

**UCHWAŁA NR
RADY MIASTA ZABRZE**

z dnia r.

w sprawie przyjęcia „Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Zabrze na lata 2019-2022”

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2018 r., poz. 994 z późn. zm.) oraz art. 87 ust. 1, 3, 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2018 r., poz. 2067), na wniosek Prezydenta Miasta Zabrze,

uchwala się, co następuje:

§ 1. Przyjąć „Program Opieki nad Zabytkami Miasta Zabrze na lata 2019-2022”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały, zaopiniowany pozytywnie przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

§ 2. Wykonanie uchwały powierzyć Prezydentowi Miasta Zabrze.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od daty ogłoszenia jej w Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego.

Załącznik do Uchwały Nr
Rady Miasta Zabrze
z dnia.....2019 r.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
DLA MIASTA ZABRZE
NA LATA 2019-2022

Zabrze 2018

Spis treści

1. Wstęp
2. Podstawa prawna opracowania Programu
3. System ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w Polsce
 - 3.1. Uwarunkowania prawne
 - 3.2. Zapisy dotyczące samorządu gminnego
 - 3.3. Organizacja organów ochrony zabytków
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
 - 4.1. Uwarunkowania na szczeblu krajowym
 - 4.2. Uwarunkowania na szczeblu wojewódzkim
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
6. Charakterystyka zasobów dziedzictwa kulturowego miasta Zabrze
 - 6.1. Krajobraz kulturowy miasta Zabrze
 - 6.2. Zabytki nieruchome
 - 6.2.1. Zespoły dworskie, zieleń komponowana
 - 6.2.2. Architektura sakralna, cmentarze
 - 6.2.3. Budynki użyteczności publicznej
 - 6.2.4. Układy urbanistyczne i zabudowa mieszkalna
 - 6.2.5. Zabytki techniki i przemysłu
 - 6.3. Zabytki ruchome, elementy wyposażenia
 - 6.4. Zabytki archeologiczne
 - 6.5. Dziedzictwo niematerialne
 - 6.6. Zabytki w Gminnej Ewidencji Zabytków (GEZ)
7. Analiza szans i zagrożeń dla środowiska kulturowego Zabrze
8. Założenia programowe dokumentu
 - 8.1. Priorytety i główne kierunki działań Programu Opieki nad Zabytkami
 - 8.2. Propozycje zadań Programu
9. Narzędzia służące realizacji Programu
10. Źródła finansowania Programu
11. Realizacja i finansowanie przez Miasto Zabrze zadań z zakresu ochrony zabytków
 - 11.1. Ochrona zabytków
 - 11.2. Opieka nad zabytkami – obiekty w rejestrze zabytków, będące własnością Gminy Zabrze

Załącznik nr 1 – Gminna Ewidencja Zabytków – obiekty w rejestrze zabytków

Załącznik nr 2 – Gminna Ewidencja Zabytków

Załącznik nr 3 – Gminna Ewidencja Zabytków – stanowiska archeologiczne

1. Wstęp

Dziedzictwo kulturowe Miasta Zabrze od wielu już lat kojarzone jest przede wszystkim z systematycznie rewitalizowanymi terenami dawnych kopalń, które po dziesięcioleciach intensywnej działalności przemysłowej, dziś przyciągają turystów jako flagowe punkty na Szlaku Zabytków Techniki. Jednakże zabytkowe Zabrze to także cenna zabudowa wielkomiejska: wysokiej klasy dzieła modernizmu, budynki użyteczności publicznej, kamienice czynszowe i osiedla patronackie powstałe w czasach świetności kopalń i hut.

W celu ochrony i promocji tego krajobrazu miejsko-przemysłowego opracowano niniejszy **Program Opieki nad Zabytkami Miasta Zabrze na lata 2019-2022**, który jest nie tylko wypełnieniem ustawowego obowiązku samorządu gminnego, ale przede wszystkim narzędziem w strategicznym planowaniu ochrony lokalnego dziedzictwa kulturowego – drogowskazem dla właścicieli i administratorów obiektów zabytkowych.

Program wchodzi w życie w końcowej fazie funkcjonowania perspektywy finansowania projektów ze środków europejskich na lata 2014-2020, natomiast koniec jego obowiązywania przypada na jubileuszowy rok 2022, w trakcie którego będzie obchodzone stulecie nadania praw miejskich dla Zabrze. Będzie to świetna okazja do promocji zabrzańskich zabytków oraz upowszechniania historii miasta, znanych osób oraz obiektów z nim związanych.

2. Podstawa prawna opracowania Programu

Obowiązek opracowania *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami* wynika z *Ustawy z dn. 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym* (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 994 z późn. zm.), która w katalogu zadań własnych gminy o charakterze lokalnym wymienia również zadania z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, oraz bezpośrednio z zapisów art. 87 *Ustawy z dn. 23 lipca 2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*¹ (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2067) mówiących, że Prezydent Miasta sporządza na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami, który po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (dalej: WKZ) w formie uchwały przyjmuje Rada Miasta. Następnie Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu Prezydent Miasta sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia Radzie Miasta.

Niniejszy *Program* jest drugim takim dokumentem. Szczegółowe cele niniejszego opracowania określa art. 87, ust. 2. cytowanej *Ustawy*, tj.:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

¹ *Ustawa została znowelizowana w 2017 r. przez Ustawę z dn. 24 listopada 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy o ochronie przyrody.*

3. System ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w Polsce

3.1. Uwarunkowania prawne

Filary prawne systemu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w Polsce:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

(Dz.U. z 1997, Nr 78, poz. 483 z późn. zm.) – art. 5, art. 6 ust. 1

Ustawa zasadnicza stanowi fundament m.in. systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce: „Rzeczpospolita Polska [...] strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju (art. 5), [...] stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju (art. 6. ust. 1), oraz że każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa (art. 86)”.

Ustawa z dn. 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

(t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2067) – szczególnie art. 4-7.

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce, określa politykę zarządzania zabytkami oraz wyznacza główne zadania państwa oraz obywateli (właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych). Szczegółowe zapisy określają przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady tworzenia krajowego programu ochrony zabytków oraz finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków. Wprowadza pojęcia ochrony i opieki.

Ochrona zabytków (art. 4) polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Natomiast opieka nad zabytkami (art. 5) sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;

- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Opiece i ochronie podlegają, bez względu na stan zachowania zabytki nieruchome, ruchome oraz archeologiczne (art. 6). Ochronie ustawodawczej mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawa wskazuje formy ochrony zabytków (art. 7), do których należą:

- wpis do rejestru zabytków (prowadzony przez WKZ). Do rejestru wpisuje się zabytek na podstawie decyzji wydanej przez WKZ z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy);
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii (przez Prezydenta RP, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego);
- utworzenie parku kulturowego (przez Radę Miasta na podstawie uchwały);
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Pozostałe akty prawne zawierające zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

Ustawa z dn. 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym

(t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 994, z późn. zm.) – art. 7

Ustawa w katalogu zadań własnych gminy służących zaspokajaniu zbiorowych potrzeb wspólnoty wymienia również zadania z zakresu kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Ponadto część pozostałych zadań własnych gminy, m.in. z zakresu ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, a także turystyki, promocji gminy czy edukacji publicznej wpisuje się w szeroko pojmowaną ochronę dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym.

Ustawa z dn. 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym

(t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 1945) – art. 1, 3, 8, 9 i nn., 15 i nn., 47, 50 i nn., 60 i nn.

Ustawa, obok ogólnych zapisów mówiących o uwzględnianiu w planowaniu przestrzennym wymagań „ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej” (art. 1), precyzuje zakres rzeczowy oraz tryb sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (art. 10 i n.), miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (art. 15 i nn.), planu zagospodarowania

przestrzennego województwa (art. 39), koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju (art. 47), ustalenia lokalizacji inwestycji celu publicznego (art. 50 i nn.), a także wydawania decyzji o warunkach zabudowy (art. 60 i nn.).

W odniesieniu do zadań własnych gminy *ustawa* nakłada obowiązek kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej na terenie gminy, w tym uchwalania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (art. 3). Ponadto Prezydent Miasta powołuje gminną komisję urbanistyczno-architektoniczną, jako organ doradczy, oraz ustala, w drodze regulaminu, jej organizację i tryb działania, przy czym Prezydent Miasta może, na mocy odpowiednich porozumień, powierzyć pełnienie funkcji organu doradczego powiatowej komisji lub komisji powołanej w innej gminie (art. 8 ust. 3-5).

Ustawa z dn. 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane

(t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 1202 z późn. zm.) – art. 5, 30 i 39

Ustawa traktuje zabytki w sposób szczególny, podkreślając, iż obiekt budowlany należy projektować i budować, zapewniając: „ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską” (art. 5). Wymienione są rodzaje czynności w procesie budowlanym, również w kontekście obiektów zabytkowych objętych ochroną konserwatorską, a także ujętych w GEZ. Budynki podlegające takiej ochronie prawnej nie wymagają świadectwa charakterystyki energetycznej.

W przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków wymagane jest uzyskanie pozwolenia na remont tych obiektów lub ich rozbiórkę (dopiero po skreśleniu obiektu z rejestru przez GKZ). Podobnie jest w przypadku chęci zainstalowania na takim obiekcie tablic i urządzeń reklamowych. *Ustawa* nakazuje wprost wymóg uzyskania pozwolenia WKZ na prowadzenie robót budowlanych przed wydaniem pozwolenia na budowę, natomiast w przypadku obiektów ujętych w GEZ pozwolenie na budowę wydaje się w uzgodnieniu z WKZ (art. 39). W przypadku robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia organ administracji architektoniczno-budowlanej może nałożyć, w drodze decyzji, obowiązek uzyskania pozwolenia na te roboty jeżeli ich realizacja może spowodować pogorszenie stanu zachowania zabytku (art. 30).

Ustawa z dn. 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami

(t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 121 z późn. zm.) – art. 6, 13, 29, 68, 73, 84 i 96;

Jednym z wymienionych celów publicznych jest „opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami” (art. 6). Zapisy precyzują, jakie działania wymagają pozwolenia WKZ (art. 13). Są to sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (a także cmentarzy ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków), stanowiących własność Skarbu Państwa

(z wyjątkiem Agencji Nieruchomości Rolnych ²) lub j.s.t. oraz wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych do spółek, podział nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków (art. 96).

Ponadto dopuszczono możliwość nałożenia na nabywcę nieruchomości gruntowej, oddawanej w użytkowanie wieczyste, obowiązku (zapisanego w umowie) odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych (art. 29). Taki sam obowiązek można nałożyć w decyzji o ustanowieniu trwałego zarządu (art. 45).

Ważne dla właściciela zabytku i zarządcy nieruchomości będącej w trwałym zarządzie są zapisy mówiące o obniżce o 50 % ceny nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków, chociaż dopuszczono tu także możliwość podwyższenia lub obniżenia tej bonifikaty (art. 68) oraz o obniżce o 50 % opłat z tytułu użytkowania wieczystego oraz trwałego zarządu, która to bonifikata również może być podwyższona lub obniżona (art. 73 i 84). Gminie przysługuje prawo pierwokupu prawa własności nieruchomości w przypadku sprzedaży „nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości”.

Ustawa z dn. 9 października 2015 r. o rewitalizacji

(t.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 1398)

Ustawa określa zasady oraz tryb przygotowania, prowadzenia i oceny rewitalizacji obszarów miejskich, w szczególności zdegradowanych. Przy sporządzaniu gminnych programów rewitalizacji w przypadku, gdy jest to uzasadnione specyfiką obszaru rewitalizacji występuje się o zaopiniowanie dokumentu do wojewódzkiego konserwatora zabytków – w zakresie form ochrony zabytków (art. 17 ust. 2).

Rada gminy ustanawia na obszarze rewitalizacji Specjalną Strefę Rewitalizacji (art. 25). W przypadku nieruchomości położonych na obszarze Strefy gmina może udzielić ich właścicielom lub użytkownikom wieczystym dotacji w wysokości nieprzekraczającej 50% nakładów koniecznych na wykonanie: robót budowlanych polegających na remoncie lub przebudowie, prac konserwatorskich i prac restauratorskich w odniesieniu do nieruchomości niewpisanych do rejestru zabytków – jeżeli działania służą realizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych (art. 35 ust 1).

Ustawa z dn. 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz.U. 2015 poz. 774, z późn. zm.)

Tzw. *ustawa krajobrazowa* stanowi dodatkowe narzędzie samorządów w porządkowaniu przestrzeni publicznej, ochronie ładu przestrzennego i krajobrazu, reguluje obecność reklam oraz kary za ich nielegalne sytuowanie. *Ustawa* definiuje pojęcie reklamy, szyldu, krajobrazu kulturowego oraz priorytetowego. Nakłada też m.in.

² Od 1 września 2017 r. Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa.

obowiązek sporządzania przez samorząd wojewódzki audytu krajobrazowego, w którym mają być zdefiniowane obszary krajobrazów priorytetowych.

Ustawa zmienia zapisy m.in. ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawy o ochronie przyrody oraz ustawy: Prawo budowlane i Prawo ochrony środowiska.

Ustawa o z dn. 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody

(t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 142, z późn. zm.) – art. 5, 83a;

Ustawa definiuje pojęcia związane z krajobrazem kulturowym (art. 5): tereny zieleni, walory krajobrazowe, a także wartości historyczne i kulturowe, które są ważnymi czynnikami przy tworzeniu parków narodowych i krajobrazowych, zespołów przyrodniczo-krajobrazowych, rezerwatów przyrody, ustanawianiu pomników przyrody i innych czynnościach. Ponadto *Ustawa* precyzuje, że zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków – wydaje Wojewódzki Konserwator Zabytków (art. 83a ust. 1).

Ustawa z dn. 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska

(t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 799, z późn. zm.) – art. 8, 101, 400a ust. 26;

Ustawa obecnie zahacza jedynie o problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego. Na wstępie uznano, że „polityki, strategie, plany lub programy dotyczące w szczególności [...] gospodarki przestrzennej, [...] turystyki i wykorzystywania terenu powinny uwzględniać zasady ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju (art. 8). Określono, że ochrona powierzchni ziemi polega również na „zachowaniu wartości kulturowych, z uwzględnieniem zabytków archeologicznych (art. 101).

Niezwyczajnie istotny jest również zapis mówiący o tym, że „finansowanie ochrony środowiska i gospodarki wodnej obejmuje działania [...] związane z utrzymaniem i zachowaniem parków oraz ogrodów, będących przedmiotem ochrony na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 400a ust. 26).

Ustawa z dn. 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych

(t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 1161 z późn. zm.) – art. 2, 34;

W treści zapisów *Ustawy*, za grunty rolne nie uważa się gruntów znajdujących się pod parkami i ogrodami wpisanymi do rejestru zabytków (art. 2), natomiast w stosunku do gruntów, na których znajdują się zabytki archeologiczne, WKZ może określić, w drodze decyzji, zakres i sposób eksploatacji takich gruntów (art. 34).

Ustawa z dn. 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych

(t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 1445 z późn. zm.) – art. 7, 12;

W ustawie zwalnia się:

- od podatku od nieruchomości „grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej (art. 7);
- od podatku od środków transportowych pojazdy zabytkowe, w rozumieniu przepisów o ruchu drogowym (art. 12).

Ustawa z dn. 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 1983 z późn. zm.) – art. 1, 7b, 9.

Ustawa stanowi fundament prowadzenia działalności kulturalnej w Polsce oraz funkcjonowania instytucji kultury (w tym samorządowych); państwo, również organy jednostek samorządu terytorialnego w zakresie swoich właściwości, sprawują mecenat nad działalnością kulturalną polegającą na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami, przy czym Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego może wspomóc finansowo realizację planowanych na dany rok zadań związanych z polityką kulturalną państwa, prowadzonych przez instytucje kultury i inne podmioty nienależące do sektora finansów publicznych (art. 1).

W Ustawie zapisano, że „prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym” (art. 9), ponadto mogą one przyznawać stypendia (o charakterze finansowym) osobom zajmującym się twórczością artystyczną, upowszechnianiem kultury oraz opieką nad zabytkami (art. 7b).

Ustawa z dn. 9 czerwca 2011 r. Prawo geologiczne i górnicze

(t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 2126 z późn. zm.)

Zapisy Prawa geologicznego i górniczego wraz z rozporządzeniami wykonawczymi dotyczą wyrobisk Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze

Do aktów wykonawczych dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami należy także:

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 28.06.2017 r. ws. prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. 2017 r. poz. 1265);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 26.05.2011 r. ws. prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji

zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. z 2011 r. nr 113, poz. 661);

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 28.04.2017 r. ws. Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz.U. 2017 r. poz. 928);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 16.08.2017 r. ws. dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U. 2017 r. poz. 1674);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 10.01.2014 r. ws. dotacji na badania archeologiczne (Dz.U. 2014 r. poz. 110);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 9.02.2004 r. ws. wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U. 2004 r. nr 30 poz. 259);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 25.08.2004 r. ws. organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. 2004 r. nr 212 poz. 2153);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 18.04.2011 r. ws. wywozu zabytków za granicę (Dz.U. 2011 nr 89 poz. 510).

3.2. Zapisy dotyczące samorządu gminnego – miasta na prawach powiatu

Ochrona zabytków znajdujących się na terenie miasta należy do jednych z obowiązków i kompetencji samorządu lokalnego. Zadania stojące przed organami administracji publicznej (m.in. zarządami gmin), precyzuje art. 4. *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*. Realizacji tych zadań, obok sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 *Ustawy*), ma służyć m.in.:

- prowadzenie gminnej ewidencji zabytków (art. 22, ust. 4 i 5): „Prezydent Miasta prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:
 - 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
 - 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
 - 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez Prezydenta Miasta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków”.

Ewidencja zabytków stanowi podstawę do sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami.

- utworzenie przez Radę Miasta, po zasięgnięciu opinii WKZ, parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art. 16). Park kulturowy przekraczający

granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał Rad Gmin (związku gmin), na terenie których ten park ma być utworzony;

- uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 18);
- udzielanie przez organ stanowiący gminy dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale (art. 81);
- powierzenie przez Wojewodę, na wniosek WKZ, w drodze porozumienia, prowadzenia niektórych spraw z zakresu swojej właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych gminom, związkom gmin, powiatowo-gminnym albo metropolitalnym, położonym na terenie województwa (art. 96).

Ponadto Zabrze posiadające status miasta na prawach powiatu jest gminą wykonującą zadania powiatu na zasadach określonych w Ustawie z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 995 z późn zm.). Dodatkowo *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* określa prawa i obowiązki powiatu (miasta na prawach powiatu), do którego należy m.in. :

- umieszczanie (w uzgodnieniu z WKZ) na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru, znaku informującego o tym, iż zabytek ten podlega ochronie (art. 12);
- w przypadku wystąpienia zagrożenia dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, polegającego na możliwości jego zniszczenia lub uszkodzenia, wydawanie (na wniosek WKZ) decyzji o zabezpieczeniu tego zabytku w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia. Natomiast, jeżeli nie jest możliwe usunięcie zagrożenia, zabytek może być na wniosek WKZ wywłaszczony przez Prezydenta Miasta (na prawach powiatu) na rzecz Skarbu Państwa lub gminy, w trybie i na zasadach przewidzianych w przepisach o gospodarce nieruchomościami (art. 50).
- ustanawianie na wniosek WKZ społecznego opiekuna zabytków, który współdziała z WKZ i samorządem w sprawach ochrony zabytków i opieki nad tymi zabytkami, podejmuje działania związane z zachowaniem wartości zabytków i utrzymaniem ich w jak najlepszym stanie, upowszechnia wiedzę o zabytkach (art. 102 i 103).

3.3. Organizacja organów ochrony zabytków

Organami ochrony zabytków są:

- 1) Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje Generalny Konserwator Zabytków, oraz
- 2) Wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje Wojewódzki Konserwator Zabytków, kierujący Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków.

WKZ powołuje Wojewoda na wniosek Generalnego Konserwatora Zabytków wskazując kandydata na to miejsce. WKZ odwołuje Wojewoda na wniosek GKZ albo za jego zgodą. Szczegółowy zakres zadań wykonywanych przez WKZ określa art. 91 *Ustawy*, przy czym po nowelizacji w 2017 r. zwiększył się zakres koordynowania działalności WKZ przez Generalnego Konserwatora Zabytków.

Teren Miasta Zabrze w zakresie ochrony nad zabytkami administracyjnie podlega bezpośrednio Wojewódzkiemu Urzędowi Ochrony Zabytków w Katowicach.

W Urzędzie Miejskim komórką odpowiedzialną za ochronę zabytków jest Biuro Planowania Przestrzennego a w jego ramach Zespół Miejskiego Konserwatora Zabytków. Do jego zadań należy:

- 1) opracowywanie gminnych i powiatowych programów opieki nad zabytkami,
- 2) prowadzenie gminnej ewidencji zabytków,
- 3) realizacja porozumień zawartych z organami administracji rządowej w zakresie ochrony zabytków,
- 4) prowadzenie spraw związanych z udzielaniem dotacji na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków w ramach środków zaplanowanych w budżecie Miasta Zabrze,
- 5) realizacja innych zadań wynikających z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Program Opieki nad Zabytkami Miasta Zabrze jest jednym ze strategicznych elementów budujących politykę rozwoju Miasta. By zoptymalizować efekty realizacji niniejszego dokumentu, *Program* uwzględnia wcześniejsze ustalenia dokumentów strategicznych wszystkich szczebli – krajowych, wojewódzkich oraz gminnych. Pozwala to na sprawną i pełną realizację *Programu* oraz na unikanie sytuacji konfliktowych w sferze planowania strategicznego.

Z punktu widzenia samorządu miejskiego najistotniejsze są regulacje prawne dotyczące ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego zawarte w aktach prawnych na poziomie lokalnym: dokumentach o charakterze strategicznym, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, programach, planach i dokumentach dotyczących innych dziedzin działalności samorządowej, np. ochrony przyrody.

4.1. Uwarunkowania na szczeblu krajowym

Strategia Rozwoju Kraju 2020 – Aktywne społeczeństwo, Konkurencyjna gospodarka, Sprawne państwo (uchwała Rady Ministrów z dn. 25.09.2012 r.)

Jest to główna strategia rozwojowa w średnim horyzoncie czasowym, wskazuje strategiczne zadania państwa, których podjęcie w perspektywie najbliższych lat jest niezbędne, by wzmocnić procesy rozwojowe.

W *Strategii* pojawiają się zapisy mówiące o wprowadzeniu obowiązku sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego obszarów funkcjonalnych obejmujących obszary miejskie, a w szczególności metropolitalne, tereny wrażliwe rozwojowo, związane z ochroną m.in. dziedzictwa kulturowego. Drugim ważnym, podkreślonym przez *Strategię* obszarem jest digitalizacja zasobów dziedzictwa narodowego oraz zapewnienie właściwego ich przechowywania.

Ponadto wspierany będzie rozwój infrastruktury społecznej – w tym infrastruktury kulturalnej – oraz działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego, co stanowi ważny czynnik rozwoju i podnoszenia atrakcyjności miast.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 i Uzupełnienie NSRK na lata 2004-2020 (dokumenty przyjęte przez Radę Ministrów)

Tworzy ramy dla mecenatu państwa w sferze kultury. Głównym celem *Strategii* jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów w Polsce. Do priorytetów zaliczono:

- aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe celem poprawy stanu zachowania zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do mieszkańców, turystów i inwestorów,
- edukację i administrację na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego.

Dokumentem służącym wdrożeniu *Strategii* w sferze materialnej spuścizny kulturowej Polski jest *Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”*, w którym wytyczone zostały strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

(uchwała nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r. – M.P. 2012, poz. 252).

Jest to najważniejszy dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. *KPKZ 2030* formułuje zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa, w tym powodziowego.

W dokumencie został wyznaczony następujący cel strategiczny:

„Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągania ogólnych celów rozwojowych – konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie”.

Ponadto wyznaczono cele polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w horyzoncie roku 2030.

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2018-2021

Dokument jest w trakcie opracowywania, na etapie prac legislacyjnych Rady Ministrów.

4.2. Uwarunkowania na szczeblu wojewódzkim

Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+” (uchwała Nr IV/38/2/2013 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 1 lipca 2013 r.)

Strategia określa wizję rozwoju, cele i główne sposoby ich osiągnięcia w kontekście występujących uwarunkowań w perspektywie do 2020 roku. Cele są odzwierciedlone w zdefiniowanych obszarach priorytetowych polityki rozwoju województwa tj. w obszarze: nowoczesnej gospodarki, szans rozwojowych mieszkańców, kształtowania przestrzeni regionu z otoczeniem i partnerstw wewnątrz regionalnych.

Główne cele strategiczne jakie określono to:

- CEL I – Województwo śląskie regionem nowoczesnej gospodarki rozwijającej się w oparciu o innowacyjność i kreatywność.
- CEL II – Województwo śląskie regionem o wysokiej jakości życia opierającej się na powszechnej dostępności do usług publicznych o wysokim standardzie.
- CEL III – Województwo śląskie regionem atrakcyjnym i funkcjonalnej przestrzeni.

CEL IV – Województwo śląskie regionem otwartym będącym istotnym partnerem rozwoju Europy.

W zakresie dziedzictwa kulturowego cele te zostaną osiągnięte m.in. poprzez rewitalizację terenów i obiektów, w tym poprzemysłowych i zdegradowanych, poprawę jakości i atrakcyjności przestrzeni publicznych, szczególnie centrów miast i centrów dzielnic, rewitalizację obszarów zieleni urządzonej oraz terenów rekreacyjnych, przywracanie pozycji lub nadawanie nowych funkcji obiektom zabytkowym oraz symbolicznym w życiu społeczności lokalnych, rewitalizację osiedli mieszkaniowych, w tym starych dzielnic, a także promowanie województwa śląskiego jako miejsca atrakcyjnego dla mieszkańców, inwestorów, studentów, turystów oraz promocja miejsc i obiektów o wartości historycznej, symbolicznej, architektonicznej i przyrodniczej.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego 2020+

(uchwała nr V/26/2/2016 Sejmiku Województwa Śląskiego z 29 sierpnia 2016 r.)

Jest to dokument planowania strategicznego określający działania, za pomocą których samorząd województwa wpływa na rozmieszczenie funkcji terenów w przestrzeni i ich wzajemne powiązanie. Plan uwzględnia założenia polityki przestrzennej państwa i tworzy warunki do realizacji ustaleń strategii rozwoju województwa. *Program opieki nad zabytkami* współdziała z *Planem* przy realizacji celów polityki przestrzennej zapisanych w ustaleniach *Planu* w zakresie:

Celu I – Dynamizacji i restrukturyzacji przestrzeni województwa;

Celu II – Wzmocnienia funkcji węzłów sieci osadniczej;

Celu III – Ochrony zasobów środowiska, wzmocnienia systemu obszarów chronionych i wielofunkcyjnego rozwoju terenów otwartych.

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie śląskim na lata 2018-2021 (uchwała Nr V/50/14/2018 Sejmiku Województwa Śląskiego z 19 marca 2018 r.)

Program jest instrumentem realizacji wojewódzkiej strategii działań wobec zabytków zawartej w dokumentach strategicznych. Określa warunki włączania zabytków w procesy gospodarczego rozwoju województwa przy pomocy zróżnicowanych podmiotów gospodarczych. Program nie obejmuje zakresu działań związanych z ochroną zabytków, wynikających z kompetencji wojewódzkiego konserwatora zabytków, ale jego realizacja będzie wymagała ścisłej współpracy z WKZ. Celem głównym *Programu* jest poprawa stanu zachowania zabytków oraz włączenie ich w procesy rozwoju gospodarczego i społecznego województwa z uwzględnieniem zasady zrównoważonego rozwoju

W dokumencie sformułowano misję *Programu*:

>> Harmonijny krajobraz kulturowy oraz autentyzm materialnego i niematerialnego dziedzictwa jest czynnikiem budowy kapitału społecznego i rozwoju gospodarczego województwa oraz promocji regionu w kraju i na świecie <<,

której realizacja została wyznaczona przez dwa cele strategiczne programu oraz podporządkowane im cele operacyjne:

- Cel strategiczny I – Zachowanie dziedzictwa kulturowego i włączenie go w procesy gospodarcze:
 - ✓ Cel operacyjny I.1 – Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych województwa
 - ✓ Cel operacyjny I.2 – Budowa systemu zarządzania zabytkami województwa
 - ✓ Cel operacyjny I.3 – Włączenie zabytków w procesy gospodarcze
- Cel strategiczny II – Kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec dziedzictwa kulturowego regionu.
 - ✓ Cel operacyjny II.1 – Upowszechnianie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami
 - ✓ Cel operacyjny II.2 – Aktywizacja społeczności lokalnych na rzecz opieki nad zabytkami

Strategia rozwoju kultury w województwie śląskim na lata 2006–2020

(uchwała Sejmiku Województwa Śląskiego z sierpnia 2006 r.)

Jest to dokument określający cele strategiczne rozwoju kultury wraz z kierunkami działań. Śląskie Centrum Dziedzictwa Kulturowego za pomocą Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w woj. śląskim realizuje strategię w zakresie opieki nad zabytkami. W strategii wyznaczono cztery cele strategiczne:

Cel I. Wzrost kompetencji potrzebnych do:

- uczestnictwa w kulturze,
- efektywnego zarządzania kulturą,
- twórczości artystycznej w warunkach gospodarki rynkowej.

Cel II. Wzrost poziomu uczestnictwa w kulturze (biernego – w roli odbiorców treści kulturowych i czynnego – w roli twórców treści kulturowych).

Cel III. Upowszechnianie i zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu (materialnego i niematerialnego) oraz jego lepsze wykorzystywanie do celów turystycznych.

Cel IV. Tworzenie lepszych warunków dla rozwoju środowisk twórczych i wykorzystywanie ich kreatywności.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Śląskiego 2014-2020 (zatwierdzony przez Komisję Europejską w dn. 18 kwietnia 2014 r.)

RPO WSL jest dokumentem programowym określającym obszary działań, jakie organy samorządu województwa podejmują na rzecz wspierania rozwoju regionu, dzięki funduszom płynącym z budżetu UE (EFRR i EFS). W obecnej perspektywie dziedzictwo kulturowe może liczyć na wsparcie głównie w ramach osi priorytetowej V „Ochrona środowiska i efektywne wykorzystanie zasobów”. Przewidziano w niej działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego, w szczególności obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz znajdujących się na Szlaku Zabytków Techniki i „ważnych z punktu widzenia rozwoju regionu”.

W ramach typów projektów realizowanych w obrębie Działania 5.3 „Dziedzictwo kulturowe” wskazano na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków z wyłączeniem cmentarzy, parków i innych form zaprojektowanej zieleni. Drugim typem projektu są prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach na Szlaku Zabytków Techniki, z wyłączeniem zabytków ruchomych i form zaprojektowanej zieleni. W ramach wymienionych typów projektu wsparcie jest udzielane dla obiektów przeznaczonych na cele kulturalne.

Drugim istotnym działaniem *RPO WSL* z punktu widzenia przestrzeni miejskiej oraz wspierającym zachowanie dziedzictwa kulturowego jest Działanie 10.3. „Rewitalizacja obszarów zdegradowanych”, z którego już przyznano dofinansowanie dla zadania pn. „Rewitalizacja wieży ciśnień zlokalizowanej w Zabrze przy ul. Zamoyskiego 2 na cele społeczne, edukacyjne, naukowe i kulturalne” (Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrzu).

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Na poziomie lokalnym równie ważne są zapisy prawa miejscowego – z punktu widzenia gminy regulujące najistotniejsze dla niej obszary działalności. Ochrona zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta znalazła swoje miejsce w dokumentach o charakterze strategicznym oraz opracowaniach wyznaczających kierunki polityki przestrzennej gminy: studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego gminy.

W ostatnich latach władze samorządowe Zabrze w działaniach na rzecz dziedzictwa kulturowego dostrzegają ogromną szansę zmiany charakteru miasta – którego powstanie i rozwój związany był z przemysłem ciężkim opartym na kopalnictwie węgla kamiennego w centrum turystyki przemysłowej i bazę dla badań nad spuścizną postindustrialną Górnego Śląska. W związku z tym, w opracowywanych dokumentach strategicznych eksponowane są zagadnienia związane z krajobrazem kulturowym, historycznym dziedzictwem materialnym i niematerialnym, kulturą i sztuką regionu.

Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta Zabrze na lata 2015-2018

(Uchwała nr VII/60/15 Rady Miasta Zabrze z dnia 23 lutego 2015 r.)

Poprzedni *Program* – obowiązujący w latach 2015-2018 – określał priorytety (z uwzględnieniem celów wymienionych w *Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*) wynikające m.in. z diagnozy stanu dziedzictwa kulturowego i oceny opracowań strategicznych dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego oraz ze *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego*. *Program* wyznaczał cele, których realizacja powinna doprowadzić do zmiany wizerunku miasta, kojarzonego do tej pory często na płaszczyźnie gospodarczej. Priorytety były

sformułowane w perspektywie wieloletniej a kierunki działań wymienione w dokumencie były długofalowe.

Określono następujące priorytety oraz kierunki działań, które powinny być realizowane przez samorząd w kwestii dziedzictwa kulturowego:

Priorytet I: Zahamowanie procesu destrukcji obiektów zabytkowych oraz rewaloryzacja najcenniejszej substancji dziedzictwa kulturowego miasta.

Kierunki działań:

Zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pogorszeniem ich stanu

Poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych

Priorytet II: Sprawne zarządzanie zasobem dziedzictwa kulturowego.

Kierunki działań:

Działania organizacyjne związane z ochroną zabytków i dziedzictwa kulturowego

Działania prawne związane z ochroną zabytków i dziedzictwa kulturowego

Priorytet III: Pielęgnacja i promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego oraz rozwój tożsamości regionalnej.

Kierunki działań:

Edukacja społeczności lokalnej w kwestii znaczenia dziedzictwa dla regionu

Zapewnienie szerokiego dostępu do informacji o dziedzictwie kulturowym regionu i zabytkach miasta

Popularyzacja dziedzictwa kulturowego regionu

Rozwój infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej związanej z zabytkami

Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb turystycznych i edukacyjnych

Strategia Rozwoju Miasta Zabrze 2030

(Uchwała nr LIX/709/18 Rady Miasta Zabrze z dnia 27 sierpnia 2018 r.)

Zaktualizowana *Strategia* przedstawia wizję Zabrza jako miasta kreującego swój rozwój oparty na dążeniu do: popularyzowania i utrwalania aktywnych postaw społecznych i świadomego uczestnictwa we współczesnych procesach kulturowych, stworzenia konkurencyjnych specjalizacji różnych branż, w tym innowacyjnej gospodarki, tworzenia przyjaznych przestrzeni miejskich oraz osiągnięcia znaczącej pozycji w Metropolii.

W ramach aktualizacji *Strategii Rozwoju Miasta Zabrza* utrzymano cztery priorytety rozwoju : P1. Aktywne społeczeństwo miejskie, P2. Rozwój i innowacyjność gospodarki, P3. Przyjazność przestrzeni miasta, P4. Znacząca pozycja metropolitalna,

W *Strategii* przyjęto, że priorytety wyznaczają główne obszary rozwoju miasta, w których dokonywana jest interwencja za pomocą zbioru mierzalnych **Celów**

Strategicznych (C) oraz wynikających z nich kierunków rozwoju (K) oraz konkretnych działań i przedsięwzięć (PR).

Dla tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego najistotniejsze są kierunki rozwoju i przedsięwzięcia przypisane do dwóch priorytetów: P3 oraz P4:

P3. Przyjazność przestrzeni miasta

C 11. Zapewnienie ładu przestrzennego

K 11.1. Funkcje w przestrzeni miasta:

Sporządzanie Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego oraz zmian w Studium Kierunków i Uwarunkowań Zagospodarowania Przestrzennego **(PR 11.1.1.)**

Porządkowanie przestrzeni miejskiej, w tym: ujednolicenie elementów, mała architektura, spójne elementy wykończeń elewacji i nawierzchni, małe obiekty handlowo-usługowe **(PR 11.1.4.)**

Odnowienie istniejących oraz budowa nowych skwerów, parków, enklaw zieleni, terenów zieleni miejskiej **(PR 11.1.6.)**

C 15. Podnoszenie standardu istniejących komunalnych zasobów mieszkaniowych

K 15.2. Zabytkowe zasoby mieszkaniowe:

Remontowanie i modernizowanie zabytkowych, komunalnych budynków mieszkaniowych z uwzględnieniem OZE i ciepła systemowego **(PR 15.2.1.)**

P4. Znacząca pozycja metropolitalna

C 16. Intensyfikacja działań turystyki kulturowej

K 16.1. Turystyka przemysłowa:

Realizowanie zadań wynikających z Programu Zabrze – Ośrodek Kultury Technicznej i Turystyki Przemysłowej **(PR 16.1.1.)**

Stworzenie Parku Kulturowego Wielkomiejskiego Zespołu Przemysłowego w Zabrzu **(PR 16.1.2.)**

Organizowanie Międzynarodowej konferencji i targów turystyki i dziedzictwa przemysłowego **(PR 16.1.3.)**

Wspieranie działalności i projektów Muzeum Górnictwa Węglowego **(PR 16.1.4.)**

Podejmowanie działań inwestycyjnych na rzecz inicjatyw turystyki przemysłowej **(PR 16.1.5.)**

K 16.2. Turystyka miejska

Tworzenie produktów turystyki miejskiej, w tym: Zabrzeński szlak moderny, cykliczne wydarzenia w przestrzeni publicznej osiedla Zandka **(PR 16.2.2.)**

C 18. Zwiększenie międzynarodowej rozpoznawalności miasta w dziedzinie kultury

K 18.1. Produkty kulturalne miasta przy współdziale lokalnych środowisk artystycznych

Kreowanie i realizowanie znaczących wydarzeń kulturalnych typu: koncerty, przeglądy, wystawy **(PR 18.1.1.)**

Stworzenie inkubatora kultury i designu w obiektach poprzemysłowych (PR 18.1.2.)

Utworzenie Centrum Kultury Carbon Art. (PR 18.1.3.)

K 18.2. Instytucje kultury

Realizowanie wydarzeń o zasięgu metropolitalnym przez Filharmonię Zabrzeńską, Teatr Nowy, Muzeum Górnictwa Węglowego (PR 18.2.2.)

Modernizowanie, rozbudowa i remonty zabrzańskich instytucji kultury o znaczeniu metropolitalnym (PR 18.2.3.)

Równolegle do celów strategicznych (odnoszących się tylko do jednego z priorytetów rozwoju miasta) zdefiniowano **Cele Horyzontalne (CH)** wiążące się z zakresem tematycznym wszystkich priorytetów rozwoju miasta. Zagadnienia związane z dziedzictwem kulturowym zostały włączone do następujących celów:

CH 3. Rewitalizacja miasta

KH 3.1. Lokalny Program Rewitalizacji Obszarów Miejskich Miasta Zabrze na lata 2016-2023:

Wdrożenie projektów rewitalizacyjnych objętych LPR w sferze społecznej (PRH 3.1.1.), gospodarczej (PRH 3.1.2.) oraz przestrzennej (PRH 3.1.3.)

KH 3.2. Działania wspierające rewitalizację:

Zrewaloryzowanie, zmodernizowanie, remonty przestrzeni centralnych miasta i obiektów zabytkowych (PRH 3.2.1.)

Prowadzenie prac konserwatorskich dla potrzeb restauracji i zachowania dziedzictwa przemysłowego (PRH 3.2.2.)

CH 4. Skuteczne promowanie miasta

KH 4.2. Promocja produktów miejskich:

Zaktualizowanie i wdrażanie przedsięwzięć Strategii komunikacji marketingowej markowych produktów turystycznych miasta Zabrze na lata 2011-2020 wraz z koncepcją marki miasta jako ośrodka turystyki poprzemysłowej (PRH 4.2.1.)

Opracowanie i realizacja Programu promocji turystyki przemysłowej i kultury technicznej (PRH 4.2.2.)

Lokalny Program Rewitalizacji Obszarów Miejskich Miasta Zabrze na lata 2016-2023 (uchwała nr XXXV/372/16 Rady Miasta Zabrze z dn. 19 grudnia 2016 r. wraz z późn. zm. - uchwała nr LI/618/17 Rady Miasta Zabrze z dnia 18 grudnia 2017 r. ws. zmiany Uchwały nr XXXV/372/16 z dnia 19.12.2016 w sprawie Lokalnego Programu Rewitalizacji Obszarów Miejskich Miasta Zabrze na lata 2016-2023.)

Powstanie *Programu* było obowiązkowym krokiem samorządu gminy w celu ubiegania się o dotacje wspierające realizację projektów rewitalizacyjnych w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2014-2020. Dokument dotyczy obszarów zdegradowanych, za które uznano te części miasta,

w których występują m.in.: zaległości remontowo-modernizacyjne budynków, zły stan infrastruktury komunalnej, niedobór dostępności usług publicznych, degradacja majątku trwałego o wartości kulturowej, itp.

LPR przedstawia wszechstronną i dogłębną charakterystykę miasta, poświęcając wiele miejsca jego historii, zabytkom i środowisku kulturowemu oraz środowisku przyrodniczemu. Wskazano również niekorzystne aspekty występujące we wszystkich dziedzinach życia społeczno-gospodarczego, wpływające destrukcyjnie na całokształt zjawisk w mieście.

Zestawienie projektów LPR – projekty kluczowe (podstawowe):

- Kompleksowa termomodernizacja budynków użyteczności publicznej i budynków mieszkalnych na terenie Zabrze
- Centrum Przesiadkowe w Zabrzu
- Rewitalizacja społeczna - Sandkolonie oraz obszary wskazane w LPR - obszar zdolność do zatrudnienia
- Rewitalizacja społeczna - Sandkolonie oraz obszary wskazane w LPR – obszar samozatrudnienie
- Rewitalizacja społeczna - Sandkolonie oraz obszary wskazane w LPR – obszar zmodernizowane kadry oparte na wiedzy
- Rewitalizacja społeczna - Sandkolonie oraz obszary wskazane w LPR - obszar dostęp do usług opiekuńczych
- Rewitalizacja społeczna - Sandkolonie oraz obszary wskazane w LPR - obszar Wsparcie MŚP
- Rewitalizacja społeczna - Sandkolonie oraz obszary wskazane w LPR - obszar zapobieganie wczesnemu przechodzeniu na emeryturę
- Rewitalizacja społeczna - Sandkolonie oraz obszary wskazane w LPR - obszar wzmacnianie potencjału społeczności lokalnych
- Rewitalizacja społeczna - Sandkolonie oraz obszary wskazane w LPR - obszar rozwój usług społecznych na terenie miasta
- Rewitalizacja kolonii robotniczej „Sandkolonie”
- Rewitalizacja kolonii robotniczej „Sandkolonie”
- Nasza jakość - Twoja szansa – kompleksowy program rozwoju szkolnictwa zawodowego
- Nasza jakość – twoja szansa – kompleksowy program rozwoju – obszar I rynek pracy – kształcenie ustawiczne
- Zabrzanki na Start
- **Zagospodarowanie terenu wokół Zabytkowej Kopalni Węgla Kamiennego „Guido”**
- **Rewitalizacja terenu zespołu zabudowy dawnej Kopalni Królowa Luiza, obecnie Sztolnia Królowa Luiza**
- **Rewitalizacja dawnego Skansenu Górniczego „Królowa Luiza”, przy ul. Sienkiewicza 43 w Zabrzu**
- **Rewitalizacja wieży ciśnień na cele kulturalne, społeczne, edukacyjne i naukowe**
- Aktywna integracja – przestrzeń Szpitala Klinicznego nr 1 w Zabrzu udostępniona lokalnej społeczności w celu umożliwienia włączenia społecznego

- Programy rehabilitacji leczniczej – wzrost dostępności i podniesienie jakości udzielanych świadczeń z zakresu wczesnej diagnostyki i leczenia wad rozwojowych dzieci, diagnozowania i leczenia chorób cywilizacyjnych dzieci i młodzieży
- Zwiększenie aktywności społeczno-gospodarczej ludności w skutek rewitalizacji zabytkowych obiektów Szpitala Klinicznego nr 1 w Zabrze i dostosowanie ich do świadczenia usług na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym
- Kompleksowa termomodernizacja budynków Szpitala Klinicznego nr 1 im. Prof. S. Szyszko Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach wraz z instalacją odnawialnych źródeł energii
- **Adaptacja zabudowań po dawnej kopalni Ludwik na cele gospodarcze, kulturalne, turystyczne oraz rekreacyjno-sportowe**
- **Rewitalizacja i przystosowanie dla celów turystycznych, kulturalnych, sportowych i edukacyjnych obszaru po dawnej kopalni Concordia w tym historycznego zwałowiska skały płonnej**
- Odnawialne źródła energii – Rozbudowa Miejskiego Składowiska Odpadów - Instalacja do odzyskiwania biogazu
- Termomodernizacja obiektu hali widowiskowo-sportowej zlokalizowanej przy ul. Matejki 6 w Zabrze
- System subregionalnych ścieżek rowerowych - zielony transport
- Rozbudowa Miejskiego Składowiska Odpadów Komunalnych w Zabrze o nową kwaterę
- Rekultywacja oraz zagospodarowanie terenu w rejonie ulic Lompy i Jodłowej w celu zapewnienia kompleksowej możliwości rozwoju kultury fizycznej
- Rekultywacja oraz zagospodarowanie obszarów zdegradowanych w celu zapewnienia kompleksowej możliwości rozwoju kultury fizycznej
- Kompleksowe uzbrojenie terenów inwestycyjnych na terenie Miasta Zabrze
- Wspieranie zabrzańskich przedsiębiorców oraz osób zamierzających rozpocząć działalność gospodarczą
- Rozwijanie możliwości działania Miejskiego Ogrodu Botanicznego z uwzględnieniem potrzeb edukacyjno-rozwojowych mieszkańców Miasta
- Utworzenie żłobka przy ul. Majnusa 7 w Zabrze
- Przebudowa i nadbudowa wraz ze zmianą sposobu użytkowania części pierwszej i drugiej kondygnacji zespołu hal na centrum sportowo-rekreacyjne, wyposażenie oraz budowa parkingu dla samochodów osobowych i zjazdu z drogi publicznej wraz z niezbędną infrastrukturą
- Rozbudowa, nadbudowa, zmiana sposobu użytkowania budynku wieży i chłodni byłych zakładów mięsnych wraz ze zmianą zagospodarowania terenu i niezbędną infrastrukturą drogową i techniczną przy ul. gen. K. Pułaskiego w Zabrze.
- Przebudowa, rozbudowa i nadbudowa budynków zlokalizowanych na terenie po byłych zakładach mięsnych „Maćko” w Zabrze z przeznaczeniem na centrum biurowo-hotelowe
- Kompleksowa modernizacja obiektu Sparty przy ul. Mickiewicza 66a, wraz z infrastrukturą oraz terenami przyległymi
- Nowe miejsca, nowy start-przebudowa budynku na potrzeby utworzenia żłobka.

Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla Miasta Zabrze do 2016 roku z perspektywą do roku 2020

(Uchwała nr LI/756/14 Rady Miasta Zabrze z dnia 19 maja 2014 r.)

POŚ w ograniczonym stopniu zajmuje się dziedzictwem kulturowym – poświęcono mu częściowo rozdział: „Ochrona przyrody i zabytki”. Omówiono w nim, przede wszystkim, cenne pod względem przyrodniczym obszary miasta, poświęcając fragment rozdziału także terenom zieleni urządzonej. Scharakteryzowano te obszary pod względem swoistych cech i walorów, wymieniając m.in., występujące tu wartościowe okazy flory i fauny. Zwrócono uwagę na zagrożenia i przedstawiono podejmowane działania ochronne i pielęgnacyjne.

Zamieszczono wykaz znajdujących się na terenie miasta obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków. W tekście brak niestety refleksji na temat wzajemnych relacji między dziedzictwem architektonicznym, komponowanymi terenami zieleni, antropogenicznymi obszarami i elementami przyrody ożywionej i nieożywionej oraz na temat przenikania się wzajemnego tych elementów, które wspólnie składają się na charakterystyczny krajobraz kulturowo-przyrodniczy miasta, stanowiący naturalne środowisko życia i działalności jego mieszkańców.

POŚ poświęca więcej uwagi problematyce turystyki i rekreacji, przywołując inicjatywę uczynienia z miasta ośrodka turystyki przemysłowej, ku czemu predestynują je zachowane obiekty poprzemysłowe. Wymieniono najważniejsze z nich: skansen górniczy Królowa Luiza, zabytkową kopalnię Guido oraz Główną Kluczową Sztolnię Dziedziczną. Oprócz zabytkowych obiektów kultury przemysłowej i technicznej, wskazano również przebiegające przez teren miasta szlaki turystyczne, krótko je charakteryzując.

Wśród działań niezbędnych dla realizacji szeroko zakreślonych celów środowiskowych wymieniono, między innymi także: „zachowanie wartości kulturowych”.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Zabrze

(Uchwała Nr XXII/126/11 Rady Miejskiej w Zabrzu z 4 lipca 2011 r.)

Studium jest dokumentem kształtującym politykę przestrzenną gminy, koordynującym ustalenia planów miejscowych oraz promującym gminę na zewnątrz. Zawiera przestrzenne odzwierciedlenie przyjętej strategii rozwoju gminy, stanowi podstawę do opracowania przez Prezydenta Miasta nowych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Wytycza kierunki kształtowania i realizacji polityki przestrzennej miasta, określa zasady ochrony środowiska i jego zasobów, ochrony przyrody i krajobrazu kulturowego dla wyznaczonych w nim obszarów.

Studium zawiera treści dotyczące kierunków ochrony wartości kulturowych. Określono wyczerpująco ich zasób i stan, zwracając uwagę na specyficzne i najbardziej wartościowe elementy, które stanowią wyróżnik Zabrza w krajobrazie kulturowym całego regionu górnośląskiego. Przedstawiono nie tylko bogate dziedzictwo

postindustrialne, reprezentowane przez zespoły kopalniane Królowa Luiza i Guido, Główną Kluczową Sztolnię Dziedziczną i pojedyncze obiekty, takie jak jedna z najstarszych wież ciśnień na Śląsku. Przywołano także wybitne i unikalne przykłady budownictwa sakralnego (kościół św. Józefa i św. Jadwigi), liczne, ciekawe i zróżnicowane pod względem architektonicznym i urbanistycznym zespoły kolonii i osiedli patronackich, z prezentującą bogactwo form Zandką, wybijające się pod względem formy przykłady budownictwa municypalnego (kamienice secesyjne i eklektyczne, budynki użyteczności publicznej, hotel Admirals-Palast), nowatorskie w formie budowle modernistyczne (gmach Policji, Miejska Kasa Oszczędności), nowoczesne zespoły osiedlowe, nawiązujące do nurtu funkcjonalizmu spod znaku Neues Bauen, godne uwagi, oryginalne założenia urbanistyczne – „oś allingerowską” z Parkiem Poległych Bohaterów i placem Traugutta, zabudowę placu Słowiańskiego, starannie zaplanowane tereny sportowo-rekreacyjne, począwszy od układów zieleni osiedlowej i miejskiej, poprzez Kąpielisko Leśne, tereny parkowe, tereny sportowe przy dzisiejszym stadionie Górnika Zabrze, po Ogród Botaniczny.

Oprócz szans na właściwą i efektywną eksploatację dziedzictwa kulturowego Zabrze, w analizie wymieniono także czynniki wpływające na jej ograniczenie, z których najpoważniejsze to: zły stan techniczny zabudowy śródmiejskiej, degradacja środowiska i terenów przemysłowych, duże obszary zajęte przez nie zrekultywowane hałdy, defragmentacja i ubytki w ciągłości zabudowy.

Do treści studium włączono wykaz obiektów nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, obiektów zabytkowych nieruchomości ujętych w GEZ z podziałem na kategorie, obszarów chronionych na podstawie wpisów do m.p.z.p., stanowisk archeologicznych oraz obiektów awangardy modernistycznej.

Dla obiektów wskazanych do ochrony zapisami w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ustalono następujące rygory:

- 1) ochronę, konserwację i rewaloryzację oraz zachowanie w dobrym stanie technicznym i estetycznym;
- 2) utrzymanie historycznych gabarytów, spadków dachu, historycznej kompozycji elewacji i materiałów elewacyjnych oraz pokryć dachowych;
- 3) utrzymanie lub przywrócenie skali i proporcji otworów okiennych i drzwiowych oraz ich rozmieszczenia.
- 4) zakaz zmiany wyglądu zewnętrznego, w sposób niezgodny ze stylem obiektu poprzez: przebudowę, rozbudowę, czy nadbudowę, lokalizowanie zwłaszcza od strony przestrzeni publicznych elementów dekomponujących elewacje.

W sferze przyrody ożywionej wydzielono cztery grupy obiektów przyrodniczych. Wśród nich, interesujące także z punktu widzenia ochrony dziedzictwa kulturowego:

1) tereny zieleni miejskiej: parki, zieleńce, ogród botaniczny, zieleń osiedlowa, czyli obszary komponowane, z których część objęta jest ochroną konserwatorską na mocy wpisu do rejestru zabytków, bądź na mocy zapisów w m.p.z.p. (parki: Hutniczy, Poległych Bohaterów, ogród botaniczny);

2) obszary i obiekty przyrodniczo cenne proponowane do objęcia ochroną: drzewa i grupy drzew proponowane do ochrony pomnikowej, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, użytki ekologiczne, obszary przyrodniczo cenne proponowane do ochrony lokalnej, na niektórych z nich występują także zabytkowe obiekty architektoniczne (m.in.: dolina potoków Mikulczyckiego i Rokitnickiego, które przepływają przez historyczne osady Rokitnicę i Mikulczyce).

Na podstawie przeprowadzonej waloryzacji historyczno-konserwatorskiej, wyznaczono kierunki polityki przestrzennej władz samorządowych w odniesieniu do środowiska kulturowego, mające na celu realizację priorytetów zdefiniowanych w strategii rozwojowej miasta.

1) Nakazano ochronę obiektów i obszarów chronionych na mocy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

2) Ustalono nadrzędne wartości dla obiektów i obszarów postulowanych do objęcia ochroną kulturową i krajobrazową.

3) Ustanowiono strefę ochrony konserwatorskiej miejskiego krajobrazu kulturowego centrum Zabrze w szczególności układu urbanistycznego, przestrzennych założeń kompozycyjnych i dzieł architektury oraz budownictwa, która obejmuje obszar położony na północ od ul. Roosevelta i Bohaterów Monte Cassino, na zachód od ul. Wolności, na odcinku od ul. Bohaterów Monte Cassino, do ul. Powstańców i wzdłuż niej do ul. Niedziałkowskiego, na południe od ul. Niedziałkowskiego do ul. Trocera i wzdłuż ul. Wolności, do ul. Piłsudskiego i wzdłuż niej do ul. Roosevelta.

4) Zaproponowano objęcie 23 obiektów architektonicznych ochroną prawną w drodze wpisu do rejestru zabytków:

- wieża ciśnień ul. Zamoyskiego 2, kościół św. Kamila, kościół św. Teresy od Dzieciątka Jezus, dom mieszkalny ul. Wolności 313, kościół ewangelicko-augsburski na ul. Brygadzystów, **kościół św. Anny**, kamienica Pod Orłem” na Dworcowej 9, zespół zabudowy Placu Traugutta, Miejski Zakład Kąpielowy, budynek policji, budynki szkolne: na ul. Sitki, na ul. Wolności 323, na ul. Sienkiewicza 33 i Szkoły Podstawowej nr 36, Poczta Główna, dawny ratusz na ul. Bytomskiej 28, dawny ratusz na ul. K. Miarki 5, domy mieszkalne na ul. Wolności 245, 247, 249, 250, 272, dawny hotel Kochmanna na ul. Wolności 286;

5) Postawiono wniosek objęcia ochroną prawną w drodze wpisu do rejestru zabytków następujących układów urbanistycznych, tworzonych w całości według jednolitych zasad użytkowych i kompozycyjnych:

zespół budynków socjalnych dla pracowników dawnej huty Donnersmarck, osiedle patronackie huty Donnersmarck (Zandka), zespół zabudowań Śląskiego Uniwersytetu Medycznego, osiedle DEWOG, kolonia patronacka Borsig; zabytkowe obiekty budownictwa i architektury przemysłowej: obiekty dawnej koksowni Jadwiga i kopalni Pstrowski, elektrociepłownia Zabrze, obiekty dawnej fabryki Linodrut, rzeźnia miejska, obiekty huty Zabrze, **obiekty związane z szybami Maciej i Ludwik**.

6) Wskazano do działań rewaloryzacyjnych i restrukturyzacyjnych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego:

- zabytkowe zespoły i kolonie zabudowy mieszkaniowej realizowane w standardzie użytkowym dla określonej grupy społecznej osiedla robotnicze i urzędnicze: między ulicami Mikulczycką, Gdańską, Hermisza i Dygasińskiego, między ulicami 11 Listopada, św. Teresy i Moniuszki, przy ul. Wyspiańskiego z zabudową placu Słowiańskiego, kolonia wraz z cmentarzem między ulicami Matejki, Słoneczna, Czołgistów, wzdłuż św. Józefa oraz między ulicami Wita Stwosza, Lubelską, Roosevelta, linią kolejową;

- układy urbanistyczne tworzone w całości według jednolitych zasad użytkowych i kompozycyjnych: zabudowa przy ul. Tarnopolskiej w Mikulczycach, w Biskupicach przy ul. Bytomskiej, Kossaka, Trębackiej, Blani, w Zabrze przy ul. Prenżyny i Maszyńskiego, w Zaborzu między ulicami Skargi, Lompy, Napieralskiego, Przykrej, Słowiczej, Limanowskiego;

- zabytkowe dominanty oraz elementy znaczeniowe, charakterystyczne dla tożsamości Zabrze, wskazane do ochrony ekspozycji: wieża ciśnień na ul. Zamoyskiego, wieża d. rzeźni miejskiej na ul. Szczęść Boże, wieża ciśnień Szpitala Klinicznego nr 1, wieże kościelne: św. Pawła Apostoła, św. Anny, św. Wawrzyńca, św. Andrzeja, św. Jana Chrzyciela, św. Józefa, Wniebowzięcia NMP, szyby - Guido, Konrad, Carnall, Maciej;

- zabytkowe obiekty budownictwa i architektury przemysłowej zgrupowane na terenach zlikwidowanych i funkcjonujących zakładów przemysłowych: zespół elektrociepłowni Zabrze wraz z terenem d. gazowni miejskiej, zespół d. rzeźni miejskiej, zespół KWK Makoszowy.

Oprócz wymienionych obiektów, w *Studium* znalazła się propozycja rozważenia objęcia działaniami ochronnymi następujących obiektów przemysłowych:

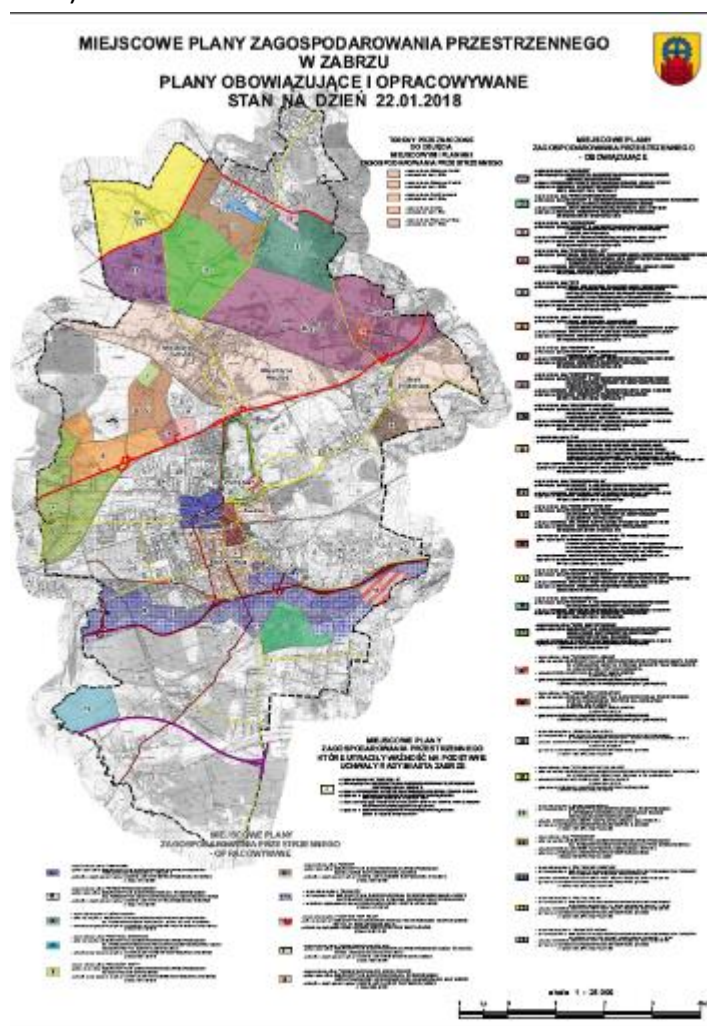
- budynków łaźni i cechowni kopalni Concordia,
- budynku cechowni przy ul. Wolności (CK Wiatrak),
- budynków łaźni, szatni i cechowni kopalni Mikulczyce,
- budynku sprężarkowni kopalni Makoszowy,
- budynków dyrekcji kopalń.

Teren Zabrze pokryty jest miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego na obszarze 2537,98 ha, co stanowi 31,57 % pow. miasta. Ustalają także przepisy obowiązujące na danym terenie, będące podstawą wydawania decyzji administracyjnych.

Obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego obejmują następujące obszary (stan na 31.12.2017 r.):

1. dzielnica Maciejów w Zabrzu (uchwała nr XLI/467/97 z dnia 13.10.1997 r.).
2. park im. rtm Pileckiego (uchwała nr IV/40/98 z dnia 14.12.1998 r.).
3. zespół usługowy przy węźle Al. Korfantego z drogą nr 4 w Zabrzu (uchwała nr IV/41/98 z dnia 14.12.1998 r.).
4. ul. Piłsudskiego i tereny przekazane przez PKP (uchwała nr XXVII/425/00 z dnia 18.12.2000 r.).
5. Drogowa Trasa Średnicowa i tereny położone w Zabrzu Zaborzu (uchwała nr XIV/119/03 z dnia 07.07.2003 r.).
6. jednostka strukturalna im. Mikołaja Kopernika w Zabrzu (uchwała nr XVIII/155/03 z dnia 10.11.2003 r.).
7. centrum Zabrze obszar „A” (uchwała nr XXVIII/289/04 z dnia 05.07.2004 r.).
8. tereny położone w północnej części miasta (uchwała nr XLIII/562/09 z dnia 14.09.2009 r.).
9. tereny położone w południowej części dzielnicy Grzybowice (uchwała nr XLIII/563/09 z dnia 14.09.2009 r.).
10. Drogowa Trasa Średnicowa i tereny położone w Zabrzu Zaborzu (uchwała nr LVIII/759/10 z dnia 13.09.2010 r.).
11. osiedle Słoneczna Dolina w Zabrzu (uchwała nr LVIII/760/10 z dnia 13.09.2010 r.).
12. tereny położone między ul. Ofiar Katynia i Witosa (uchwała nr LX/785/10 z dnia 08.11.2010 r.).
13. tereny położone w północnej części miasta Zabrze na terenie oznaczonym symbolem B.31PG,PP,SM,UR (uchwała nr XII/125/11 z dnia 04.07.2011 r.).
14. tereny położone w dzielnicy Grzybowice (uchwała nr XV/160/11 z dnia 17.10.2011 r.).
15. tereny „Zwału Sośnica” (uchwała nr XVI/193/11 z dnia 14.11.2011 r.).
16. tereny położone między ul. Ofiar Katynia i Składową (uchwała nr XVI/194/11 z dnia 14.11.2011 r.).
17. Drogowa Trasa Średnicowa, ul. Bielszowicka i potok Czarniawka (uchwała nr XXVIII/404/12 z dnia 17.09.2012 r.).
18. zespół usługowy przy węźle Al. Korfantego z drogą nr 4 w Zabrzu (uchwała nr XXVIII/405/12 z dnia 17.09.2012 r.).
19. tereny Osiedla Rokitnica Leśna Polana w Zabrzu etap I (uchwała nr XXXIX/671/13 z dnia 15.07.2013 r.).
20. tereny położone w rejonie ul. Jana Matejki (uchwała nr XLI/608/13 z dnia 15.07.2013 r.).

21. fragment obszaru Lasu Rokitnica w rejonie osiedla Gajdzikowe Górki w Zabrzu (uchwała nr LIV/807/14 z dnia 07.07.2014 r.)
22. tereny położone w rejonie ulicy Pod Borem w Zabrzu (uchwała nr IV/26/15 z dnia 19.03.2015 r.)
23. tereny przy cmentarzu w Zabrzu Grzybowicach (uchwała nr XXXVII/409/17 z dnia 13 lutego 2017 r.)
24. centrum Zabrze przy ul. Prof. Zbigniewa Religi - 1 etap (uchwała nr XXXVII/410/17 z dnia 13 lutego 2017 r.)
25. tereny położone w północnej części miasta Zabrze (uchwała nr XXXVII/411/17 z dnia 13 lutego 2017 r.)

Program Współpracy Miasta Zabrze z Organizacjami Pozarządowymi oraz podmiotami, o których mowa w art. 3 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, na 2018 r.

(uchwała XLVII/527/17 Rady Miasta Zabrze z 16 października 2017 r.)

Programu jest dokumentem corocznie przygotowywanym i przedstawianym Radzie Miasta do przyjęcia w formie uchwały. W zakresie kultury, sztuki i ochrony dziedzictwa narodowego program precyzuje zasady współpracy Miasta Zabrze

z Organizacjami Pozarządowymi. Przewiduje się do realizacji następujące zadania publiczne w zakresie kultury, sztuki i ochrony dziedzictwa narodowego:

1. Promowanie działań i osiągnięć lokalnych twórców i środowisk artystycznych.
2. Organizowanie wystaw, plenerów malarskich i fotograficznych oraz innych działań z zakresu sztuk wizualnych, organizowanie lub uczestnictwa w festiwalach, przeglądach, prezentacjach, wystawach, konkursach, plenerach, warsztatach.
3. Organizowanie koncertów, przeglądów, festiwali muzycznych, prezentujących różne gatunki muzyki.
4. Organizowanie przeglądów twórczości amatorskiej we wszystkich dziedzinach sztuki, promowanie i wspieranie twórczości amatorskiej, integracja międzypokoleniowa.
5. Edukacja kulturalna.
6. Wydawanie niskonakładowych, niekomercyjnych publikacji i periodyków, książek, katalogów, nagrań fonograficznych i audiowizualnych lokalnych twórców.
7. Upowszechnianie czytelnictwa.
8. Promocja wydarzeń kulturalnych.
9. Promocja i ochrona dziedzictwa kulturowego Miasta Zabrze i regionu.
10. Wspieranie kół zainteresowań, klubów dyskusyjnych i twórczych.
11. Działania na rzecz integrowania mniejszości narodowych i etnicznych zamieszkujących na terenie Miasta Zabrze.
12. Promocja Miasta Zabrze i jego mieszkańców.
13. Wspieranie inicjatyw edukacyjno – kulturalnych dla osób starszych.

Raporty o stanie miasta.

Raporty to dokumenty podsumowujące całokształt zjawisk zachodzących w mieście w poszczególnych latach. Porównanie szczegółowych danych zawartych w raportach pozwala zorientować się w tendencjach rozwojowych zachodzących w różnych dziedzinach życia w mieście i stwarza możliwość monitorowania, czy wdrożone działania i przeznaczone na nie środki skutkują zamierzonymi efektami.

Sprawozdania z realizacji Strategii Rozwoju Miasta Zabrze za kolejne lata.

Polityka władz miasta nastawiona jest w znacznym stopniu na kompleksową rewitalizację zaniedbanych i podupadłych obszarów. Duży nacisk kładzie się na działania w sferze kultury, oświaty, turystyki i dziedzictwa kulturowego. Priorytety i cele strategiczne zostały określone w strategii rozwojowej miasta. Jej funkcjonowanie kontroluje Wydział Strategii i Rozwoju Miasta Urzędu Miejskiego, wyniki swoich analiz przedstawiając co roku w sprawozdaniach obrazujących stopień zaawansowania realizacji strategii. Sprawozdania są opracowywane w oparciu o dokumenty źródłowe wydziałów Urzędu Miasta, miejskich jednostek organizacyjnych i różnych instytucji miejskich i dają jasny obraz bieżącej sytuacji, stwarzając możliwość podjęcia ewentualnych działań korygujących.

6. Charakterystyka zasobów dziedzictwa kulturowego Miasta Zabrze

6.1. Krajobraz kulturowy miasta Zabrze

Zabrze posiada prawa miejskie dopiero od 1922 r., jednak już wcześniej było dużym ośrodkiem przemysłowym na Górnym Śląsku. Obecnie, po dwóch wiekach szybkiego rozwoju gospodarczego od końca XVIII w. i początku ery maszyn parowych, Zabrze jest jednym z największych miast aglomeracji górnośląskiej, o bogatej tradycji związanej z górnictwem, hutnictwem oraz przemysłem koksowniczym, mających zdecydowany wpływ na oblicze miasta.

Rozwój przestrzenny Zabrze determinowały czynniki historyczne, geograficzne i geologiczne. Wśród nich największe znaczenie miały następujące elementy:

- położenie geograficzne przy szlaku handlowym z Wrocławia do Krakowa, na pograniczu Śląska i Małopolski;
- uwarunkowania geologiczne, bogate pokłady węgla kamiennego i rud żelaza pozwalające na rozwój przemysłu (górnictwo węglowe i hutnictwo) w okresie XIX-wiecznej rewolucji przemysłowej;
- industrializacja regionu i wiążący się z nią rozwój architektury przemysłowej
- dynamiczny proces urbanizacji we wszystkich miejscowościach i osiedlach, tworzących dzisiejsze miasto
- połączenie miasta w jeden organizm kilku zróżnicowanych (pod względem typu, czasu i okoliczności powstania) jednostek osadniczych, z których najstarsze, (Biskupice) wzmiankowane były w 1243 roku
- plany regulacyjne i koncepcja utworzenia trójmiasta Zabrze-Bytom-Gliwice (przełom lat 20 i 30 XX w.), dalszy rozwój urbanistyczny miasta
- po 1945 r. częściowa dewastacja infrastruktury przemysłowej, zmiany własnościowe i administracyjne, m.in. włączenie w granice Zabrze dzielnic należących do Polski po plebiscycie w 1922 r. (Kończyce, Pawłów, Makoszowy)
- w wyniku transformacji ustrojowej zapoczątkowanej w 1989 r. stopniowy upadek przemysłu ciężkiego, ze wszystkimi negatywnymi tego konsekwencjami w warstwie społecznej, duchowej i materialnej³.

Strukturą miejską dzisiejszego Zabrze kształtują odrębne jednostki osadnicze o historycznej proveniencji⁴, na które nałożona jest tkanka miasta przemysłowego z XIX i 1 poł. XX w. Zabudowa o charakterze miejskim wchłonęła istniejące układy ruralistyczne, obrastając w kopalnie, huty i budownictwo mieszkaniowe bez jasno sprecyzowanego centrum. Powstał w ten sposób charakterystyczny dla aglomeracji

³ za: *Program Opieki nad Zabytkami Miasta Zabrze na lata 2015-2018*

⁴ Zakładano je w różnych okresach historycznych: od średniowiecza, poprzez okres pierwszej kolonizacji na prawie niemieckim, kolonizacji fryderycjańskiej (2 poł. XVIII w.), w XIX i XX w.

górnosławskiej **typ krajobrazu miejsko-przemysłowego**⁵. Obecnie w tkance miasta można wyróżnić kilka podstawowych podtypów krajobrazów kulturowych, składających się na współczesne miasto Zabrze.

➤ **Krajobraz dzielnic centralnych**

Obejmuje swoim zakresem stosunkowo niewielki obszar w skali miasta jakim jest centrum, jednak charakteryzuje się największą dynamiką zmian z uwagi na koncentrację aktywności kapitału inwestycyjnego. Jest to przestrzeń zróżnicowana pod względem stref funkcjonalnych i krajobrazowych. Najważniejszą częścią jest śródmieście – serce układu urbanistycznego Zabrze – miejsce o najintensywniejszej zabudowie i największej różnorodności form. Ścisłe śródmieście to kwartały zamknięte ulicami Wolności, De

Gaulle’a i Goethego oraz teren do Alei Bohaterów Monte Cassino i Roosevelta. Zlokalizowane są tu niemal wszystkie obiekty o funkcji centrotwórczej (dworzec kolejowy, poczta, hotele, banki, firmy), większość obecnego w centrum handlu, usług i zakładów rzemieślniczych.

Znajdujemy tu kamienice o znacznych walorach architektonicznych

i rozmiarach, a także wcześniejszą architekturę o mniejszej skali. Uzupełnieniem przestrzeni centrum miasta są parki i place, a także targowiska. Na tak zróżnicowanym obszarze dochodzi często do dysharmonii w wyniku załamania linii zabudowy i zmian w wysokości sąsiednich budynków.

➤ **Krajobraz dzielnic mieszkaniowych**

Chronologicznie jako pierwsze powstawały osiedla przyzakładowe, budowane przy kopalniach i hucie jako mieszkania służbowe pracujących tam robotników. Cechują je spójny układ przestrzenny i typowe projekty domów (zróżnicowane jedynie pod względem podtypów). Typ osiedli patronackich łączy w sobie wszystkie cechy idealnego środowiska mieszkalnego. Umiejętnie rozplanowane w przestrzeni budynki w zestawieniu z placami wewnątrzosiedlowymi tworzą wrażenie różnorodności krajobrazu. Wtopione w zabudowę mieszkalną budynki użyteczności publicznej są dowodem na kompleksowe podejście projektantów do planowania zespołów mieszkaniowych.

W miarę rozwoju miasta zaistniała konieczność podniesienia intensywności zabudowy – w miejsce familoków i osiedli domków jednorodzinnych zaczęły na

⁵ E. Niezabitowska, J. Faron, K. Fross, *Typy krajobrazu miejsko-przemysłowego na przykładzie Zabrze*, [w:] „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej”, 1997, Seria: Architektura, z. 34, s. 119-164.

obrzeżach centrum powstawać założenia budynków mieszkalnych wielorodzinnych. Pod względem krajobrazowym układy te są porównywalne do zabudowy jednorodzinnej w uporządkowanych zespołach osiedlowych. Większa skala budynków i założeń zachowała jednak wysoką jakość środowiska oraz pozytywnie odbieraną, humanitarną skalę miasta (w odróżnieniu od późniejszej tzw. „wielkiej płyty”).

Widok z ul. Krasińskiego w ul. Buchenwaldczyków Widok ul. Andersa

Odmienne do przedmieść, gdzie powstawały osiedla patronackie, rozwijało się centrum miasta. Na prywatnych działkach inwestorzy budowali domy mieszkalne i kamienice czynszowe, obiekty zarówno wartościowe jak i ubogie pod względem architektonicznym. Spontaniczny rozwój miasta w tym okresie odbił się na jego dzisiejszym wyglądzie, będąc jedną z przyczyn licznych przerw w ciągłości zabudowy, powiększanych także w wyniku budowy nowej infrastruktury drogowej (wyburzenie budynków przy ul. Wolności, po nieparzystej stronie, od nr 397 do granic miasta). Główne ulice miasta, będące wcześniej drogami dojazdowymi do sąsiednich miast, zostały ściśle zabudowane, co przy braku zamknięć perspektywicznych doprowadziło do obniżenia jakości krajobrazu.

Bardziej uporządkowany charakter zabudowy widoczny jest poza głównymi ciągami komunikacyjnymi – przy niższym poziomie jakości architektury występują znacząco lepsze wrażenia krajobrazowe. Ulice mają zaplanowany przebieg, często występuje większa ilość zieleni.

Najmłodszym elementem budującym krajobraz dzielnic mieszkaniowych są zunifikowane „blokowiska”, oderwane od miejscowej tradycji budowlanej. Wielokrotne powtarzanie tych samych projektów wprowadziło w krajobraz miasta element monotonii. Istotną wadą osiedli budowanych z wielkiej płyty jest brak zachowania ludzkiej skali, brak różnorodności i zerwanie więzi pomiędzy mieszkańcami, a środowiskiem. Uzupełnieniem zabudowy mieszkaniowej są dzielnice o zabudowie jednorodzinnej oraz pojedyncze bloki mieszkalne.

➤ **Krajobraz industrialny**

Powstanie zakładów przemysłowych, w szczególności kopalni i huty, miało olbrzymi wpływ na współczesny charakter miasta. Ich lokalizacja w tej okolicy

spowodowała właściwie powstanie i szybki rozwój miasta. Część obiektów pełni nadal swoje funkcje, część z uwagi na zmiany w gospodarce chyli się ku upadkowi, ale wciąż jeszcze swoją obecnością w krajobrazie dokumentuje historię miasta i jego genezę. Są

Kopalnia „Ludwik”, ul. Hagera

to wartości, które należy chronić, stanowią one bowiem o tożsamości Zabrze i kulturowej ciągłości mieszkających w nim ludzi. Niektóre obiekty zostały już wyburzone (gorzelnia w Mikulczycach przy zespole dworskim na ul. Lipowej) lub uległy zniszczeniu np. w wyniku pożaru (dawny młyn przy ul. Wolności).

➤ Tereny zieleni miejskiej

Parki miejskie, skwery oraz place z zielenią niską oprócz funkcji rekreacyjnej, mają niebagatelne znaczenie jako urozmaicenie krajobrazu miejskiego o walorach środowiska przyrodniczego, szczególnie w mieście zdominowanym przez wysoką zabudowę miasta przemysłowego. 17,7% powierzchni miasta zajmują tereny zielone (z czego ok. 30% to obszary leśne i użytki rolne) na które składają się parki, tereny sportowe i rekreacyjne, zieleń osiedlowa i miejska. W wyniku eksploatacji przemysłowej, część z nich uległa przekształceniom i dewastacji.

Na terenie Zabrze znajdują się parki im. Powstańców Śląskich (pow. ok. 300 ha), Leśny im. Witolda Pileckiego, Tadeusza Kościuszki, Hutniczy, Rodzinny nad Kanałem, Rodzinny w Maciejowie, Jana Pawła II, im. Jacka Kuronia i Park im. Poległych Bohaterów. Najstarszym zabrzańskim parkiem jest założony w 1885 r. Park Hutniczy przy obecnej ul. Mikulczyckiej, na terenach należących do Donnersmarckhütte. Oprócz różnorodnych gatunków drzew w parku znajdowały się obiekty małej architektury: muszla koncertowa, altanki, a także staw i ujęcie wody pitnej. W parku i jego okolicach znajduje się szereg budynków użyteczności publicznej, tworzący obecnie rewitalizowany tzw. kwartał sztuki.

Park Hutniczy na przedwojennych fotografiach archiwalnych (www.fotopolska.eu)

Park im. Poległych Bohaterów, położony w dzielnicy Centrum Północ, zaprojektowany został przez berlińskiego projektanta ogrodów Gustawa Allingera w 1924 r. i objęty jest ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków. Założenie parkowe rozciąga się pomiędzy biegiem rzeki Bytomki i dawnym biegiem Kanału Sztolniowego, południową granicę parku wyznacza lipowa aleja.

Miejski Ogród Botaniczny przy ul. J. Piłsudskiego powstał w 1938 r. i składa się z części botanicznej - regularnej, utrzymanej w stylu ogrodu francuskiego i z części parkowej o swobodnej kompozycji, w typie krajobrazowych założeń angielskich, oraz terenów gospodarczych ze szklarniami, palmiarnią i placem zabaw. Pierwotnie ogród miał kształt nieregularnego czworokąta o powierzchni ok. 3 ha, w wyniku rozbudowy zajmuje obecnie ponad 6 ha, stanowiąc znaczący akcent w śródmiejskiej przestrzeni⁶.

Skwer przy ul. 3 Maja

Miejski Ogród Botaniczny

Enklawami zieleni są także cmentarze, m.in. cmentarz wyznania mojżeszowego (3 ćw. XIX – poł. XX w.) przy ul. Cmentarnej, na którym oprócz kamiennych nagrobków znajdują się starodrzew i pnącza (bluszcz). Aleje i szpalery drzew występują też na pozostałych cmentarzach, katolickich i ewangelickich. Wśród nich wyróżnia się nieczynny cmentarz parafii św. Andrzeja w Zabrze, zlokalizowany pomiędzy ul. Wolności i Staromiejską, przecięty zabytkową aleją drzew.

Obrazu zróżnicowania przyrodniczego Zabrze dopełniają obszary kształtowanej zieleni osiedlowej, odgrywającą dużą rolę w kompozycji osiedli mieszkaniowych lat 20. i 30. XX w, oraz zrekultywowane tereny przemysłowe.

Osiedle Zandka, aleja platanów

Cmentarz żydowski przy ul. Cmentarnej

⁶ źródło: mob-zabrze.pl

➤ **Obiekty i budynki specjalne w krajobrazie miasta**

Obiekty specjalne pełniące określone funkcje w mieście, tj. budynki urzędów (dawne ratusze poszczególnych dzielnic), sądów, kościoły, poczty, obiekty kultury, ze swojej natury występują w ograniczonej ilości i zazwyczaj są reprezentowane przez pojedyncze realizacje. Ze względu na swoją wyjątkową pozycję w życiu miasta architektura tych budynków jest monumentalna, o bardzo wysokim standardzie wykończenia elewacji i wyraźnie dominuje nad otaczającą zabudową.

W celu podkreślenia należnego im prestiżu większość tego typu budynków w Zabrzu zlokalizowana jest na zamknięciach osi perspektywicznych lub przy głównych placach miasta. Funkcje dominant przestrzennych pełnią obiekty przemysłowe, a więc wieże wodne, nadszybia i wieże wyciągowe, budynki dyrekcji, a także charakterystyczne dla Zabrze rozbudowane zespoły szpitalne:

Zespół Szpitala przy ul. 3 Maja 13-15 z dominantą w postaci wieży ciśnień, Zespół Szpitala Specjalistycznego (d. Augusta-Victoria Krankenhaus, 1907) przy ul. Curie-Skłodowskiej 10 czy zespół Ośrodka Wypoczynkowego i Szpitala Spółki Brackiej przy ul. Jordana 19 i 38 w Zabrzu-Rokitnicy, o regularnym układzie przestrzennym budynków.

➤ **Panorama miasta**

Jest syntezą wszystkich spotykanych typów krajobrazu miejskiego i jednocześnie daje pogląd na jakość środowiska kulturowego. Panoramy są w rzeczywistości różnymi obrazami tego samego miasta, płynnie przechodzącymi jedno w drugie. W panoramie Zabrze dostrzegamy dużą ilość zieleni, w której ukryta jest zabudowa mieszkaniowa. Strome dachy budynków kryte dachówką wtapiają się w krajobraz, w którym negatywnie wyróżniają się masywne bryły bloków mieszkalnych.

➤ **Architektura modernistyczna**

Kolejne z obliczy miasta tworzą budynki wzniesione w stylistyce modernizmu, dzięki którym Zabrze jest jednym z najciekawszych architektonicznie miast Górnego Śląska. Po otrzymaniu w 1922 r. praw miejskich Zabrze stało się areną działań, w wyniku których za pomocą nowoczesnej architektury ówczesne władze zamierzały nadać nowemu ośrodkowi administracyjnemu tożsamość i unikalny wyraz. Ze względu na różnorodność stylistyczną modernizmu, także architektura Zabrze z tego okresu nie jest jednorodna. Rozpoznać można formy ekspresjonistyczne, także w redakcji ceglanej, przykłady funkcjonalizmu, a także realizacje kładące główny nacisk na użytkowość obiektów, nawiązujące do modernizmu rezygnacją z detalu i zbędnej ornamentyki.

NAJWYBITNIEJSZE DZIEŁA ARCHITEKTURY MIĘDZYWOJENNEGO MODERNIZMU	
Dominikus Böhm (1880-1955)	
Kościół św. Józefa, 1930-31 Zabudowa Placu Targów Poniedziałkowych (Kamiliańskiego), obecnie Traugutta: Kościół św. Kamila (wnętrze) wraz z klasztorem i dawnym Domem Opieki oo. Kamilianów Miejska Szkoła Zawodowa i Wyższa Szkoła Realna, obecnie Śląski Uniwersytet Medyczny i Zespół Szkół Ekonomiczno-Usługowych, 1928-1930 Miejska Kasa Oszczędnościowo-Pożyczkowa, obecnie Mostostal, ul. Wolności 262	
Pozostałe obiekty modernizmu okresu międzywojennego	
• Hotel „Monopol” – dawny „Admirals Palast” 1924-1928 ekspresjonizm – proj. Richard Bielenberg (1871-1929) i Josef Moser (1872-1963) • Miejski Zakład Kąpielowy, Plac Krakowski 10, dr Albert Krawietz, 1929 • Budynek Komendy Policji i Centrum Edukacji, ul. 1 Maja 10-12, proj. Erich Böddicker, 1931 • dawny Ratusz Gminy Biskupice, ul. Bytomska 28, proj. Hugo Becker, 1925 • Ogólnokształcąca Szkoła Sztuk Pięknych w Kończycach, ul. Sitki 55 oraz Szkoła Podstawowa nr 34 w Pawłowie ul. Sikorskiego 74, 1936, proj. Tadeusz Michejda (1895-1955) • Zespół Szkół Ogólnokształcących, Liceum Nr 1, ul. Wolności 323, Georg Schmidt, rzeźby Roberta Bednorza 1926-1928, • Kamienica ul. Wolności 269, proj. Albert Kempter (1883-1941), • Kamienica ul. Wolności 313-313a-313b (1929-30) funkcjonalizm, ekspresjonizm, przykład realizacji planu regulacyjnego autorstwa Wolfa i Allingera • Szkoła Podstawowa nr 20 w Zabrze Biskupicach, ul. Kasprowicza 7 • Dawna Szkoła Leśna, obecnie Szkoła Podstawowa nr 15, ul. Czołgistów 1 • Szkoła Rzemiosł i Gospodarstwa Domowego, ob. SP nr 38, ul. Damrota 33 • Zabudowa mieszkaniowa Placu Słowiańskiego • Zabudowa mieszkalna typu willowego pomiędzy ulicami Wallek-Walewskiego, de Gaulle’a i Roosevelta, • Zabudowa mieszkaniowa i mieszkaniowo – usługowa, autorzy. Fritz i Paul Röder z Wrocławia: ul. de Gaulle’a 43-47, 49, 51-53, ul. Brzóska 38-42, 39-41, 44-48 ul. Brodzińskiego 2, 5, 6; • ul. de Gaulle’a 65-69 - zabudowa mieszkaniowo-usługowa • ul. Góry św. Anny 7-17 - Zabudowa mieszkaniowa 1929 – południowa pierzeja Placu Targów Poniedziałkowych, obecnie Traugutta , • Zabudowa osiedla „DEWOG” przy ulicach Damrota, Czarnieckiego i Żółkiewskiego, • ul. Roosevelta 57-63 – galeriowiec, proj. M. Wolf i A. Krawietz, 1928-1929, • Kościół świętej Teresy od Dzieciątka Jezus w Zabrzu Mikulczycach 1931-33, proj. Teodor Ehl z Bytomia, • Kościół świętej Jadwigi 1928-29, proj. Karl Kattenidt - ekspresjonizm • Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Zabrzu Biskupicach, proj. Hans von Pöllnitz, 1928-32, • Kościół św. Pawła w Pawłowie 1929-33, proj. Zygmunt Gawlik (1895-1961)	

➤ **Urbanizacja miasta w latach 20. i 30. XX w.**

Po powstaniach śląskich i plebiscycie w latach 20. XX wieku Zabrze znalazło się przy granicy Niemiec i Polski, a w celu zapewnienia mieszkań przesiedleńcom z przyznanej Polsce części Górnego Śląska powstały nowe osiedla mieszkaniowe. W latach 20-tych XX wieku została także opracowana nowa koncepcja urbanistyczna polegająca na połączeniu trzech miast: Bytomia, Zabrza oraz Gliwic jako jeden organizm tworzący formę trójmiasta, porządkująca zabudowę i nadająca kierunek chaotycznemu rozwojowi miast. Główny wysiłek inwestycyjny w tym czasie koncentrował się na zagospodarowaniu terenów północnych i zachodnich miasta. Powstały m.in.:

- 1923-1928⁷ „Osiedle Południowe” – pomiędzy ulicami Matejki, Czołgistów i linia kolejową Gliwice – Poręba. Osiedle na planie zbliżonym do trójkąta, z zabudową jedno- i wielorodzinną. Rozplanowanie osiedla dostosowano do ukształtowania terenu, z ul. Lenartowicza tworzącą główną oś, zakończona wewnątrz architektonicznymi przy wylotach.
- 1924-1927 „Osiedle Północne”- ul. Ciupki, Gliwicka, Przy Bramie, Słowackiego, Sokolska, wzdłuż ul. Wolności. Zabudowa jednorodzinna i wielorodzinna.
- 1928-1939 duże założenie mieszkaniowe domów wielorodzinnych i jednorodzinnych pomiędzy ul. Sobieskiego, Piłsudskiego Roosevelta i Armii Krajowej, w tym wyróżniające się nowoczesną formą i kompozycją funkcjonalistyczne osiedle DEWOG przy ul. Żółkiewskiego i ul. Czarnieckiego, złożone z czterech rzędów 4 kondygnacyjnych budynków, krytych płaskim dachem. Elewacje kształtowane są w układzie horyzontalnym przez pasy balkonów – galerii.
- 1933-1934 pomiędzy ul. Łukasiewskiego i Lubelską, cmentarzem i linią kolejową Gliwice Poręba wybudowano osiedle domów jednorodzinnych „Siedlung Küsteracker” czyli „Osiedle Józefa” lub „Kościelna Rola”
- 1936-1938 osiedle domów jednorodzinnych „Siedlung der Deutschen Arbeitsfront” (Niemieckiego Frontu Pracy) tzw. osiedle „Szczęście Boże” lub „Nowy Dwór”. Założenie na planie zbliżonym do wycinka koła, z zabudową jednorodziną, wg projektów typowych: typ I i II przy ulicach o przebiegu koncentrycznym i III i IV przy ulicach o przebiegu promienistym.
- 1938 -1939 na południe od ul Wolności na terenie byłego folwarku „Matheshof” (między liniami kolejowymi: Gliwice-Bytom, oraz Wrocław – Mysłowice), osiedle - domów wielo- i jednorodzinnych.

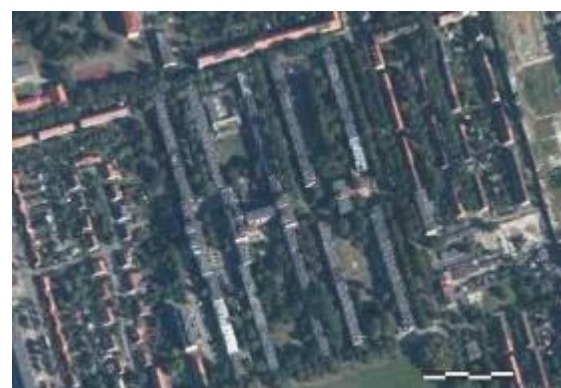
⁷ daty za: *Kalendarium Zabrzeńskie*, P. Hnatyszyn, Zabrze 2006

„Osiedle Południowe”

„Osiedle Północne”

DEWOG

Osiedle Józefa (ob. Wyzwolenia)⁸

⁸ Plany za kartami ewidencyjnymi poszczególnych osiedli, oprac. PKZ Kraków 1980-1981, widok współczesny: mapy.geoportal.gov.pl

6.2. Zabytki nieruchome

Zabrze jest jednym z najbogatszych w liczbę obiektów zabytkowych obszarem województwa śląskiego. Wśród ujętych w rejestrze obiektów najliczniej reprezentowanym rodzajem zabytków są budynki o funkcji mieszkalnej, będące głównie częścią zabudowy osiedli i kolonii patronackich (ponad 100). O wiele mniej jest kamienic (3) wraz z oficynami (2). Pojedyncze wille, dawniej zamieszkiwane przez dyrektorów zakładów i ważniejszych pracowników, dziś pełnią często funkcję inną niż pierwotna (komisariat policji, siedziba dyrekcji teatru).

Mniej liczną grupę stanowią obiekty o funkcji przemysłowej – skupione głównie w zespołach zabytkowych kopalni i huty, m.in. w zespole zabudowy i podziemi kopalni Guido i Królowa Luiza, a także Głównej Kluczowej Sztolni Dziedzicznej, posiadających wybitne wartości zabytkowe. Funkcje sakralną pełni 11 zabytkowych kościołów i 2 kaplice, nieznacznie więcej jest budynków użyteczności publicznej. Wpisami objęto dwa budynki rezydencjonalne i tylko jeden park. Założenia zieleni chronione są także jako części trzech układów urbanistycznych zabytkowych osiedli, jako zielen przykościelna i cmentarna.

Nr	Nazwa	Adres	Nr rejestru zabytków
1.	kościół par. pw. św. Andrzeja Apostoła (1863-66), cmentarz kościelny	ul. Wolności 189	A/210/07 z 27.06.2007
2.	kościół par. pw. św. Anny (1897-1900)	pl. księdza Pieruszki	A/320/10 z 17.11.2010
3.	kościół par. pw. św. Józefa (1930-31)	ul. Roosevelta 104	A/5/99 z 30.04.1999
4.	kościół ewangelicki imienia Pokoju (1874)	ul. Lutra 2	A/150/05 z 26.09.2005
5.	kaplica św. Floriana w zespole d. „Donnersmarckhütte AG” (1910)	pl. Teatralny 10	A/312/10 z 19.08.2010
6.	cmentarz żydowski (3 ćw. XIX w.) - układ cmentarza i zieleni - mur kamienny - nagrobki, macewy, grobowce	ul. Cmentarna (dec. Sawickiej)	A/1500/92 z 18.09.1982
7.	- budynek dyrekcji d. „Donnersmarckhütte AG” (1907), ob. UM Zabrze	ul. Religi 1 (dec. Bytomska 1)	A/214/07 z 8.10.2007
8.	hotel robotniczy kopalni „Ludwik” (1915-1924)	ul. Hagera 41	A/1648/97 z 29.10.1997
9.	d. Katolicka Szkoła Powszechna, ob. Szkoła Podstawowa nr 5 (1904-1905)	ul. Królewska 4	A/215/07 z 8.10.2007
10, 11- 17.	zespół Szpitala Klinicznego Nr 1: - klinika pediatrii, 2 poł. XIX - poliklinika, 1901-1905 - wieża ciśnień, 1904 - kuchnia, 1904 - poradnia, 1905 - pralnia, 1905 - wozownia (warsztaty), 1900	ul. 3 Maja 13-15 / Bohaterów Warszawy / Krasińskiego	zespół: A/1399/90 z 1.08.1990 obiekty: A/1400/90-A/1406/90 z 1.08.1990:

18	starostwo, ob. Muzeum Górnictwa Węglowego (XIX/XX)	ul. 3 Maja 19	A/1538/93 z 20.12.1993
19	budynek Sądu Rejonowego (1892-1894)	ul. 3 Maja 21	A/354/11 z 14.11.2011
20	budynek prokuratury (1880)	ul. 3 Maja 23	A/353/11 z 14.11.2011
21	kamienica z oficyną (1903)	ul. 3 Maja 41-41of	A/294/10 z 18.02.2010
22.	willa, ob. Komisariat Policji (1900)	ul. 3 Maja 53	A/1416/90 z 28.12.1990
23.	budynek komendy policji, ob. przychodnia ZOZ i UM Zabrze (1870)	ul. Piastowska 11	A/13/06 z 10.05.2006
24.	kasyno, ob. teatr „Nowy” (1900)	ul. Plac Teatralny 1 (dec. Powstańców 14)	A/1397/90 z 25.06.1990
25.	willa, ob. dyrekcja teatru (k. 1903)	ul. Park Hutniczy 2 (dec. Powstańców 14)	A/1398/90 z 25.06.1990
26.	budynek fabrycznej straży pożarnej (1906-1907)	ul. Stalmacha 22	A/52/01 z 17.12.2001
27.	hotel „Admirals-Palast”(1924-28)	ul. Wolności 305	A/1652/97 z 15.12.1997
28.	budynek szatni i łaźni górniczej d. KWK „Castellengo” (1902)	ul. Szybowa 2	A/466/15 z 30.12.2015
29.	<u>budynki w zespole d. Donnersmarckhütte AG</u> : - hala dmuchaw wielkopieczowych, ob. hala nr 3 (po 1860)	ul. Hagera	A/234/08 z 18.02.2009
30.	- wieża wodna (1871)		A/254/09 z 7.07.2009
31.	- mur oporowy z partiami wież wsadowych (1850-56, 1937)		A/255/09 z 7.07.2009
32.	<u>zespół zabudowy osiedla patronackiego „Sandkolonie”</u> (tzw. Zandka), 1903-07 1) układ urbanistyczny zespołu 2) budynki: - Norberta Bończyka 1, 3-3a, 5-5a, 7 - Bytomskiej 3, 3a, 3b - Cmentarnej 1, 1a, 1b, 1c, 3a, 7d - Krakusa 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28 - Franciszka Siedleckiego 1, 2 - Pawła Stalmacha 9, 11, 13, 15-15a, 16, 18 -18a, 20, 22 3) układ kompozycyjny zieleni wysokiej - aleje platanów 4) elewacja północna budynku przy ul. Krakusa 5	układ wyznaczony ul. Z. Religi, Bytomską, P. Stalmacha, Krakusa, N. Bończyka, Cmentarną, A. Boboli przy ul. P. Stalmacha, Krakusa, F. Siedleckiego i K. Piechy	A/381/12 z 11 VI 2012
33.	<u>zespół zabudowań i wyrobisk podziemnych kopalni Guido</u> (2 poł. XIX – XX)	ul. 3 Maja 91	1342/87 z 26.02.1987 i z 23.12.2014

34.	- budynek nadszybowy szybu „Kolejowego” z wieżą wyciągową - maszynownia szybu „Kolejowego” - szyb „kolejowy i szybk „Guido” w zespole wyrobisk podziemnych - wyrobiska podziemne (poziom 170, poziom 320)		A/425/14 z 30.12.2014
35.	- wyrobiska podziemne (poziom 320, poziom 150) - wyrobisko korytarzowe Upadowa nr 1 (poziom 320)		A/491/17 z 22.09.2017
36.	<u>kopalnia, ob. skansen górniczy „Królowa Luiza”</u> (2 poł. XIX w.) - budynek nadszybowy szybu „Carnall”, później „Zabrze II” - maszynownia szybu „Carnall” - maszynownia szybu „Zabrze I” - budynek kompresorów - budynek łaźni - budynek skraplarni powietrza (warsztaty) - budynek magazynu, ob. warsztat i biuro - budynek d. cechowni	ul. Wolności 402	A/1539/93 z 20.12.1993
37.	- główna „Kluczowa Sztolnia Dziedziczna”, od rozwidlenia wschodniego – rejon szybu „Carnal” w skansenie górniczym do wylotu przy ul. Karola Miarki (1799-1863)		A/220/07 z 11.12.2007, z 30.06.2010 i z 14.12.2015
38.	- wyrobiska d. kopalni „Królowa Luiza” i „Zabrze-Bielszowice” (pocz. XIX-XX)		A/460/15 z 4.11.2015
39.	szyb „Wyzwolenie” i chodnik podstawowy (do „Kluczowej Sztolni Dziedzicznej) (1815-1829, 1907)	ul. Sienkiewicza 43	A/404/13 z 27.03.2013
40.	<u>zespół zabudowy kopalni „Ludwik”</u> - budynek biurowy, 1913 - budynek cechowni, 1910 - budynek łaźni i szatni, 1918 - maszynownia szybu „Konrad”, 1912 - hala warsztatowa z kuźnią, 1912	ul. Hagera	A/204/06 z 29.12.2006
41.	kamienica	ul. Chełmońskiego 6	A/500/2018 z 08.06.2018
42.	Park im. Poległych Bohaterów	ul. P. Dubiela, między ul. D. Trocera, rzeką Bytomką i dawnym kanałem sztolniowym	A/376/12 z 10.05.2012

ZABRZE - BISKUPICE			
43.	kościół par. pw. św. Jana Chrzciciela (1853-58) - cmentarz kościelny - ogrodzenie cmentarza kościelnego i cmentarza grzebalnego przy kościele z bramą	ul. Bytomska 28a	A/209/07 z 27.06.2007
44.	kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP (1928-29)	przy ul. Bytomskiej 111 a	A/287/09 z 18.11.2009
45.	kamienica z oficyną (1899)	ul. Bytomska 83	A/309/10 z 2.07.2010
ZABRZE - MACIEJÓW			
46.	zespół szybu „Maciej” (pocz. XX w.) - budynek nadszybia z wieżą wyciągową - budynek maszynowni z maszyną i wyposażeniem - budynek wagowni, ob. portiernia	ul. Srebrna 6	A/164/05 z 30.12.2005
47.	- budynek odżelaziacza (1936-38) - budynek d. kuźni i magazynu chemicznego (1936) - zespół wentylatora, ob. warsztat i magazyn (1922-23) - budynek rozdzielni 6kV (1955-56)		A/327/11 z 31.01.2011 zm. 22.09.2014
48.	- zwałowisko skały płonnej (hałda) (1915-1970)		A/432/15 z 13.02.2015
ZABRZE - MIKULCZYCE			
49.	kościół par. pw. św. Wawrzyńca (1892-94)	ul. Mariacka 1	A/296/10 z 3.03.2010
50.	kościół ewangelicko-augsburski (1937)	ul. Brygadzystów 4	A/378/12 z 18.05.2012
51.	kapliczka przydrożna św. Jana Nepomucena (1781)	ul. Lipowa /św. Wawrzyńca (dec. ul. Lipowa 14)	A/339/11 z 27.05.2011
52.	ratusz, ob. przychodnia zdrowia (1911)	ul. Tarnopolska 80	A/12/06 z 10.05.2006
53.	zespół pałacowy: - pałac, 2 poł. XVI, XVII, XVIII, XIX - pozostałości parku, XVIII-XIX - kuźnia, k. XVIII	ul. Lipowa 11 (dec. Kosynierów 19)	A-1214/75 z 31.07.1975 i z 30.09.2015
ZABRZE – PAWŁÓW			
54.	kościół par. pw. św. Pawła (1929-33)	ul. Sikorskiego 67 b	A/253/09 z 7.07.2009

ZABRZE - PORĘBA			
55.	kościół par. pw. św. Jadwigi (1928-29) - cmentarz kościelny - ogrodzenie		A/225/08 z 18.06.2008
ZABRZE - ROKITNICA			
56.	kościół par. pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa (1911-12)	ul. Kardynała Wyszyńskiego 14	A/211/07 z 27.06.2007
57.	dwór (2 poł. XIX w.)	ul. Żniwiarzy 2	A/477/2016 z 14.07.2016
58.	osiedle 29 domów (1925-39) - ul. Andersa 2/4/6/8; 10/12; 14/16; - ul. Borowa 1/3; 5/7; 9/11; 13/15; 17/19; 21/23; 25/27; 29/31; - ul. Duleby 1/3/5/7; 9/11; 2/4/6/8; 10/12; - ul. Grota-Roweckiego 1/3/5/7; 9/11; 2/4/6/8; 10/12; - ul. Krakowska 72/74/76; 78/80/82/84; 86/88; 90/92; 94/96/98/100/102/104/106/108/110; - ul. Nyska 1/3/5/7; 9/11; 2/4/6/8; 10/12; - ul. Pomorska 1/3/5;	ul. Krakowska (dec. Findera)/ Borowa	1337/85 z 21.05.1985
59.	osiedle mieszkaniowe (1900-1920) - ul. Nowowiejskiego (dec. Dzierżyńskiego) 1-9a, 19-41a, 2-16 - ul. Komuny Paryskiej 1-23a, 2-18a - szkoła, ul. Jordana (dec. Marksa) - ul. Andersa (dec. Pietrusińskiego) 70-76a, 75-85 - ul. Medyków (dec. Rewolucji Październikowej 1-25a, 6-16 - ul. Szafarczyka 2-14a, 24-26, 28-46a, 41-47a - ul. Śniadeckich 1, 3, 6, 8 - przedszkole, ul. Śniadeckich 5 - ul. ks. Henryka Pobożnego (dec. Wieczorka) 7-23a, 10-34a - ul. Prosta 2-2a (segment ul. Szafarczyka 14-14a), 4-4a (segment ul. Nowowiejskiego 9-9a)	ul. Szafarczyka - Andersa (dec. Pietrusińskiego – Medyków (dec. Rewolucji Październikowej) 62 domy mieszkalne (Nowowiejskiego-11, Komuny Paryskiej-11, Andersa-3, Medyków-10, Szafarczyka-13, Śniadeckich-2, Henryka Pobożnego-12	A/1435/91 z 5.09.1991
60.	- dom (1910)	ul. Szafarczyka 1-3	A/400/13 z 5.02.2013

Tab. 1. Zestawienie obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości na terenie Zabrze (stan na czerwiec 2018⁹)

⁹ rozpoczęta procedura wpisu kamienicy przy ul. 3 Maja 1 i 1a

6.2.1. Zespoły dworskie, założenia zieleni

Najstarszym budynkiem jest pałac¹⁰ w Zabrze-Mikulczycach przy ul. Lipowej 11 (dawniej ul. Kosynierów 19), wcześniej datowany na XVIII wiek. W wyniku odkryć podczas prac remontowych czas budowy najstarszych części dworu (pozostałości wieży mieszkalnej) określono na ok. 2 poł. XVI w., a następne rozbudowy na XVII, XVIII i XIX wiek. W pobliżu znajdują się murowany budynek kuźni z k. XVIII w. oraz niewielkie (ok. 0,5 ha) pozostałości parku z przełomu XVIII/XIX wieku. Przy skrzyżowaniu ul. Św. Wawrzyńca i Lipowej usytuowana jest kapliczka św. Jana Nepomucena z 1781 roku. Tym samym zespół w Zabrze-Mikulczycach tworzy kompleks najdawniejszej zabudowy w Zabrzu, której wartość podnosi dodatkowo sięgająca średniowiecza ciągłość osadnicza – siedziba właściciela dóbr została przeniesiona w obecne miejsce z pobliskiego rycerskiego gródka stożkowatego, na którym wznosiła się drewniana wieża strażniczo – mieszkalna. Obiekty nie są udostępniane zwiedzającym, teren jest własnością szkoły prywatnej.

Pałac w Zabrzu- Mikulczycach

Dwór w Zabrzu-Rokitnicy

Drugi dwór znajduje się w Zabrzu-Rokitnicy, przy ul. Żniwiarzy 2, na terenie dawnego folwarku. Wzniesiony został dla Adolfa von Tieschowitza, starosty powiatu bytomskiego, ok. połowy XIX wieku. W budynku prawdopodobnie wykorzystano fundamenty wcześniejszej budowli, obecna neorenesansowa bryła nawiązuje do stylistyki willi włoskich. Dwór jest usytuowany na niewysokiej skarpie, wzniesiony na rzucie wydłużonego prostokąta, z trójkondygnacyjną wieżą na osi. Podobnie jak w Mikulczycach, w niedalekim sąsiedztwie dworu znajduje się średniowieczny gródek stożkowy. Obiekt jest nieużytkowany, w 2012 r. uszkodzony podczas pożaru, w kolejnych latach częściowo odbudowany i zabezpieczony.

Niezwykle ważny dla krajobrazu miejskiego jest park im. Poległych Bohaterów (Park Dubiela), położony pomiędzy ul. P. Dubiela, ul. D. Trocera, rzeką Bytomką i dawnym kanałem sztolniowym, rewitalizowany od 1 poł. 2018 roku. Projekt parku jest dziełem berlińskiego architekta krajobrazu Gustava Allingera, który wykonał także niezrealizowany projekt dla zabrzańskiego ogrodu botanicznego. Układ kompozycyjny

¹⁰ Określenie obiektu zgodnie z wykazami ŚWKZ i NID oraz treścią decyzji.

parku oparty jest na głównej osi kompozycyjnej, biegnącej równolegle do rzeki Bytomki. Obecnie park jest przecięty estakadą łączącą ul. de Gaulle'a i Al. Korfanteego.

Park im. Poległych Bohaterów, fot. archiwalna

6.2.2 Architektura sakralna

Zabytki sakralne wpisane do rejestru na terenie Zabrze to w większości kościoły katolickie, murowane z cegły, wybudowane w 2 poł. XIX i do lat 30. XX wieku.

Najstarszym z nich jest kościół par. pw. św. Jana Chrzciciela (1853-58) w Zabrze-Biskupicach, wzniesiony w stylu neogotyckim z fundacji hrabiego Karla Wolfganga von Ballestrema. Jest murowany z cegły, wzniesiony na planie krzyża, z transeptem i trójbocznie zamkniętą absydą. Górująca nad okolica strzelista wieża zwieńczona jest wysokim, ostrosłupowym dachem zdobionym na krawędziach żabkami, nad skrzyżowaniem nawy i transeptu umieszczona została sygnaturka w kształcie pinakla. Wpisem objęty jest także przykościelny cmentarz. Projektant kościół par. pw. św. Wawrzyńca Paul Jackisch z Bytomia, znany jest głównie z neogotyckich realizacji z terenu Górnego Śląska. Kościół wzniesiony w latach 1892-1894 w Zabrze-Mikulczycach jest dziełem dla niego typowym: założony na rzucie zbliżonym do krzyża łacińskiego, posiada monumentalną, rozczłonkowaną bryłę, nad którą dominuje masyw wieżowy ze strzelistą wieżą. Kościół otoczony jest terenem zielonym, na obszarze którego znajdują się stacje Drogi Krzyżowej i plebania, a do 1901 r. także wcześniejszy drewniany kościół, przeniesiony w tymże roku do parku miejskiego w Bytomiu, gdzie spłonął w 1982 roku. Część wyposażenia kościoła, w tym będący przedmiotem kultu obraz Madonny Mikulczyckiej, przeniesiono do nowej świątyni¹¹.

Ciekawym przykładem architektury sakralnej jest kościół pw. św. Anny (1897-1900) wzniesiony w stylu neoromańskim, z wykorzystaniem form neogotyckich. Charakterystycznym elementem kościoła jest zwrócona w stronę placu ks. Pieruszki zachodnia elewacja, nad którą góruje czworoboczna, wysoka wieża zakończona trójkątnymi szczytami i sterczynami, nakryta dachem namiotowym. Po jej bokach znajdują się trzykondygnacyjne aneksy i niższe przybudówki. We wnętrzu uwagę zwraca zespół okazałych witraży w oknach nawy i prezbiterium.

W stylu neoromańskim w typie *rundbogenstil* powstały: niewielki ewangelicki kościół imienia Pokoju (1874) oraz kościół par. pw. św. Andrzeja Apostoła (1863-1866,

¹¹ Malowanie wnętrza kościoła w 2018 r. dofinansowano ze środków budżetowych Miasta Zabrze, zgodnie z umową nr CRU/1032/2018 z dn.07.05.2018.

rozbudowa z lat 1895-1896), którego projekt został opracowany już w 1825 r., przez budowniczego okręgowego Assmanna. Wzniesiony na rzucie wydłużonego prostokąta kościół posiada półokrągłą absydę i jednoprzestrzenne wnętrze. Elewacje licowane są kamienną okładziną, w przyziemiu elewacji południowej znajduje się charakterystyczna nawa boczna. Ewangelicki kościół imienia Pokoju był drugą murowaną świątynią na terenie Zabrza (przed przyłączeniem do niego sąsiednich miejscowości). Ceglane, skromne elewacje zdobią fryzy arkadkowy i kostkowy, w trójkątowym wnętrzu znajdują się drewniane empory.

Architekci kolejnych kościołów sięgali już po środki wyrazu zgodne z duchem modernizmu, czego przykładem jest kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa (1911-1912) w Zabrzu – Rokitnicy. Ernest Kühn z Drezna wykorzystał w nim formy neobarokowe, widoczne w sposobie kształtowania bryły czy elewacji zachodniej, przetworzone w sposób nadający budynkowi wrażenie nowoczesności.

Odmianą stylistykę prezentuje kolejna fundacja rodu Ballestremów na terenie Biskupic - kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP (1928-1929), zaprojektowany przez architekta Poelnitza z Industriebau-Held & Francke Aktiengesellschaft Gleiwitz. Tradycyjne podejście do kształtowania bryły kościoła połączono z ceglanym ekspresjonistycznym detalem architektonicznym zdobiącym elewację. Wybudowany w następnej kolejności kościół pw. św. Pawła (1929-33) w Zabrzu-Pawłowie ponownie wykorzystuje formy neobarokowe, tym razem czytelne głównie w kształcie masywnego, cebulastego hełmu wieńczącego wieżę, kontrastującego stylistycznie z nietynkowanymi, surowymi elewacjami. Najbardziej znaną świątynią Zabrza jest kościół pw. św. Józefa (1930-1931), dzieło architekta Dominikusa Böhma z Kolonii, jedno z najlepszych dzieł modernizmu zrealizowane na Śląsku.

Kościół pw. św. Józefa

Drewno, materiał nietypowy w przypadku realizacji z okresu międzywojennego, wykorzystany został przy budowie kościół par. pw. św. Jadwigi (1928-1929) oraz kościół ewangelickiego w Zabrzu-Mikulczycach. Kościół pw. św. Jadwigi wzniesiony jest w konstrukcji szkieletowej i posadowiony na żelbetonowej płycie. Jest to budowla wyjątkowa ze względu na poczynione odstępstwo od obowiązujących od lat 60. XIX w. przepisów przeciwpożarowych, zabraniających budowy drewnianych budynków. Ze względu na możliwe szkody górnicze, zezwolono na budowę w ramach swobodnego eksperymentu. Pomimo ograniczeń materiałowych, próbowano nawiązać w nim do modnej stylistyki *art deco*. Niekonwencjonalna bryła kościoła założona jest na dwunastobocznym rzucie zbliżonym do elipsy, a jej naroża zaakcentowane są czterema ośmiobocznymi wieżami nakrytymi hełmami o geometryzującym kształcie.

Kościół pw. św. Jana Chrzciciela

Kościół pw. św. Wawrzyńca

Kościół pw. św. Anny

Kościół imienia Pokoju

Kościół pw. św. Andrzeja

Kościół pw. NSPJ

Kościół pw. Wniebowzięcia NMP

Kościół pw. św. Jadwigi

Kościół ewangelicki, Zabrze-Mikulczyce

Ciekawe okoliczności powstania ma skromny, niewielki kościół ewangelicko – augsburski przy ul. Brygadzystów, będący jednym z dwóch zachowanych na Śląsku kościołów wzniesionych z zastosowaniem prefabrykatów firmy Christoph Und Unmack, będącej w tym czasie światowym potentatem na rynku, współpracującej ze znanymi architektami.

Listę wpisów sakralnych uzupełniają dwie kapliczki: przydrożna, św. Jana Nepomucena w Mikulczycach (1781) wybudowana w stylu barokowym oraz kaplica św. Floriana (1910-1913) znajdująca się w zespole dawnej Donnersmarckhütte. Wzniesiona z inicjatywy hutników kaplica jest jednokondygnacyjna, kryta dachem dwuspadowym, o jednoprzestrzennym wnętrzu. Pomimo braku cech stylowych, jednoznacznie nawiązuje do tradycyjnej formy przydrożnych kaplic.

Kapliczka pw. św. Jana Nepomucena w Zabrze-Mikulczycach

Cmentarze należą zarówno do strefy sacrum, jak i do komponowanych założeń zieleni. Na terenie Zabrze indywidualnym wpisem objęty jest cmentarz wyznania mojżeszowego (3 ćw. XIX – poł. XX w.) przy ul. Cmentarnej, wraz ze znajdującymi się na nim macewami i kamiennym murem ogrodzeniowym, układem alei oraz istniejącym starodrzewiem i pnączami – bluszczem. Cmentarzem rzymskokatolickim w rejestrze zabytków jest cmentarz przy kościele par. pw. św. Jana Chrzciciela, będący elementem zespołu. Pozostałe cmentarze parafialne chronione są poprzez wpis do Gminnej Ewidencji Zabytków.

Cmentarz przy kościele pw. św. Jana Chrzciciela

„Stary cmentarz”, ul. Wolności (www.geoportal.pl)

6.2.3 Budynki użyteczności publicznej

Budynki użyteczności publicznej to obiekty wyjątkowe w przestrzeni miejskiej, warunkujące w dużej mierze odbiór miasta przez jego mieszkańców i osoby przyjezdne. Ich dobry stan zachowania jest elementem kreowania wizerunku mieszczących się w nich instytucji. Na terenie Zabrza najwięcej wpisów indywidualnych posiadają właśnie obiekty, które można zaliczyć do tej kategorii. Znajdują się wśród nich budynki związane z wymiarem sprawiedliwości (sąd, prokuratura, komenda policji), administracją (ratusz, starostwo), służbą zdrowia (zespół szpitala), a także hotele. Budynki związane ze szkolnictwem i edukacją (szkoły, przedszkole) chronione są także jako części wpisanych do rejestru zabytku osiedli.

Ok. 1870 r. powstał budynek użyteczności publicznej przy ul. Piastowskiej 11, będący przykładem architektury typowej dla kamienic mieszczańskich 2 poł. XIX w., wykorzystującej do dekoracji elewacji formy historyzujące, tu łącząc boniowanie i ozdobne naczółki z ceglanymi elewacjami. Pierwotna funkcja obiektu nie jest znana, jednak w latach 20. XX w. mieścił się tu komisariat policji rozbrojony podczas III Powstania Śląskiego, i z tym wydarzeniem łączy się go najczęściej. Ok. 1880 r. wybudowany został budynek prokuratury, usytuowany w ciągu ul. 3 Maja, przy budynkach sądu i aresztu. Monumentalna bryła sądu, wypełniająca niemal całą przednią część kwartału zabudowy, powstawała w dwóch etapach. W latach 1892-1894 wybudowana została część północna, z ryzalitem zakończonym szczytem schodkowym i pierwotnie – elewacjami z nietynkowanej cegły. W 1907 r. dobudowano część południową, wysuniętą w stronę ulicy, a także budynek aresztu. Ich powstanie wiąże się z ustanowieniem w Zabrzu stolicy powiatu, co wiązało się z koniecznością budowy siedzib dla nowych instytucji.

Budynek przy ul. 3 Maja 19, obecnie jeden z obiektów Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrzu, powstał jako siedziba starostwa powiatowego. Wybudowany w l. 1874-1875 w stylu neorenesansowym, powiększany był w 1894 r. i w latach 1907-1907. W 1911 r. w Zabrzu-Mikulczycach wzniesiony został okazały ratusz, ob. przychodnia zdrowia. Budowla zwrócona jest dłuższym bokiem w kierunku ulicy. Wejścia ujęte są w secesyjne obramienia portalowe. Wykonane w tynku elementy dekoracyjne w postaci opasek wkoło okien, pasów pod linią okapu i wzdłuż giętej linii szczytów dwóch ryzalitów, kontrastują z gładką, ceglaną powierzchnią elewacji.

W zespole zabudowy Huty Donnersmarck znajdują się: budynek dyrekcji huty (1907, ob. siedziba Urzędu Miejskiego w Zabrzu), kasyno należące dawniej do huty (1900-1901, ob. Teatr „Nowy”), willa lekarza zakładowego (k. XIX w. i 1903, ob. siedziba dyrekcji teatru) oraz pełniący niezmiennie swą funkcję budynek straży pożarnej (1906-7), z górnymi kondygnacjami wykonanymi w technice szachulcowej. Budynek dyrekcji przy ul. Z. Religi 1 został wzniesiony w 1907 r. w stylu modernizmu według projektu Arnolda Hartmanna. Pozostałe obiekty cechuje stylistyczny eklektyzm, łączący historyzm z secesją.

Budynek adm., ul. Piastowska 11 Starostwo powiatowe, ob. Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrzu

Budynki sądu i prokuratury, ul. 3 Maja

↑ Budynki zespołu Państwowego Szpitala Klinicznego nr 1 ↓

Rozbudowany kompleks Państwowego Szpitala Klinicznego nr 1 składa się z siedmiu budynków, z których najbardziej charakterystycznym jest górująca nad zespołem wieża ciśnień. Oprócz neoklasycystycznego ob. budynku Pediatrii z 1858 r., będącego pozostałością po pierwszym Szpitalu Spółki Brackiej Pracowników Górnictwa, pozostałe budynki powstawały w l. 1900-1905 wg projektu Arnolda Hartmanna, w często stosowanej w jego twórczości stylistyce eklektyczno – secesyjnej.

Budynek hotelu robotniczego w zespole zabudowań dawnej kopalni Ludwik przy ul. Hagera 41 (1915-1924), po kompleksowym remoncie służy jako budynek administracyjny. Jeden z najbardziej charakterystycznych dla Zabrze budynków, hotel „Admirals-Palast” (następnie Prezydent, Przodownik, Monopol) przy ul. Wolności 305 pod różnymi nazwami pełnił nieprzerwanie swą funkcję. Jego smukła bryła oraz elewacje i kopuła obłożone blachą miedzianą trwale wpisały się w krajobraz miasta.

Hotel Admirals-Palast, ul. Wolności 305

6.2.4. Układy urbanistyczne i zabudowa mieszkalna

Osiedle w Zabrzu – Rokitnicy położone jest pomiędzy dwoma równoległymi ulicami Krakowską i Borową. Złożone z 29 domów wielorodzinnych, powstało w okresie międzywojennym. Cechuje je spójność form architektonicznych – wszystkie budynki są trzykondygnacyjne, kryte dachami dwuspadowymi, murowane z cegły, z przybudówkami gospodarczymi przy tylnych elewacjach. Pomiędzy regularnie rozplanowanymi budynkami znajdują się kameralne przestrzenie zielonych placów wewnętrznych.

Kolejne osiedle robotnicze w Zabrzu-Rokitnicy, tzw. kolonia Ballestrema, znajduje się w niewielkiej odległości, w kierunku południowo-wschodnim. Powstawało etapowo: w latach 1907-1912 (A.Kucharz), 1925-1926, a pojedyncze obiekty do lat 30. XX w. W chwili powstania było jednym z najnowocześniejszych osiedli, uwzględniających potrzeby socjalne zamieszkujących je pracowników pobliskiej kopalni „Castellengo”. Składa się z 51 domów czterorodzinnych i 12 wielorodzinnych.

Obrys osiedla tworzy niedomknięta pętla ulic Szafarczyka i Medyków, z nieregularnymi ulicami biegnącymi przez środek osiedla. Prowadząca od południowego wschodu do osiedla ul. Śniadeckich przechodzi w plac, w którego centrum znajduje się przedszkole. Wzdłuż ulic usytuowane są najczęściej dwurodzinne budynki, otoczone ogródkami, na planie prostokąta o znacznym zróżnicowaniu brył i detali. Część z nich w górnych kondygnacjach posiada wyeksponowaną konstrukcję szachulcową. Cztery z budynków (przy ul. Szafarczyka nr 40-42, 41-43, 44-46, 45-47) to tzw. stalowe domy (1928/1929), wzniesione przy wykorzystaniu stalowych płyt – prefabrykatów. Przy niektórych domach zachowane są budynki gospodarcze, ważną rolę

w przestrzeni osiedla odgrywa zieleń. Jest to jedno z najlepiej zachowanych i utrzymanych osiedli patronackich na Górnym Śląsku.

Osiedle patronackie „Sandkolonie”, tzw. Zandka. Powstało w latach 1903-27 (1922) dla pracowników huty Donnersmarcka, współcześnie zostało wykupione przez miasto Zabrze, planujące wykonanie kompleksowej rewitalizacji tej dzielnicy. Układ osiedla wyznaczają ulice Z. Religi, Bytomska, P. Stalmacha, N. Bończyka, Cmentarna i A. Boboli. Budynki na jego terenie mają zbliżone rzuty, przy zróżnicowanej formie brył wzbogaconych o wykusze i ryzality, nakrytych dachami z lukarnami i facjatkami. Czerwone, ceglane elewacje ożywione są fragmentami wykonanymi w konstrukcji szkieletowej, z bielonymi polami wewnętrznymi. Ich eklektyczna stylistyka wykorzystywała zarówno motywy historyzujące, jak i nowoczesne, w postaci secesji. Jednym z projektantów odpowiedzialnych za budowę osiedla był Arnold Hartmann. Wzdłuż ul. Stalmacha, Krakusa, F. Śniadeckiego i K. Piechy biegną aleje platanów, przy domach rozciągają się ogródki i podwórka. Na ul. Cmentarnej znajduje się kolejny „stalowy dom”.

Poza tymi jednolitymi architektonicznie zespołami zabudowy, do rejestru wpisano nieliczne przykłady kamienic mieszczańskich wraz z oficynami: secesyjną przy ul. 3 Maja 41 i 41 a (of.) z 1904 r., przy ul. Bytomskiej 83 z 1899 r., o formach historyzujących. W 2018 r. do rejestru wpisana została kamienica czynszowa przy ul. Chełmońskiego 6, wzniesiona ok. 1910 r. w stylistyce tradycyjnego dla Górnego Śląska budownictwa ceglanego.

Przykładowa zabudowa osiedla Zandka

Zabrze-Rokitnica, północna część osiedla

Kamienica, ul. 3 Maja 41

Willa, ob. Komisariat Policji, ul. 3 Maja 53

6.2.5. Zabytki techniki i przemysłu

Zespoły obiektów nadziemnych i podziemnych kopalni węgla kamiennego Guido i Królowa Luiza to najbardziej charakterystyczne elementy dziedzictwa kulturowego miasta. Ich wartość podnosi kompleksowe podejście do ochrony dziedzictwa górniczego, obejmujące nie tylko tradycyjnie utożsamiane z zabytkami – nadziemne budynki infrastruktury, ale i stanowiące w rzeczywistości istotę górnictwa wielokilometrowe podziemne pozostałości po działalności wydobywczej. Wpisanie kopalni do rejestru zabytków, a także ich aktywna ochrona i przeprowadzane inwestycje są wynikiem zaangażowania i współpracy wielu instytucji, w tym samorządu miejskiego Zabrze, Urzędu Marszałkowskiego WŚ, a także osób prywatnych.

W dniu 27 czerwca 2016 r. na ręce Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego złożono wniosek o uznanie za Pomnik Historii zabrzańskiego zespołu zabytków górniczych – dawnych kopalń „Guido”, „Królowa Luiza” i Głównej Kluczowej Sztolni Dziedzicznej. Wpis na Listę przewidywany jest na 2018 rok.

W czerwcu 2018 r. podpisane zostało porozumienie w sprawie powołania Ośrodka Dokumentacji Górniczej z siedzibą w Zabrzu. Zadania Ośrodka, powstałego w wyniku współpracy Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrzu z Wyższym Urzędem Węglowym, określono następująco:

- inwentaryzacja, gromadzenie i przechowywanie dokumentacji, pozyskanej m.in. z likwidowanych zakładów górniczych
- skanowanie powierzchni kopalń, jak i ich obiektów podziemnych
- udostępnianie dokumentów i posiadanych informacji na platformie internetowej¹².

Biegący przez miasto Szlak Zabytków Techniki Województwa Śląskiego obejmuje Kopalnię Guido, Sztolnię Królowa Luiza, budynek Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrzu oraz Szyb „Maciej”. Kopalnia Guido, a w 2018 r. także Sztolnia Królowa Luiza, wpisane zostały na listę Punktów Kotwicznych Europejskiego Szlaku Dziedzictwa Przemysłowego, łączącego ponad 850 europejskich obiektów poprzemysłowych. Kopalnia Guido i Sztolnia Królowa Luiza są obiektami Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrzu, będącego instytucją kultury Miasta Zabrze współprowadzoną przez Samorząd Województwa Śląskiego.

„Królowa Luiza” była jedną z najnowocześniejszych i największych kopalni w Europie. W 1976 r. połączona została z kopalnią „Bielszowice”, w 1998 r. wydobywanie węgla wstrzymano. Większość zabudowy pola „Wschodniego” została wyburzona, na terenie pola „Zachodniego” utworzony został Skansen Górniczy „Królowa Luiza”. W jego skład wchodzi m.in. odrestaurowana łaźnia łańcuszkowa, wybudowana w 1890 r., rozbudowana w latach 20. i 40. XX w. W 2017 r. łaźnia została wyróżniona w konkursie „Zabytek Zadbany” w kategorii „Architektura przemysłowa i budownictwo

¹² zgodnie z mat. Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrzu

inżynieryjne”. Centralnymi obiektami zachowanej zabudowy są budynki maszynowni i nadszybia szybu „Carnall”. Budynki w większości wymurowane są z cegły lub w konstrukcji szkieletowej z ceglanym wypełnieniem. Ochroną konserwatorską objęte zostały także wyrobiska kopalni (korytarze, chodnik podstawowy, chodniki, przekopy, upadowe, włącznie z murowanymi obudowami stałymi i komorami, poczekalnia przyszybowa itp.), szyb „Wilhelmina” (1815 r.).

W celu odwodnienia kopalni rozpoczęto w 1799 r. budowę Głównej Kluczowej Sztolni Dziedzicznej, służącej także do transportu węgla z okolicznych kopalni. Powstała wówczas największa budowla hydroinżynieryjna ówczesnej Europy – w 1863 r. sztolnia miała dł. 14 km i łączyła kopalnię Królowa Luiza z kopalnią Król w Królewskiej Hucie. Ujście sztolni znajdowało się w centrum miasta, przy dzisiejszej ul. K. Miarki, gdzie swój początek miał Kanał Kłodnicki, łączący sztolnię z Odrą. Sztolnia ma ok. 1,5 m szerokości i 2,5 m wysokości, jej głębokość w najniższym miejscu na odcinku zabrzańskim wynosi ok. 40 m, przy głębokości wody ok. 1 m. Od XIX w. pełniła głównie funkcje pomocnicze, jej wylot ostatecznie zasypano w 1953 r. Obecnie, w wyniku innowacyjnej rewitalizacji, Sztolnia udostępniana jest do zwiedzania.

Zespół zabudowań i wyrobisk podziemnych kopalni Guido pochodzi z okresu od 2 poł. XIX w. do XX w. Kopalnię założył w 1855 r. Guido Henckel von Donnersmarck. Eksploatację prowadzono początkowo w szybach Barbara i „Concordia” („Guido”), w 1856 r. zaniechano pogłębiania pierwszego z nich, w I. 70. XIX w. powstał szyb „Kolejowy”. W 1982 r. na poziomie 170 został utworzony i wpisany do rejestru zabytków Skansen Górniczy Guido, w 2007 r. utworzono odrębną instytucję kulturalną Zabytkowa Kopalnia Guido. Zespół zabytkowej zabudowy składa się z budynku nadszybia z wieżą i maszynownią szybu „Kolejowego”, ochrona objęty jest także rozległy kompleks wyrobisk podziemnych: szyb „Kolejowy”, szybik „Guido” oraz chodniki o długości ponad 2300 m.

Widok kopalni Guido, fot. arch. Max Steckel (źródło: muzeumgornictwa.pl/o-muzeum)

Zespół szybu „Maciej” powstawał od początku lat 20. XX w. i stanowił część kopalni „Concordia”. Szyb ten pełnił funkcję odwadniającą i wentylacyjną, następnie także wydobywczą. W skład zabytkowego zespołu zabudowy wchodzi budynek nadszybia, stalowa wieża wyciągowa, budynek maszynowni z zachowaną maszyną elektryczną i wyposażeniem, budynki wagowni i wentylatora z zewnętrzną stalową

obudową dyfuzora oraz powstałe w kolejnych latach w wyniku rozbudowy: budynek odżelaziacza, kuźnia i magazyn (adaptowany na pomieszczenia biurowe) i XX-wieczny budynek rozdzielni. Chronione budynki ilustrują kolejne etapy rozwoju i przekształceń zakładu. Znajdujące się w rękach prywatnych budynki są kolejno rewitalizowane (Zabytek Zadbany 2015). W kierunku wschodnim od zabudowy szybu znajduje się zwałowisko skały płonnej (1915-1970) transportowanej kolejką wąskotorową z rejonu nadszybia. Hałda, zbudowana głównie z materiału skalnego i porośnięta drzewami, została objęta ochroną konserwatorską w 2015 r.

Nocna iluminacja budynków w zespole szybu „Maciej” oraz wieża wyciągowa (fot. Szyb Maciej)

Kolejny kopalniany zespół zabudowy związany jest z kopalnią Ludwik, założoną w I. 50. XIX w., połączoną w 1950 r. z KWK Concordia, a następnie z kopalnią Mikulczyce-Rokitnica. Od 1991 r. wyłączona z eksploatacji. Zespół tworzą wyróżniające się architektonicznie obiekty: budynek biurowy, cechownia, łaźnia i szatnia, maszynownia szybu „Konrad” („Tadeusz”) oraz hala warsztatowa z kuźnią. Powstały one na przestrzeni lat 1910-1918 i posiadają jednolitą, historyzującą formę. Zabudowania stanowią własność prywatną i są przykładem wzorowej adaptacji obiektów przemysłowych do nowej funkcji (Zabytek Zadbany 2011 za adaptację maszynowni). W skład zespołu wchodzi także monumentalny budynek dawnego hotelu robotniczego, tzw. „Dom Kawalera”, po remoncie mieszczący m.in. siedzibę przedsiębiorstwa DEMEX.

Zespół zabudowy kopalni Ludwik przy ul. Hagera, budynki szatni i łaźni oraz ślusarni i kuźni

Budynek szatni i łaźni górniczej dawnej KWK „Castellengo” przy ul. Szybowej 2 powstał w 1902 r. w stylu historyzującym, a następnie poddany przebudowom (1910, 1935 i l. 80. XX w.). Obecnie po modernizacji pełni funkcję usługową, elewacje wymagają dalszych prac remontowo – konserwatorskich.

W zespole d. Donnersmarhütte AG przy ul. Hagera znajduje się najstarsza w woj. śląskim wieża wodna z 1871 r., hala dmuchaw wielkopieczowych wzniesiona po 1860 r. oraz fragmenty muru oporowego z pozostałościami wież wsadowych (l. 1850-1856, 1937). Obiekty wymagają przeprowadzenia prac remontowych.

Zespół zabudowy d. Donnersmarckhütte: wieża wodna oraz mur oporowy

6.3 Zabytki ruchome, elementy wyposażenia

Nr	Adres	Obiekt	Nr rejestru zabytków
1.	Zabrze Zaborze ul. Wolności 410 (d. 402)	Parowy wyciąg kopalniany typu Koepe (1915) znajdujący się pierwotnie w budynku maszyny wyciągowej dawnego szybu Carnall (Zabrze II)	B/610/91 10.07.1991
2.	Zabrze Mikulczyce ul. Tarnopolska 60	Malarstwo ścienne (1915) w sieni kamienicy, malowane chudą temperą, o powierzchni około 22 m ² . Polichromia obejmuje personifikacje Czterech Pór Roku na dłuższych ścianach sieni oraz dwie scenki rodzajowe na stropie	B/2/99 31.08.1999
3.	Zabrze Pawłów ul. Sikorskiego 67b	Drewniana figura Matki Bożej z Dzieciątkiem w kaplicy w kościele par. pw. św. Pawła Apostoła	B/97/07 02.07.2007
4.	Zabrze Pawłów ul. Sikorskiego 67b	Witraże figuralne i geometryczne w kościele par. pw. św. Pawła Apostoła (1927-1933) 1) witraż Chrystus Wszechmogący (Chrystus Zmartwychwstały) 2) witraż św. Monika 3) witraż bł. Bronisława 4) dwa okulusy z przedstawieniami putt 5) okulus z przedstawieniem Ducha Świętego 6) Najświętsze Serce Pana Jezusa	B/124/08 07.07.2008

		7) Niepokalane Serce Najświętszej Marii Panny 8) witraże geometryczne w klatce schodowej w wieży oraz w dobudówce przy prezbiterium mieszczącej zakrystię, klatkę schodową i salkę.	
5.	Zabrze ul. Wolności 189	Witraże figuralne i geometryczne w kościele par. pw. św. Andrzeja Apostoła : 1) zespół czterech witraży nad chórem muzycznym (XIX /XX w.): witraż Święta Rodzina, wizja św. Małgorzaty Marii, dwie rozety z chórami anielskimi 2) zespół sześciu witraży w nawie południowej wykonanych w stylistyce realistycznej, z elementami sztuki ekspresjonistycznej, (ok.1944), wyk. A. Wagner, proj. H. Breinlinger (witraże: Raj, Wniebowstąpienie, Sceny z Życia Marii, witraże ze scenami pasyjnymi, witraż Chrystus w Chwale, Zesłanie Ducha Świętego) 3) zespół sześciu witraży ornamentalno-geometrycznych w nawie północnej (1 poł. XIX w.) 4) dwa witraże w nadświetlu wejścia bocznego i wejścia głównego, między przedsionkami a nawą (1 poł. XX w.) 5) dwie rozety witrażowe w kaplicy (1 poł. XX w.)	B/125/08 07.07.2008
6.	Zabrze Maciejów ul. Kondratowicza 15a	Instrument muzyczny (organy i prospekt) w kościele par. pw. św. Macieja Apostoła	B/143/09 20.03.2009
7.	Zabrze Pawłów ul. Sikorskiego 67b	Dwa konfesjonały w kościele par. pw. św. Pawła Apostoła	B/180/10 01.07.2010
8.	Zabrze Plac ks. F. Pieruski	Instrument muzyczny (organy i prospekt) w kościele par. pw. św. Anny	B/192/10 17.11.2010
9.	Zabrze ul. Srebrna	Maszyna wyciągowa z napędem elektrycznym wraz z wyposażeniem, zabudowana w zespole Szybu Maciej	B/214/11 11.10.2011
10.	Zabrze, Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze, ul. Jodłowa 59	Dwie łodzie płaskodenne do transportu ludzi i materiałów w Głównej Kluczowej Sztolni Dziedzicznej w Zabrze (2 poł. XIX w.)	B/252/13 24.07.2013
11.	Zabrze ul. Marcina Lutra 2	Ołtarz, ambona i organy znajdujące się w ewangelicko-augsburskim kościele Pokoju	B/253/13 25.07.2013
12.	Zabrze ul. Srebrna 6	Maszyna wyciągowa z napędem elektrycznym typu Bobina, znajdująca się w zespole Szybu Maciej	B/254/13 20.09.2013
13.	Zabrze – Biskupice ul. Bytomska 28a	Obraz Matka Boska z Dzieciątkiem, w ołtarzu głównym kościoła par. pw. św. Jana Chrzciciela (XV/XVI w.)	B/282/14 21.08.2014
14.	Kopalnia Guido Zabrze ul. 3 Maja 93	Dwa obiekty znajdujące się w Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze, w zespole Zabytkowej Kopalni Węgla Kamiennego „Guido”: 1. Maszyna wyciągowa z napędem elektrycznym z nośnikiem liny Koepe, ze sterowaniem w	B/286/14 4.11.2014

		układzie Leonarda, usytuowana w maszynowni szybu „Kolejowego” 2. sprężarka tłokowa z napędem elektrycznym, usytuowana w komorze sprężarek na poziomie 320 m	
15.	Zabrze ul. Mariacka 1	3. Obraz „Matka Boska Mikulczycka” element wystroju kościoła pw. Św. Wawrzyńca (XVII/XVIII w.)	B/362/2018 22.06.2018

Tab. 2. Zestawienie obiektów wpisanych do rejestru zabytków ruchomych (stan na czerwiec 2018)

W kościele **pw. św. Pawła Apostoła** znajduje się bogaty zespół witraży figuralnych i ornamentalnych, zaprojektowanych przez krakowskiego architekta Zygmunta Gawlika, a wykonanych w lokalnym zakładzie witrażowo-szklarskim Gottfrieda Heinzla z Siemianowic w latach 1927-1933. Witraże powstały w tradycyjnej technice witrażowej, przy użyciu malowanego i patynowanego szkła (kompozycje geometryczne ze szkła prasowanego). Wyróżniającą się kolorystycznie kompozycją jest witraż dawniej umieszczony pomiędzy nawą a kaplicą, przedstawiający Chrystusa Wszechmocnego, obecnie przeniesiony nad wejście główne kościoła. W kościelnej kaplicy umieszczona jest drewniana, neogotycka rzeźba Matki Bożej z Dzieciątkiem. Rzeźba, nawiązująca stylistyką do późnogotyckiego stylu łamanego, pierwotnie znajdowała się w murowanej kaplicy przy ul. Mendego 26 w Pawłowie, wybudowanej w 1864 r. i rozebranej w 1974 roku. Do rejestru zabytków wpisane zostały także dwa drewniane konfesjonały wykonane w latach 30. XX wieku. Konfesjonały, witraże i rzeźby dłuta Żdziebły są elementami pierwotnego wyposażenia kościoła, wykonanego w duchu historyzmu z przewagą form neobarokowych.

Kolejny zespół witraży znajduje się w kościele **pw. św. Andrzeja Apostoła**. Dwadzieścia dwie kompozycje powstały w dwóch etapach, związanych z rozbudową kościoła. Cztery neogotyckie witraże ponad chórem muzycznym pochodzą z przełomu XIX/XX w. i wykonane zostały w nieznanej pracowni związanej z kręgiem wpływów niemieckich (Wrocław?). Pozostałe datowane są na 1944 r., a ich stylistyka nawiązuje do sztuki ekspresjonistycznej. Jest to jedna z największych znanych i zachowanych realizacji pracowni *August Wagner, Vereinigte Werkstätten für Mozaik und Glasmalerei* z Berlina.

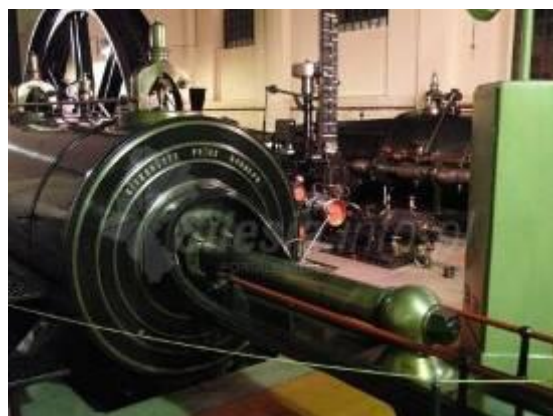
Instrumenty muzyczne znajdujące się w ewangelicko – augsburskim **kościelnie Pokoju** i kościele **pw. św. Macieja Apostoła** wykonane zostały w 2 poł. XIX w. w pracowni Carla Volkmana z Gliwic, jednak tylko te pierwsze zachowały swoją pierwotną formę. Organy z kościoła pw. św. Macieja przeniesione zostały z nieznanej świątyni i rozbudowane w 1937 r. przez Carla Berschdorfa z Nysy, wówczas powstał też obecny prospekt. Organy oraz neoromański prospekt z kościoła **pw. św. Anny** wykonała w 1900 r. znana firma Schlag & Sohne ze Świdnicy.

Do rejestru zabytków wpisane są także pozostałe elementy pierwotnego wyposażenia kościoła Pokoju, tj. ambona i ołtarz z ok. 1874 r., zmodernizowany

w l. 20. XX w. i wzbogacony o obraz z przedstawieniem Modlitwy Jezusa w Ogrójcu. Obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem w ołtarzu głównym kościoła **pw. św. Jana Chrzciciela** przypuszczalnie był częścią wyposażenia drewnianego, nieistniejącego kościoła parafialnego w Biskupicach, konsekrowanego w 1516 roku. Sukienki, korony i anioły przy obrazie są znacznie późniejsze, z 2 poł. XIX wieku. Obraz Matki Bożej Mikłuczyckiej, obecnie w kościele par. pw. św. Wawrzyńca, także stanowił element wystroju nieistniejącego drewnianego kościoła, wzniesionego ok. 1530 (80?) r.

Kościół pw. św. Anny, instrument muzyczny

Parowa maszyna wyciągowa, MGW (fot. UM)

Odmienne wartości zabytkowe cechują drugą grupę zabytków ruchomych, stanowiących wyposażenie kopalni węgla kamiennego, będących motorem rozwoju miasta. Symboliczny wydaje się fakt, że w 1991 r. jako pierwszy do rejestru zabytków wpisany został parowy wyciąg kopalniany, obecnie jeden z najcenniejszych eksponatów Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrzu. Maszyna wykonana została w 1915 r. w Eisenhütte Prinz Rudolf w Dülmen i pracowała w budynku maszynowni w rejonie szybu Carnall (po 1945 r. „Zabrze II”). Wyciąg posiada koło pędne typu Koepe, wykorzystujące do przeniesienia napędu sprzężenie cierne pomiędzy kołem a liną, a także wskaźnik głębokości (1928) oraz tachometr samopiszący Borna (1915). Potężna maszyna dziś uruchamiana jest w ramach pokazów. Podkreślić należy ogromną wartość, jaką jest umiejętność obsługi wyciągu o napędzie parowym i utrzymywania go w dobrym stanie technicznym. Dawniej wiedza ta nabywana była wraz z doświadczeniem i przekazywana kolejnym pracownikom, wraz z elektryfikacją maszyn i likwidacją kolejnych szybów ulega stopniowemu zapomnieniu.

Pierwsza maszyna wyciągowa o napędzie elektrycznym na Górnym Śląsku została zainstalowana w 1902 r. właśnie w Zabrzu, w szybie należącym do kopalni Concordia. W zespole Szybu Maciej, również należącym dawniej do tej kopalni, znajduje się maszyna wyciągowa z napędem elektrycznym i nośnikiem liny typu Bobina, przeniesiona z terenu KWK Knurów. Wyprodukowana w latach 1907-1909 przez Königliche Hüttenamt w Gliwicach oraz AEG w Berlinie, była eksploatowana do 1985 roku. W 2011 r. została zakupiona do celów ekspozycyjnych. Druga maszyna o napędzie elektrycznym w zespole Szybu Maciej została zainstalowana w jego maszynowni

w 1928 r. i służyła do transportu pionowego ludzi, urobku i innych materiałów. W maszynowni szybu „Kolejowego” w zespole KWK „Luiza” znajdują się dwa kolejne obiekty należące do Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrzu: maszyna wyciągowa o napędzie elektrycznym (prod. 1927, montaż 1931 r.) z nośnikiem liny typu Koepe i sterowaniem w układzie Leonarda oraz elektryczna sprężarka tłokowa (montaż 1914 r.) znajdująca się pod ziemią, na poziomie 320 m.¹³ Maszyna wyciągowa pracuje obecnie przy pionowym transporcie zwiedzających, sprężarka jest nieużytkowana od 1995 roku. Ciekawostką związaną z XIX-wiecznym górnictwem węgla kamiennego są dwie łodzie płaskodenne z 2 poł. XIX w., służące do transportu ludzi i materiałów w Głównej Kluczowej Sztolni Dziedzicznej w Zabrzu, odnalezione w 2013 r. podczas prac udrożnieniowych.

6.4. Zabytki archeologiczne

Ustawa o ochronie i opiece nad zabytkami... definiuje zabytek archeologiczny jako zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów, albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem. Na terenie miasta Zabrze znajduje się 35 zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych, posiadających Karty Ewidencyjne Zabytku Archeologicznego, przechowywanych w Archiwum Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Ich liczba może ulec zmianie w przypadku odnalezienia kolejnych zabytków – podkreślić należy, że przedmioty będące zabytkami archeologicznymi, odkrytymi przypadkowo, znalezionymi lub pozyskanymi w wyniku badań archeologicznych, zgodnie z *Ustawą o ochronie i opiece nad zabytkami* stanowią własność Skarbu Państwa.

Dwa stanowiska posiadające własną formę terenową wpisane zostały do rejestru zabytków:

LP.	LOKALIZACJA	NR STAN. W MIEJSCOWOŚCI	NR STAN. NA OBSZARZE	NR REJESTRU	PRZEDMIOT OCHRONY
1.	Zabrze-Mikulczyce	wg decyzji – 6 wg KEZA - 14	26	C/1164/70 z 29.12.1970	średniowieczny gródek stożkowy
2.	Zabrze-Rokitnica	27	14	C/1/04 z 30.08.2004	gródek stożkowy

Tab. 3. Zestawienie stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków na terenie Zabrza (stan na czerwiec 2018)

Grodzisko w typie tzw. gródka rycerskiego w Zabrze-Mikulczycach użytkowane było w późnym średniowieczu. Położone jest na cyplu terasy nadzalewowej, posiadało fosę tylko po wschodniej stronie. Na kolistym kopcu grodka znajdowała się drewniana zabudowa (wieża mieszkalno – obronna). Grodzisko porośnięte jest drzewami

¹³ Rozpoczęta została procedura wpisu do rejestru zabytków dla trzech sprężarek tłokowych (dwie z 1911, jedna z 1923 r.) oraz turbokompresora (1939 r.) zlokalizowanych w budynku siłowni energetycznej (ob. sprężarkowi i rozdzielni) w zespole KWK Makoszowy, przy ul. Makoszowskiej 24.

i uszkodzone poprzez rozmaite wkopy, szczególnie w górnej części stożka posiada znaczne, wymagające uzupełnień ubytki w rzeźbie. Podczas badań wykopaliskowych odkryto także ślady działalności paleolitycznej pracowni krzemieniarskiej.

W Zabrzu-Rokitnicy znajduje się gródek stożkowy, na którym odnaleziono pozostałości drewnianej zabudowy z XIII-XV w., jak i pozostałości murowanej zabudowy z XVII-XIX wieku. Zachował on formę ściętego stożka o średnicy podstawy ok. 25 m, jednak został częściowo zniszczony. Dawniej stożek prawdopodobnie otoczony był fosą, częściowo przekształconą w staw. Obecnie jest jednym z punktów na ścieżce przyrodniczo – widokowej „Gajdzikowe Górki”.

Grodziska te są niezwykle cennym świadectwem długiej tradycji osadniczej na dzisiejszym obszarze miasta. Zagrożone są między innymi postępującą erozją, potencjalnie także negatywnymi skutkami działalności człowieka. Porośnięte drzewami i krzewami, nie są dobrze znane mieszkańcom i wymagają odpowiedniego oznakowania oraz uzupełnienia i ucytelnienia formy, a grodzisko w Zabrzu-Mikulczycach udostępnienia zwiedzającym, np. od strony SW.

Widok grodziska w Zabrzu-Mikulczycach

Grodzisko w Zabrzu – Rokitnicy (mapy.zabytek.gov.pl)

Zgodnie z Ustawą o OZiOnZ w przypadku, gdy na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, planowane są roboty ziemne lub zmiana charakteru dotychczasowej działalności mogąca doprowadzić do przekształcenia lub zniszczenia tegoż zabytku, osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna zamierzająca je prowadzić zobowiązana jest do pokrycia kosztów badań archeologicznych i ich dokumentacji, jeżeli ich przeprowadzenie jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków. Zakres i rodzaj niezbędnych badań archeologicznych ustala wojewódzki konserwator zabytków w drodze decyzji. W przypadku, gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji przekracza 2% kosztów planowanych działań, Minister ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego udziela osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej dotacji na ich przeprowadzenie, w wysokości różnicy pomiędzy kosztami planowanych badań i ich dokumentacji a kosztami stanowiącymi 2% kosztów planowanych działań.

Pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga m.in. prowadzenie badań archeologicznych, dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru zabytku lub sposobu

korzystania z tego zabytku, poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania¹⁴. Zgodnie z Art. 109c Ustawy., *Kto bez pozwolenia albo wbrew warunkom pozwolenia poszukuje ukrytych lub porzuconych zabytków, w tym przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.*

Bez zgody WKZ nie wolno w obrębie stanowiska ani w jego bezpośrednim sąsiedztwie prowadzić robót budowlanych i prac ziemnych (tj. budowy, roboty instalacyjne, melioracja, wodociągi, gazociągi, budowa dróg, zakładanie wybieżysk kruszywa i wysypisk śmieci). Konserwator zabytków powinien być niezwłocznie informowany o każdorazowym odkryciu archeologicznym.

6.5. Dziedzictwo niematerialne

Niematerialne Dziedzictwo Kulturowe to praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedza i umiejętności uznawane przez grupy, a w niektórych przypadkach jednostki, za część własnego dziedzictwa kulturowego. Niematerialne dziedzictwo kulturowe zapewnia poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności. Jego ochrona oznacza działania mające na celu zapewnienie przetrwania niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w tym jego identyfikację, dokumentację, badanie, zachowanie, zabezpieczenie, promowanie, wzmacnianie i przekazywanie, w szczególności poprzez edukację, jak również rewitalizację różnych aspektów tego dziedzictwa.

Najważniejszą rolą NDK jest budowanie tożsamości oraz wzmacnianie międzypokoleniowych więzi społecznych. Dziedzinami, w których może się ono przejawiać są tradycje i przekazy ustne, sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne, praktyki społeczno-kulturowe, wiedza i umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym (np. browarnictwem, młynarstwem).

Krajowa Lista Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego, będąca spisem przejawów żywego dziedzictwa niematerialnego z terenu Polski, liczy obecnie ok. 30 pozycji. Wśród nich znajdują się Pochód Lajkonika, Procesja Bożego Ciała w Łowiczu, Boże Ciało z tradycją sypania dywanów w Spycimierzu, itp. Lista ma charakter informacyjny i zawiera opis zamieszczonych na niej zjawisk, ich rys historyczny, informacje o miejscu występowania, i znaczeniu dla praktykujących je społeczności. Proces naboru wniosków jest ciągły, a wzór wniosku wraz z instrukcją jego wypełnienia znajdują się na stronie poświęconej dziedzictwu niematerialnemu: www.niematerialne.nid.pl.

Decyzja o tym, który element dziedzictwa należy szczególnie wyeksponować i objąć ochroną (np. poprzez promowanie, wzmacnianie tego elementu), powinna

¹⁴ UoOZiOnZ, Art. 36.1, ust. 1-12.

należać do lokalnej społeczności depozytariuszy. Zgłaszany element dziedzictwa powinien być zgodny z definicją UNESCO, trwać nieprzerwanie i być przekazywany z pokolenia na pokolenie, a także posiadać opracowany plan ochrony.

21 kwietnia 2018 r. w Zabrzu odbyło się uroczyste spotkanie depozytariuszy połączone z podpisaniem listu intencyjnego ws. wniosku o wpis na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego zjawiska charakterystycznego dla przemysłowego obszaru Śląska – Barbórki, czyli Dnia Górnika. W tym samym roku **Barbórka górników węgla kamiennego na Śląsku** została na nią wpisana.

Świętowanie Barbórki jest jednym z przejawów kultu św. Barbary, patronki górnictwa. Stałymi komponentami obchodów są koncerty i przemarsz orkiestry (pobudki górnicze), modlitwy i składanie kwiatów przed ołtarzami św. Barbary, przejście do kościoła a następnie – msze i nabożeństwa, ceremonie honorowania jubileuszy zawodowych i akademie zakładowe, a także zabawy (karczmy piwne i biesiady) i kameralne uroczystości rodzinne. Wpis na Listę to pierwszy etap zaplanowanych działań, które kontynuowane będą poprzez wdrażanie planu ochrony Barbórki. Przewiduje się gromadzenie dokumentacji obchodów, prowadzenie badań i publikowanie ich wyników, utworzenie informacyjnej strony internetowej, oraz prowadzenie innych działań wspierających zachowanie poszczególnych elementów tradycyjnych obchodów święta¹⁵.

Ważną częścią dziedzictwa niematerialnego na Śląsku, stanowiącym łącznik pomiędzy kolejnymi pokoleniami, jest pamięć o poległych podczas pracy górnikach.

6.6. Zabytki w Gminnej Ewidencji Zabytków (GEZ)

Gminna Ewidencja Zabytków stanowi podstawę do sporządzenia programu opieki nad zabytkami oraz do ustalania zapisów formy ochrony zabytków w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Jest to dokument otwarty i powinien podlegać okresowej aktualizacji (wg Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 26.05.2011 r. ws. prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem).

Zaktualizowana Gminna Ewidencja Zabytków Zabrze przyjęta została zarządzeniem Prezydenta Miasta Zabrze z dnia 3 października 2018 roku¹⁶. Tym samym zmienione zostało poprzednie zarządzenie dot. GEZ z 2016 r.¹⁷. Do ewidencji włączono karty 35 zabytków archeologicznych oraz 3 zabytków nieruchomych, wyłączono z niej karty adresowe dla trzech obiektów wyburzonych¹⁸. Zmiany w gminnej ewidencji

¹⁵ Wniosek o wpis elementu niematerialnego na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego: Barbórka, oprac. B. Piecha-van Schagen, 2018.

¹⁶ Zarządzenia nr 779/BPP/2018 Prezydenta Miasta Zabrze z dnia 3 października 2018 r.

¹⁷ Zarządzenie nr 1128/BPP/2016 Prezydenta Miasta Zabrze z dnia 6 grudnia 2016 r.

¹⁸ Kamienica przy ul. Buchenwaldczyków 9, Krzyż przydrożny przy ul. Legnickiej 10 oraz budynek nadszybowy z wieżą wyciągową szybu STASZIC w zespole d. KWK „Pstrowski”

zabytków nie powodują nieważności ustaleń zawartych w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz programie opieki nad zabytkami.

Kościół par. pw. św. Kamila

Budynek policji, ul. 1 Maja 10-12

Pergola przy skwerze, ul. 3 Maja

Zabudowa wzdłuż ul. 3 Maja

Kościół par. pw. św. Franciszka

Wieża ciśnień przy ul. Zamoyskiego

Zdecydowana większość obiektów w GEZ to budynki mieszkalne, domy i kamienice, skupione głównie wzdłuż ulic Wolności, ul. 3 Maja, ul. Bytomskiej. Są wśród nich mieszczańskie kamienice czynszowe z 2 poł. XIX i pocz. XX w.,

o historyzującej dekoracji fasad (naczółki, gzymsy, obramienia okien, uproszczone boniowania, stolarka okienna i drzwiowa itp.), lub rzadziej spotykaną – secesyjną. Wnętrza klatek schodowych i sieni zdobione są sztukateriami, polichromiami, płytkami ceramicznymi lub niewielkimi witrażami. Ozdobne formy przybierały schody, szczególnie balustrady. Problematyka konserwatorska kamienic dotyczy z jednej strony dekoracyjnych fasad, kształtujących pierzeje ulic i tym samym mających duży wpływ na wygląd miasta, jak i często znajdujących się w dużo gorszym stanie technicznym wnętrz, tj. klatek schodowych i części wspólnych obiektów. Znaczna część parterów została przebudowana w celu uzyskania większej powierzchni wystawowej, tradycyjne witryny i układ otworów przyziemia (szczególnie w centrum miasta) należą do mniejszości.

Na uwagę zasługuje modernistyczna zabudowa mieszkaniowa Zabrze, powstała w latach 20. i 30. XX w., skupiona w osiedlach – zespołach zabudowy lub w postaci pojedynczych budynków rozsianych po mieście. Największym takim założeniem jest funkcjonalistyczne osiedle DEWOG (ul. Czarnieckiego, Żółkiewskiego), wzniesione w l. 1929-1930 wg proj. architektów A. Jaegera i H. Leipziga. Zabudowa placu Słowiańskiego (1-3, 4-5) powstała w końcu lat 20. XX wieku. Jest to trójskrzydłowe założenie, w którym środkowe skrzydło przeprute jest do wysokości 2 kondygnacji obszernym przejazdem wspartym na żelbetowych filarach. Elewacje oblicowane są cegłą klinkierową i dzielone prostokątnymi, rytmicznie rozmieszczonymi oknami.

Założenie placu Traugutta połączonego z parkiem miejskim (proj. D. Böhm, M. Wolf, G. Allinger, l. 1929-1930) tworzą budynki wzniesione w duchu funkcjonalizmu, mieszczące szkoły, szpital i kościół par. pw. św. Kamila. Wśród modernistycznej zabudowy wyróżniają się ceglany budynek policji przy ul. 1 Maja 10-12 (1930), budynek Miejskiego Zakładu Kąpielowego przy placu Krakowskim 10 (1927-1929) w stylu funkcjonalistycznym, budynek Zespołu Szkół Ogólnokształcących przy ul. Wolności 323 (proj. J. Schmidt, 1926-1928).

Na terenie Zabrze znajdują się trzy wieże ciśnień, z których dwie ujęte są w rejestrze zabytków – najstarsza w woj. śląskim wieża wodna, usytuowana w zespole huty Donnersmarcka (1871) oraz wieża w zespole Szpitala Klinicznego nr 1 (A. Hartmann, 1904). Trzecia znajduje się przy ul. Zamoyskiego (A. Kind, F. Loose, 1909, nadbudowana w 1939) i jest jedną z wyższych wież na Śląsku (46 m wys.)¹⁹. Jej wsparta na ośmiu filarach, górująca nad okolicą ekspresjonistyczna bryła kryje żelbetowo-stalową konstrukcję. Podczas rewitalizacji zaplanowanej do końca 2019 r., wieża zaadaptowana zostanie na cele społeczne, edukacyjne i naukowe.

Dominantę w krajobrazie Zabrze-Zaborza stanowi strzelista wieża neogotyckiego kościoła par. pw. św. Franciszka (1884-1885), murowanego z cegły, na rzucie krzyża łacińskiego. Kościół posiada jednolite stylowo, neogotyckie wyposażenie, tworzy zespół z przyległym cmentarzem i elementami małej architektury. Wspomniany jako element zabudowy placu Traugutta kościół par. pw. św. Kamila (1927-1928) powstał w wyniku

¹⁹ http://www.zabrze.aplus.pl/zabrze_wieze_cisnien.html

adaptacji sali teatralnej do pełnienia funkcji sakralnej. Kościół par. pw. św. Macieja Apostoła, w Zabrze-Maciejowie (1936), z powodu zagrożenia uszkodzeniami górnictwem ze strony KWK „Concordia” powstał przy wykorzystaniu drewna i supremy, podobnie jak drewniany kościół pw. św. Jadwigi (rej. zab.).

Niezwykle ważnym dla krajobrazu kulturowego miasta elementem są obiekty małej architektury, związane z tradycyjnym kultem religijnym. Liczne krzyże i kapliczki Zabrze są obiektem troski mieszkańców i miejscem modlitwy. Upamiętniają fundatorów i wydarzenia związane z historią miasta, a jednocześnie w swej pierwotnej lokalizacji są pamiątkami po czasie, gdy tworzące Zabrze dzielnice miały swój odrębny, wiejski charakter. Krzyże i kapliczki Zabrze były już tematem opracowań o charakterze albumowym²⁰, wykładu w Muzeum Miejskim w Zabrzu, podejmowane były próby skatalogowania obiektów i uporządkowania wiedzy na ich temat. W dalszym ciągu brak jednak opracowania wyczerpującego temat, mogącego być podstawą do opracowania np. lokalnego szlaku turystycznego.

Spójną grupę pod względem historycznej funkcji tworzą dawne ratusze gminne: przy ul. Bytomskiej 28 (ob. bud. mieszkalno-usługowy), przy ul. Jordana 2 (1929, ob. bud. usługowy), ul. Miarki 5 (J. Langer, 1898, ob. bud. usługowy), ul. Wolności 438 (1887, ob. budynek policji) oraz przy ul. Tarnopolskiej 80 (1911, ob. przychodnia zdrowia, w rej. zabytków)²¹. Ich bogata, dobrze poznana historia może zostać wykorzystana np. przy obchodach 100-lecia nadania praw miejskich w 2022 r., jako pozostałości dawnej administracyjnej struktury miasta.

W Gminnej Ewidencji Zabytków znalazły się naziemne części kopalni węgla kamiennego: w KWK „Pstrowski” budynki w zespołach szybów Jan, Stanisław, Staszic, Mieczysław i Kościuszko. W KWK „Sośnica-Makoszowy” Ruch Makoszowy ochroną objęto budynki dyrekcji, cechowni, budynek administracyjny i zabudowania dawnych stajni, magazynu i kuźni, a także zespół zabudowy łaźni I i IV, budynki maszynowni szybów IA, IB, IIA, IIB oraz budynki nadszybia d. szybów I i II i wieża wyciągowa szybu IA i budynek siłowni energetycznej (ob. sprężarkownia i rozdzielnia) przy ul. Makoszowskiej 24. Uzupełnieniem ochrony wpisanej do rejestru zabytków KWK „Królowa Luiza” są ewidencyjne budynki kotłowni, parowozowni, kuźni, warsztaty, cechowni i pozostałości cechowni.

W przypadku obiektów przemysłowych ujętych w ewidencji szczególnym zagrożeniem jest zakończenie działalności produkcyjnej zakładu, a następnie utrata substancji zabytkowej i parku maszynowego w wyniku wyburzeń lub dewastacji. Ostatnia czynna do niedawna na terenie Zabrze - KWK „Makoszowy” posiadała unikatowe w skali kraju elementy wyposażenia ruchomego, jakimi są trzy sprężarki tłokowe²² i turbokompresor²³. Ochrona dziedzictwa przemysłowego ujętego

²⁰ *Kapliczki, krzyże i figury przydrożne Zabrze i okolic w rysunkach Józefa Jonika*, J. Jonik, Zabrze 2010.

²¹ <http://nz24.pl/publicystyka/dusza-miasta-zakleta-ratuszach/>

²² produkcji Maffei Schwartzkopff Werke Berlin – G.A.Schütz Wurzen S.A., lata 1911/1912 i 1923/1924

²³ produkcji AEG Berlin, 1939 r.

w Gminnej Ewidencji Zabytków nie powinna być ograniczona w takich przypadkach do zewnętrznych brył budynków, ale obejmować także elementy wyposażenia – w najlepszym wypadku zachowanie ich in situ, lub - zabezpieczenie i ewentualne wykorzystanie do celów ekspozycyjnych.

krzyże przydrożne (34)	- ul. 3 Maja 66, - ul. Badestinusa 35 - ul. Badestinusa 60 - ul. Bytomska/Trębacka - ul. Strzelców Bytomskich 40 - ul. Strzelców Bytomskich 49 - ul. Chojnickiego/Szkolna - ul. Fontanusa 13/Objazdowa - ul. Franciszkańska/Grunwaldzka - ul. Gnieźnieńska/Polna - ul. Korczoka/Rolnika - ul. Korczoka - ul. Kościuszki 42 - ul. Leśna 19 - ul. Lubuska - dwa w zespole kościoła pw. św. Wawrzyńca, ul. Mariacka 1 - ul. Niedziałkowskiego/Dubiela - ul. Okrzei 1 - ul. Paderewskiego 53 - ul. Pestalozziego 3 - ul. Poniatowskiego - ul. Sikorskiego - ul. Sikorskiego/Pszczynska - ul. Sitki 51 - ul. Skarbnika - ul. Staromiejska - ul. Styki 6 - przy kościele pw. Św. Franciszka z Asyżu, ul. Wolności - ul. Wolności / Bielszowicka - ul. Wyszyńskiego 22 - na cm. kościoła par. pw. NSPJ - ul. Zapolskiej	kaplice, kapliczki (15)	- w zespole kościoła par. pw. św. Jana Chrzyciela, ul. Bytomska 28a - przydrożna, św. Jana Nepomucena, ul. Bytomska/św. Jana - przydrożna, ul. Fontanusa 6 - pw. Matki Bożej Bolesnej, ul. Krakowska 48 - ul. Lelewela - niszowa, ul. Leśna 75 - w zespole kościoła pw. św. Wawrzyńca - pw. Niepokalanego Poczęcia NMP, ul. Rolnika 30 - ul. Staromiejska 70 - słupowa „morowa”, ul. Staromiejska - pw. św. Jana Nepomucena, ul. Witosza/Spółdzielcza - cmentarna rodziny Deichsel, ul. Wolności - kalwaria, ul. Wolności 188 - na cmentarzu, ul. Wolności 466 - w zespole kościoła pw. Św. Franciszka z Asyżu, ul. Wolności
		rzeźby, figury (6)	- w zespole plebanii kościoła pw. św. Jana Chrzyciela, Bytomska 37 - pietà w zespole kościoła par. pw. Wniebowzięcia NMP - dwie figury w zespole kościoła pw. św. Wawrzyńca - w zespole cmentarza przy kościele pw. św. Andrzeja - ul. Wolności 450

cmentarze (13)	- ul. Brygadzystów	- ul. Bytomska
	- ul. Cmentarna, ewangelicki	- ul. Czołgistów
	- ul. Lelewela	- ul. Paderewskiego
	- ul. Pokoju	- ul. Rogoźnicka
	- ul. Staromiejska, przy kościele pw. św. Andrzeja	- ul. Styki
	- ul. Wolności 189	- ul. Wolności 196-198
	- ul. Wyszyńskiego, w zespole kościoła Najświętszego Serca Pana Jezusa	

Tab.4. Zestawienie krzyży, kaplic i cmentarzy na terenie Zabrze, ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków

7. Analiza szans i zagrożeń dla środowiska kulturowego Zabrze

W celu sprecyzowania priorytetów i kierunków działań *Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Zabrze na lata 2019-2022* oraz określenia możliwości w zakresie ochrony i promocji zabytków gminy przeprowadzono uproszczoną analizę SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats). Poniższa analiza jest narzędziem pomocnym do określenia mocnych i słabych stron środowiska kulturowego (czynników wewnętrznych) oraz szans i zagrożeń (czynników zewnętrznych) mających realny wpływ na jego stan oraz perspektywy ochrony zabytków.

MOCNE STRONY ŚRODOWISKA KULTUROWEGO

- bogate zasoby dziedzictwa kulturowego o szczególnych walorach historycznych i zabytkowych, w tym: zabytki przemysłu, osiedla robotnicze oraz architektura modernistyczna
- znaczne nasycenie obiektami zabytkowymi, szczególnie centralnych punktów dzielnic
- duża liczba zabytków związanych z infrastrukturą przemysłową: osiedli mieszkalnych, byłych zakładów (górnictwa i hutnicze), zabudowy związanej z przemysłem
- obecność w strukturze miasta obiektów będących wybitnymi przykładami modernizmu w architekturze
- zachowane czytelne historyczne układy urbanistyczne, w szczególności osiedli patronackich (os. Ballestrema, Borsig, „Zandka”)
- Zabytkowa Kopalnia Węgla Kamiennego Guido oraz Sztolnia Królowa Luiza punktami kotwicznymi na Europejskim Szlaku Dziedzictwa Przemysłowego (ERIH)
- obiekty leżące na Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego (Sztolnia i Kopalnia „Królowa Luiza”, Kopalnia „Guido”, Szyb „Maciej”)
- członkostwo zabrzańskich instytucji w Kłastrze Kultury i Turystyki Przemysłowej
- bogata, dobrze rozpoznana historia miasta i regionu
- współpraca z Międzynarodowym Komitetem Ochrony Dziedzictwa Przemysłowego

- udzielanie przez Miasto Zabrze dotacje do prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków
- rozwinięta baza edukacyjna (muzea) i infrastruktura turystyczna, działalność Muzeum Górnictwa Węglowego i Muzeum Miejskiego
- działalność Zespołu Miejskiego Konserwatora Zabytków, pozwalająca na prowadzenie długoterminowej polityki opieki i ochrony nad zabytkami
- opracowana Gminna Ewidencja Zabytków
- działalność organizacji pozarządowych, zajmujących się sprawowaniem opieki nad zabytkami lub popularyzacją lokalnego dziedzictwa
- duży potencjał społeczno – naukowy
- skuteczność w pozyskiwaniu funduszy zewnętrznych

SŁABE STRONY ŚRODOWISKA KULTUROWEGO

- wizerunek Śląska jako regionu mało ciekawego turystycznie, kojarzonego głównie z funkcją przemysłową
- degradacja części zabytków i obiektów kultury
- dewastacja otoczenia kamienic i domów
- brak umiejętności korzystania z przestrzeni publicznej, skutkujący oszpeceniem elewacji budynków i ich otoczenia poprzez stosowanie nieodpowiedniej stolarki okiennej, malowanie ceglanych elewacji, stosowanie jaskrawych kolorów tynków na elewacjach, chaotyczny montaż szyldów i reklam itp.
- niewystarczająca świadomość społeczna znaczenia opieki nad zabytkami oraz ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu kulturowego
- nieuregulowany stan prawny części obiektów zabytkowych
- niepełne pokrycie obszaru miasta planami zagospodarowania przestrzennego
- niewystarczająca ochrona prawna (np. poprzez wpis do rejestru zabytków) części cennych obiektów, w tym założeń zieleni
- niewystarczające oznakowanie obiektów zabytkowych, brak jednolitego systemu informacji o zabytkach
- brak systemu informacji elektronicznej o historii miejskich zabytków
- niewystarczająca świadomość właścicieli zabytkowych obiektów nt. ograniczeń związanych ze stosowaniem niektórych technologii remontowych i rewaloryzacyjnych
- występowanie szkód górniczych na terenie miasta, liczne hałdy i wysypiska
- brak wystarczających środków finansowych na rewaloryzację obiektów zabytkowych

SZANSE DLA OCHRONY ZABYTEKÓW

- dalszy rozwój turystyki poprzemysłowej (m. in. kopalnie Guido i Skansen Królowa Luiza)
- kontynuowanie współpracy środowisk zaangażowanych w ochronę i promocję dziedzictwa przemysłowego
- powstanie Ośrodka Dokumentacji Górniczej w Zabrzu
- podnoszenie rangi obiektów zabytkowych poprzez wpisy do rejestru zabytków, a także ustanowienie Pomnika Historii (Zabrzańskiego zespołu zabytków górniczych – dawnych kopalń „Guido”, „Królowa Luiza” i Głównej Kluczowej Sztolni Dziedzicznej)
- położenie w centrum Aglomeracji Górnośląskiej, współpraca z sąsiednimi miastami w ramach rozwoju gospodarki, turystyki, kultury i nauki,
- możliwość pozyskiwania środków finansowych z funduszy Unii Europejskiej
- systematyczne remonty obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobie miasta Zabrze
- wzrost świadomości społecznej i poczucia odpowiedzialności za stan miasta, zwłaszcza obiektów o wartości zabytkowej i przestrzeni publicznej
- współpraca z miastami partnerskimi Unii Europejskiej
- zwiększenie dostępności informacji dla mieszkańców o możliwościach uzyskania dofinansowania dla inwestycji związanych z rewaloryzacją dóbr kultury
- akcja edukacyjna i propagatorska skierowana do społeczności lokalnych,
- wzmocnienie identyfikacji mieszkańców z lokalną tradycją i zabytkami

ZAGROŻENIA DLA OCHRONY ZABYTEKÓW

- konkurencja oraz skomplikowane i długotrwałe procedury w aplikowaniu o środki pozabudżetowe, w tym z funduszy unijnych,
- pogłębiająca się degradacja zabytków
- brak wystarczających środków własnych gminy oraz wspólnot mieszkaniowych na remonty obiektów zabytkowych
- silna presja części inwestorów nastawionych na maksymalizację zysku z inwestycji kosztem atrakcyjności przestrzeni kulturowej miasta przy jednoczesnej liberalizacji przepisów budowlanych
- destrukcja zabytkowych budynków spowodowana działalnością zakładów górniczych
- zatarcie wartości architektonicznych i urbanistycznych zabytkowych osiedli i kolonii robotniczych spowodowane chaotycznym zagospodarowaniem przestrzeni
- niszczenie budynków spowodowane ich niewłaściwą eksploatacją lub całkowitym wyłączeniem z użytkowania

- nieuzasadniona wymiana zabytkowej tkanki miejskiej na współczesną (drzwi, okna, bramy, okładziny elewacji, posadzki, balustrady, kraty itd.)
- samowole budowlane prowadzące do nieodwracalnego uszkodzenia obiektów
- zaprzestanie działalności przez zakłady przemysłowe (np. KWK Makoszowy), będące zagrożeniem dla dziedzictwa przemysłowego na ich obszarze
- postępujące zagęszczenie zabudowy śródmiejskiej, prowadzone bez uwzględnienia historycznych powiązań architektonicznych i założeń zieleni

Wnioski:

Największym atutem Zabrze w świetle materialnego dziedzictwa kulturowego jest sama liczba oraz różnorodność zabytków na terenie miasta. Tylko w Gminnej Ewidencji Zabytków widnieje prawie 1 600 obiektów zabytkowych a stan posiadania uzupełnia lista zabytków wpisanych do rejestru zabytków (ok. 300 obiektów, wpisanych indywidualnie lub skupionych w rozbudowanych zespołach osiedli i kopalni). Ten atut stanowi jednocześnie dla władz samorządowych Zabrze wyzwanie, gdyż zróżnicowany stan zachowania tych obiektów oraz duży stopień skomplikowania niezbędnych prac rewaloryzacyjnych wymaga dużego zaangażowania w obszarze organizacyjnym oraz finansowym, rozłożonych w okresie czasu przekraczającym ramy niniejszego *Programu Opieki nad Zabytkami*.

Pomimo podejmowania prac konserwatorskich dalej w niezadowalającym stanie znajduje się większość czynszowej zabudowy z końca XIX i początku XX w. Budynki są zaniedbane, a niektóre poważnie zniszczone. Złożyły się na to przede wszystkim długotrwały brak remontów, niewystarczające w stosunku do potrzeb nakłady finansowe, duży stopień zużycia oraz zaniedbania właścicieli. Podobny problem występuje w przypadku budynków kolonii robotniczych.

W dobrym stanie znajdują się budowle sakralne, poddawane systematycznej konserwacji, choć najczęściej pełen zakres niezbędnych działań przewyższa możliwości finansowe administratorów obiektów. W najlepszym stanie znajdują się obiekty użyteczności publicznej, które były stale użytkowane.

Osobnym problemem jest opieka nad zabytkami przemysłowymi. Przekształcenia zakładów przemysłowych (głównie kopalń) powodują, że duża liczba zabytkowych zespołów poprodukcyjnych uległa zniszczeniu lub jest w bardzo złym stanie. Towarzyszą temu często nieuregulowane stosunki własnościowe. Obiekty znajdujące się na tych terenach są zazwyczaj trudne do adaptacji.

Chlubnym wyjątkiem są tereny należące obecnie do Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrzu (Kopalnia Guido i Sztolnia Królowa Luiza). Są one turystyczną wizytówką nie tylko miasta ale i całego województwa śląskiego, a ich ranga uzasadnia złożenie wniosku o uznanie za Pomnik Historii.

8. Założenia programowe dokumentu

8.1. Priorytety i główne kierunki działań *Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Zabrze na lata 2019-2022*

Priorytety ochrony dziedzictwa kulturowego zawarte w *Programie Opieki nad Zabytkami dla Miasta Zabrze na lata 2019-2022* zostały wyznaczone na podstawie diagnozy stanu zachowania zasobów zabytkowych Miasta, analizy SWOT dla środowiska kulturowego oraz zapisów dokumentów strategicznych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. Priorytety są kontynuacją zawartych w poprzednim *Programie* (na lata 2015-2018), jednak zadania zostały zaktualizowane i przeformułowane, tak by dostosować je do bieżących możliwości i potrzeb.

Termin i zakres realizacji przedstawionych poniżej działań uzależniony jest od czynników zewnętrznych (polityki państwa, sytuacji gospodarczej, obowiązującego prawa), efektywnego wykorzystania możliwych źródeł finansowania oraz planowych i sprawnych działań samorządu lokalnego w zakresie ochrony zabytków.

PRIORYTET 1 ZARZĄDZANIE ZASOBEM DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA
KIERUNKI DZIAŁAŃ : Działania organizacyjne związane z ochroną lokalnych zabytków Działania prawne związane z ochroną lokalnych zabytków
PRIORYTET 2 OCHRONA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO ORAZ REWALORYZACJA SUBSTANCJI ZABYTKOWEJ MIASTA
KIERUNKI DZIAŁAŃ : Zahamowanie procesów degradacji obiektów zabytkowych Systematyczna poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych Rewitalizacja i adaptacja do nowych funkcji obiektów przemysłowych
PRIORYTET 3 PROMOCJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I PIEŁĘGNOWANIE TOŻSAMOŚCI REGIONALNEJ
KIERUNKI DZIAŁAŃ : Edukacja dotycząca regionalnego dziedzictwa kulturowego Promocja dziedzictwa przemysłowego Promocja lokalnych zabytków Popularyzacja tradycji i obrzędów śląskich Dalszy rozwój infrastruktury turystycznej związanej z zabytkami

8.2. Propozycje zadań Programu

PRIORYTET 1 – ZARZĄDZANIE ZASOBEM DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA		
<u>Zadania</u>	Podmiot realizujący zadanie	Potencjalne źródła finansowania
realizowanie zadań własnych samorządu gminnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	Miasto Zabrze, MKZ	budżet Miasta, środki krajowe i unijne
monitoring realizacji <i>Programu</i> , sporządzanie w cyklu dwuletnim sprawozdań z realizacji <i>Programu</i>	Prezydent Miasta Zabrze, MKZ	budżet Miasta
ściśła współpraca z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Katowicach	Miasto Zabrze, MKZ, WUOZ	budżet Miasta, budżet ŚWKZ
ściśła współpraca z Urzędem Marszałkowskim Województwa Śląskiego oraz Regionalnym Instytutem Kultury	Miasto Zabrze, MKZ, UMWŚ, RIK	budżet Miasta, UMWŚ, RIK
monitoring możliwości pozyskiwania zewnętrznych środków finansowych przeznaczonych na działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego i rewitalizacją	Miasto Zabrze, MKZ, Muzeum Górnictwa Węglowego	budżet Miasta, środki ministerialne i unijne
promocja działań społecznych w obszarze ochrony dziedzictwa kulturowego, promowanie i nagradzanie „dobrych praktyk” konserwatorskich	Miasto Zabrze, ŚWKZ, NGO	budżet Miasta, ŚWKZ
opracowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla kolejnych obszarów miasta, szczególnie dla terenów o dużym zagęszczeniu zabytków	Miasto Zabrze, BPP	budżet Miasta

realizacja i egzekwowanie zapisów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego	Miasto Zabrze, BPP	budżet Miasta
okresowa aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków	Miasto Zabrze, MKZ	budżet Miasta
okresowa aktualizacja „Planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych”	Miasto Zabrze, MKZ	budżet Miasta
uregulowanie praw własnościowych działek w celu umożliwienia realizacji planu zagospodarowania terenów zabytkowych (szczególnie na terenach przemysłowych)	Miasto Zabrze, właściciele obiektów zabytkowych	budżet Miasta
wypracowanie modelu współpracy z właścicielami zabytków, pomoc przy pozyskiwaniu środków zewnętrznych (w tym z UE), bieżące informowanie o możliwościach wsparcia prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych	Miasto Zabrze, właściciele obiektów zabytkowych	budżet Miasta, środki unijne
podnoszenie rangi obiektów i zespołów zabytkowych poprzez wpis do rejestru zabytków	właściciele obiektów zabytkowych, WUOZ	właściciele obiektów zabytkowych, ŚWKZ
kontynuacja umieszczania znaków informujących o objęciu ochroną prawną obiektów wpisanych do rejestru zabytków	Miasto Zabrze, MKZ	budżet Miasta

**PRIORYTET 2 – OCHRONA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO
ORAZ REWALORYZACJA SUBSTANCJI ZABYTKOWEJ MIASTA**

<u>Zadania</u>	Podmiot realizujący zadanie	Potencjalne źródła finansowania
coroczne rezerwowanie i (w miarę możliwości) zwiększanie w budżecie Miasta środków finansowych przeznaczanych na dotacje prac konserwatorskich i remontów oraz na promocję dziedzictwa kulturowego regionu	Rada Miasta Zabrze	budżet Miasta
poprawa stanu zachowania zasobu zabytkowego Miasta Zabrze wpisanego do rejestru zabytków (Tabele 1, 2, 3) - prowadzenie prac konserwatorskich i restauratorskich - eksponowanie obiektów w przestrzeni miasta (np. iluminacja)	Miasto Zabrze, właściciele i administratorzy obiektów zabytkowych	budżet Miasta, środki prywatne, środki unijne, ministerialne, WFOŚiGW
kontynuacja udzielania dotacji celowych na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków	Rada Miasta Zabrze	budżet Miasta
utrzymywanie w dobrym stanie obiektów zabytkowych, prowadzenie przy nich remontów i bieżących prac konserwatorskich	Miasto Zabrze, właściciele i administratorzy obiektów zabytkowych	budżet Miasta, środki prywatne, środki unijne, ministerialne, WFOŚiGW
zmiana sposobu użytkowania lub adaptacja nieużytkowanych obiektów zabytkowych (będących własnością Miasta) do nowych funkcji	Miasto Zabrze, zarządcy obiektów zabytkowych	budżet Miasta, środki unijne
kompleksowa i rozłożona na kilka etapów rewitalizacja przestrzeni miejskich poszczególnych dzielnic, w szczególności rewitalizacja zabytkowego osiedla „Zandka” oraz „Borsig”	Miasto Zabrze, właściciele i administratorzy obiektów zabytkowych	budżet Miasta, środki prywatne i unijne

bieżąca pielęgnacja zabytkowych parków miejskich, terenów zielonych, zieleni cmentarnej	Miasto Zabrze, parafie	budżet Miasta, NFOŚ, WFOŚiGW
ochrona dziedzictwa archeologicznego: - ujęcie w m.p.z.p. stanowisk archeologicznych z WEZ - utrzymanie w dobrym stanie gródków stożkowych ujętych w rejestrze zabytków (usunięcie nadmiaru roślinności, uzupełnienie ubytków w rzeźbie)	Miasto Zabrze, właściciele obiektów zabytkowych	budżet Miasta, środki prywatne i unijne
pozyskiwanie środków finansowych na prace remontowe i konserwatorskie przy zabytkach należących do Miasta, przygotowanie projektów rewitalizacji obszarów i obiektów zabytkowych w celu pozyskania środków z UE	Miasto Zabrze	środki unijne, ministerialne, WFOŚiGW
realizacja zadań związanych z ochroną i promocją dziedzictwa kulturowego zawartych w „Lokalnym Programie Rewitalizacji Obszarów Miejskich Miasta Zabrze na lata 2016-2023”	Miasto Zabrze, wnioskodawcy projektów	środki unijne (RPO WSL), budżet Miasta
realizacja zadań związanych z ochroną i promocją dziedzictwa kulturowego zawartych w innych dokumentach strategicznych i planistycznych, w szczególności „Strategii Rozwoju Miasta Zabrze” i „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Zabrze”	Miasto Zabrze	środki unijne (RPO WSL), ministerialne, budżet Miasta
zachowanie najcenniejszych kompozycji i dekoracji fasad, zachowanie detalu architektonicznego przy remontach elewacji budynków, wtórne wykorzystanie detalu	właściciele obiektów zabytkowych	środki prywatne, ŚWKZ
wspieranie przedsięwzięć zmierzających do zachowania zabytkowych maszyn z likwidowanych kopalń	Miasto Zabrze, NGO, MGW w Zabrze	budżet Miasta, ŚWKZ, środki ministerialne i unijne
kontynuacja iluminacji ważniejszych zabytków	właściciele obiektów zabytkowych	budżet Miasta, ŚWKZ, UMWŚ
dbałość o zachowanie linii zabudowy, dążenie do utrzymania układu przestrzennego dzielnic (skali zabudowy, układu budynków), wyeksponowanie istotnych budynków użyteczności publicznej	właściciele obiektów zabytkowych, Miasto Zabrze	środki prywatne i finansowane zewnętrzne

PRIORYTET 3 – PROMOCJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I PIELĘGNOWANIE TOŻSAMOŚCI REGIONALNEJ

<u>Zadania</u>	Podmiot realizujący zadanie	Potencjalne źródła finansowania
wykorzystanie walorów zabytkowych i przyrodniczych, bogatej tradycji śląskiej związanej z górnictwem jako czynnika wpływającego na rozwój i promocję Miasta oraz regionu	Miasto Zabrze, NGO, ŚOT, UMWŚ	budżet Miasta, WMUŚ
podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność Miasta oraz zabytków dla potrzeb edukacyjnych i turystycznych	Miasto Zabrze, ŚOT, NGO, instytucje oświatowe i kulturalne, właściciele zabytków	budżet Miasta, UMWŚ, środki unijne
promowanie i wspieranie, również finansowe, działalności statutowych stowarzyszeń i fundacji działających na rzecz opieki nad zabytkami oraz rozwoju kultury	Miasto Zabrze, NGO, instytucje kultury, WUOZ	budżet Miasta, UMWŚ, ŚWKZ
włączenie promocji dziedzictwa kulturowego w obchody stulecia uzyskania praw miejskich przez Zabrze (2022): - remonty historycznych ratuszy w obecnych dzielnicach Zabrze - opracowanie i wydanie monografii miasta Zabrze uwzględniającej historię rozwoju urbanistycznego oraz przemysłowego - opracowanie i oznakowanie ścieżki historycznej związanej ze znanymi osobami Zabrze i ważnymi wydarzeniami historycznymi - ogłoszenie konkursu dla organizacji pozarządowych na organizację imprez i wydarzeń związanych z jubileuszem	Miasto Zabrze, NGO, Muzeum Górnictwa Węglowego, Muzeum Miejskie, instytucje kultury, podmioty wybrane w drodze konkursu	budżet Miasta, środki ŚWKZ, UMWŚ

cykliczna organizacja wydarzeń kulturalnych zwiększających wrażliwość na historię i tradycję regionu: – udział miejskich instytucji kultury w „Industriadzie” – udział Miasta a także lokalnych organizacji w Europejskich Dniach Dziedzictwa	Miasto Zabrze, NGO, instytucje kultury, NID, UMWŚ, MGW w Zabrzu, Muzeum Miejskie	budżet Miasta, RPO WSL
dalszy rozwój i promocja Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrzu, w tym: - popularyzowanie obiektów wchodzących w skład <i>Zabrzeńskiego zespołu zabytków górniczych – dawnych kopalń „Guido”, „Królowa Luiza” i Głównej Kluczowej Sztolni Dziedzicznej</i>, podjęcie prac mających na celu wpisanie ich na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO - gromadzenie eksponatów związanych z tradycyjnymi obchodami Barbórki	Miasto Zabrze, Muzeum Górnictwa Węglowego, RIK, UMWŚ, WUOZ	budżet Miasta, ŚWKZ, UMWŚ, środki unijne i ministerialne
realizacja projektu powstania Ośrodka Dokumentacji Górniczej na terenie Muzeum Górnictwa Węglowego, którego celem będzie gromadzenie, przechowywanie oraz udostępnianie dokumentacji, pozyskanej m.in. z likwidowanych zakładów górniczych	Miasto Zabrze, Muzeum Górnictwa Węglowego, Wyższy Urząd Górniczy w Katowicach	budżet Miasta, środki ministerialne i unijne (RPO WSL)
dalszy rozwój Muzeum Miejskiego w Zabrzu, pozyskiwanie nowych eksponatów związanych z historią miasta, współorganizacja wydarzeń związanych z jubileuszem stulecia nadania praw miejskich	Miasto Zabrze, Muzeum Miejskie	budżet Miasta, środki ministerialne
- promocja i upowszechnianie regionalnego dziedzictwa niematerialnego charakterystycznego dla przemysłowego obszaru Śląska - realizacja zapisów programu opieki tradycyjnego święta górniczego – Barbórki, wpisanego na Krajową Listę Dziedzictwa Niematerialnego	Miasto Zabrze, Muzeum Górnictwa Węglowego, depozytariusze listu intencyjnego (środowiska górnicze), RIK, WUOZ, UMWŚ, NID, NGO, instytucje kultury	budżet Miasta, środki ministerialne, ŚWKZ, WMUŚ

aktywna współpraca z regionalnymi mediami w celu promocji zabytków i upowszechnienia działań związanych z opieką nad zabytkami i rewitalizacją	regionalne media, Miasto Zabrze	budżet Miasta, sponsorzy prywatni
edukacja mieszkańców, począwszy od poziomu przedszkolnego, w zakresie historii na przykładzie zachowanych lokalnych zabytków – promowanie działań związanych z ochroną zabytków w szkołach, włączanie tej tematyki do programów nauczania	przedszkola i szkoły, Miasto Zabrze, instytucje kultury, NGO, Muzeum Miejskie	budżet Miasta, środki instytucji oświatowych, ministerialne
opracowanie i umieszczenie w przestrzeni miejskiej Zabrze systemu identyfikacji wizualnej dotyczącej lokalizacji zabytkowych kopalń, sztolni	Miasto Zabrze, instytucje kultury, NGO, właściciele obiektów zabytkowych	budżet Miasta, UMWS, ŚWKZ, RPO WSL
cykliczne organizowanie Międzynarodowej Konferencji Naukowo-Praktycznej, poświęconej dziedzictwu i turystyce przemysłowej	Miasto Zabrze, Polska Izba Turystyki	budżet Miasta, środki ministerialne
organizowanie i wspieranie organizacji konkursów, wystaw, imprez, rajdów i festynów kulturowych związanych z dziedzictwem kulturowym, w tym z dziedzictwem poprzemysłowym	Miasto Zabrze, MGW w Zabrzu, Muzeum Miejskie, instytucje kultury, NGO	budżet Miasta, środki zewnętrzne
wspieranie inicjatyw zmierzających do wpisania dziedzictwa przemysłowego Zabrze na listę Pomników Historii i Światowego Dziedzictwa UNESCO	Miasto Zabrze, MGW w Zabrzu, ŚOT, ŚWKZ, UMWS	budżet Miasta, środki zewnętrzne
wspieranie imprez popularyzujących tradycje i związki z sąsiednimi regionami; współpraca kulturalna z miastami partnerskimi, współpraca podmiotów prywatnych i państwowych na rzecz promocji i rewitalizacji dziedzictwa kulturowego miasta, w tym dziedzictwa poprzemysłowego	Miasto Zabrze, miasta partnerskie	budżet Miasta, środki unijne

wspieranie rozwoju Europejskiego Ośrodka Kultury Technicznej i Turystyki Przemysłowej w kierunku włączenia kolejnych wartościowych kulturowo obszarów i obiektów w zasięg oddziaływania Ośrodka	Miasto Zabrze, Polska Organizacja Turystyczna	budżet Miasta, środki unijne
udostępnianie kolejno remontowanych obiektów zabytkowych (szczególnie poprzemysłowych) dla celów turystycznych, edukacyjnych i kulturalnych upowszechnianie nowych, atrakcyjnych form zwiedzania i poznawania historii miasta (questy, gry miejskie)	Miasto Zabrze, właściciele i administratorzy obiektów zabytkowych	budżet Miasta, środki unijne

WUOZ	– Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
ŚWKZ	– Śląski Wojewódzki Konserwator Zabytków
UMWŚ	– Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego
NFOS	– Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska
WFOSiGW	– Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej
RPO WSL	– Regionalny Program Operacyjny Województwa Śląskiego
BPP UM	– Biuro Planowania Przestrzennego Urzędu Miasta w Zabrzu
MKZ	– Zespół Miejskiego Konserwatora Zabytków
RIK	– Regionalny Instytut Kultury
ŚOT	– Śląska Organizacja Turystyczna
NID	– Narodowy Instytut Dziedzictwa
MGW	- Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrzu
NGO	– organizacje pozarządowe

9. Narzędzia służące realizacji Programu

Podmiotem odpowiedzialnym za realizację *Programu* jest Prezydent Miasta Zabrze. Do osiągnięcia celu i efektywnego wykonywania zadań w nim określonych służą pomocą następujące instrumenty:

- instrumenty prawne – wynikające z przepisów prawnych (ustaw i przepisów wykonawczych), uchwał Rady Miasta, np. dotyczących zmian miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, tworzenia parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością Miasta, wykonywanie decyzji administracyjnych np. wojewódzkiego konserwatora zabytków czy uchwalenie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie przy zabytkach;
- instrumenty finansowe – dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe lub ulgi podatkowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, korzystanie z funduszy europejskich (z uwagi na trwającą perspektywę finansowania na lata 2014-2020 konieczne jest bieżące śledzenie możliwości pozyskiwania środków na zachowanie dziedzictwa kulturowego);
- instrumenty kontrolne – aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków, monitoring stanu zachowania dziedzictwa kulturowego oraz monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego, sporządzanie co dwa lata **sprawozdania** z realizacji *Programu* oraz aktualizacja *Programu* związana z ustawowym 4-letnim okresem obowiązywania, dostosowania go do zmieniających się zapisów prawnych oraz możliwości finansowania.
- instrumenty koordynacji – realizacji projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami pozarządowymi, kościołami i związkami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- instrumenty społeczne – działania edukacyjne, promocyjne, współdziałanie z organizacjami pozarządowymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami, kulturą, turystyką, współpraca ze społecznymi opiekunami zabytków

W celu efektywnego monitoringu ustalono wskaźniki do przedstawienia rezultatów wdrożenia *Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Zabrze na lata 2019-2022*. Jako wartości bazowe zostały przyjęte dane z roku 2018, natomiast wartości docelowe zostaną określone na koniec okresu obowiązywania *Programu*, czyli w roku 2022.

Lp.	Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość bazowa	Wartość docelowa	Źródło danych
1.	Liczba remontów i prac konserwatorskich przy zabytkach dofinansowanych z budżetu Miasta	szt.	7	10	Urząd Miejski w Zabrzu
2.	Procent budżetu przeznaczony na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego	%	3,37 %	3,4 %	Urząd Miejski w Zabrzu

10. Źródła finansowania Programu

Integralnym elementem *Programu* i swoistym drogowskazem dla właścicieli i zarządców zabytków jest poniższy wykaz potencjalnych źródeł finansowania zadań z zakresu ochrony zabytków (rewitalizacji, konserwacji, restauracji, prac budowlanych, opracowywaniem dokumentacji). Do 2017 r. środki z większości źródeł przeznaczone były wyłącznie do obiektów wpisanych do rejestru zabytków, jednak nowelizacja *Ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece* wprowadziła możliwość dla jednostek samorządu terytorialnego dofinansowywania remontów również przy zabytkach ujętych w Gminnych Ewidencjach Zabytków.

Dotacje i granty z większości źródeł adresowane są do właścicieli zabytków – a więc kościołów i związków wyznaniowych, samorządów, organizacji pozarządowych, wspólnot mieszkaniowych lub osób prywatnych. Obok źródeł finansowania dedykowanych ochronie dziedzictwa kulturowego, właściciele zabytków mogą korzystać z dotacji np. na remonty czy prace konserwatorskie w ramach funduszy lub programów związanych z obecną lub przyszłą funkcją obiektów.

Środki przeznaczone na ochronę zabytków pochodzić mogą z budżetów j.s.t., budżetu państwa, funduszy europejskich lub prywatnych. Dotacje samorządowe i ministerialne przeznaczone mogą być na prace wymienione w art. 77 *ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, na szczegółowych zasadach ustalonych przez podmioty dotujące.

• Miasto Zabrze

Z budżetu Miasta Zabrze udzielane są dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze Miasta Zabrze nie stanowiących jego wyłącznej własności na podstawie Uchwały Nr XXXIII/357/16 Rady Miasta Zabrze z dnia 14 listopada 2016 r. Uchwała określa zasady udzielania dotacji, w szczególności możliwy do sfinansowania zakres prac przy zabytkach, maksymalny poziom dofinansowania (do 50% nakładów

koniecznych), tryb postępowania, termin składania wniosków (do 5 sierpnia każdego roku) oraz zasady przekazania i rozliczenia dotacji.

W 2018 r. Rada Miejska w Zabrze przyznała 7 dotacji dla właścicieli zabytków na łączną kwotę ponad 786 tys. zł. Beneficjentami były osoby prywatne, przedsiębiorstwa, wspólnota mieszkaniowa oraz parafia rzymsko-katolicka.

Dla porównania w poprzednich latach przyznano następujące dotacje:

2015 – 10 dotacji na kwotę 1,538 mln zł.

2016 – 6 dotacji na kwotę 1,014 mln zł.

2017 – 6 dotacji na kwotę 1,276 mln zł.

• **Samorząd Województwa Śląskiego**

Zarząd Województwa Śląskiego wspiera opiekę nad zabytkami za pomocą organizowanych otwartych konkursów ofert na zadanie publiczne. W latach 2014-2017 zorganizowano 8 konkursów, w których można było uzyskać dofinansowanie prac przy obiektach zabytkowych lub wsparcie dla promocji i popularyzacji dziedzictwa kulturowego regionu. 6 konkursów było kontynuacją działań wcześniejszych, a dwa ogłoszono po raz pierwszy.

Głównym konkursem jest Otwarty konkurs na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków. Ponadto ogłaszane są konkursy ofert na zadania publiczne województwa śląskiego w następujących dziedzinach:

- kultura, ochrona i upowszechnianie dziedzictwa kulturowego
- upowszechnianie dziedzictwa przemysłowego
- wzmacnianie współpracy sieciowej na Szlaku Zabytków Techniki
- działania na rzecz zachowania wielokulturowości regionu oraz kultury mniejszości narodowych i etnicznych
- krajoznawstwo, w tym upowszechnianie turystyki
- Program Aktywizacji Gospodarczej oraz Zachowania Dziedzictwa Kulturowego Beskidów i Jury Krakowsko-Częstochowskiej – Owca Plus na lata 2010–2014 i do roku 2020 Krajobraz Kulturowy Owca I
- Program Aktywizacji Gospodarczej oraz Zachowania Dziedzictwa Kulturowego Beskidów i Jury Krakowsko-Częstochowskiej – Owca Plus na lata 2010–2014 i do roku 2020 Dziedzictwo Ludowe Owca II
- Konkurs „Piękna wieś województwa śląskiego”.

• **Śląski Wojewódzki Konserwator Zabytków**

Zasady udzielania dotacji określa *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. ws. dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie,

restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U. z 2017 r., poz. 1674).

Szczegółowe zasady są każdorazowo określone w Zarządzeniach Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach w sprawie trybu weryfikacji wniosków, przyznawania i rozliczania dotacji celowej ŚWKZ.

Wniosek należy złożyć do 28 lutego roku, w którym ma być udzielona **dotacja** na dofinansowanie prac, które zostaną przeprowadzone lub do 30 czerwca roku, w którym dotacja ma być udzielona na dofinansowanie prac przeprowadzonych w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku (**refundacja**).

- **Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej**

W ramach programu Ochrona różnorodności biologicznej i funkcji ekosystemów – ochrona i przywracanie różnorodności biologicznej i krajobrazowej beneficjenci mogą ubiegać się o dotacje lub pożyczkę m.in. na prace związane z rewaloryzacją parków zabytkowych. Szczegółowe informacje: www.nfosigw.gov.pl.

- **Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Katowicach**

Dofinansowanie ze środków finansowych Funduszu udzielane jest na cele określone w Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001r. *Prawo ochrony środowiska* (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 519 z późn. zm.) zgodnie z listą przedsięwzięć priorytetowych, kryteriami wyboru przedsięwzięć i planem działalności Funduszu na kolejne lata. Fundusz udziela dofinansowania w formie: pożyczek, dotacji, w tym dopłat do oprocentowania kredytów bankowych, oraz przekazania środków państwowym jednostkom budżetowym.

W 2018 r. na liście przedsięwzięć priorytetowych planowanych do dofinansowania ze środków Funduszu znalazły się m.in. zadania z obszaru priorytetowego „Różnorodność biologiczna”:

OP 1.2. Ochrona parków wpisanych do rejestru zabytków i parków o charakterze regionalnym.

- **Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków**

Fundusz został powołany mocą nowelizacji *Ustawy o ochronie zabytków* (art. 83b) i fizycznie zaczął funkcjonować 1 stycznia 2018 r. Jest państwowym funduszem celowym, którego dysponentem będzie Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Przychody Funduszu pochodzą z wpływów z kar administracyjnych pieniężnych (od 500 zł do 500 tys. zł) za naruszenia przepisów *Ustawy*, a jego środki będą przeznaczone na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytkach wpisanych na Listę Skarbów Dziedzictwa albo do rejestru zabytków.

- **Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego**

Program „Ochrona zabytków” ma na celu zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, poprzez dofinansowywanie prac konserwatorskich i rewaloryzacji zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. W 2018 roku wnioski należało złożyć: do 31.10.2017 r. – wyłącznie dla prac planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania; do 31.03.2018 roku – dla prac planowanych oraz przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku.

Drugim Programem wspierającym materialne dziedzictwo kulturowe jest **Program „Ochrona zabytków archeologicznych”** wspierający kluczowe dla tego obszaru zadania, obejmujące niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

Ponadto realizowane są Programy Ministra skierowane do wsparcia działań dotyczących szeroko pojętej ochrony i promocji niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Do głównego źródła finansowania takich działań należy **Program „Kultura ludowa i tradycyjna”** dedykowany wspieraniu zjawisk związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych. Jednakże o tą tematykę zahaczają również Programy skierowane do zjawisk i przestrzeni współczesnych takich jak: **Program „Muzyka”, „Teatr i taniec”, „Sztuki wizualne”, „Edukacja kulturalna”, „Kultura dostępna”** czy **„Muzyczny ślad”**.

- **Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2014-2020**

Obecnie *RPO WP 2014-2020* jest jednym z głównych źródeł dofinansowujących ochronę dziedzictwa kulturowego. Dokument określa najważniejsze dla rozwoju społeczno-gospodarczego woj. śląskiego obszary wsparcia, które będą współfinansowane z dwóch funduszy: Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Europejskiego Funduszu Społecznego. W *RPO WŚL 2014-2020* zostały określone cele szczegółowe przyporządkowane poszczególnym priorytetom inwestycyjnym. Projekty związane z ochroną zabytków będą realizowane w ramach Osi Priorytetowej V – „Ochrona środowiska i efektywne wykorzystanie zasobów”, a w szczególności w ramach Działania 5.3 „Dziedzictwo kulturowe”. Aktualności dotyczące Programu dostępne są na stronie: www.rpo.slaskie.pl.

W ramach I naboru wniosku z terenu Zabrze przyznano dotację dla Stowarzyszenia Kopalnia Sztuki na realizację zadania pn. „Rewitalizacja i przystosowanie dla celów kulturalnych budynku wentylatora Szybu Maciej na obszarze dawnej kopalni Concordia w Zabrzu”. Natomiast na liście rezerwowej jest zadanie pn. „Rozbudowa, nadbudowa, przebudowa i remont budynku Teatru Nowego w Zabrzu wraz z infrastrukturą techniczną i elementami zagospodarowania terenu”, którego wnioskodawcą jest Miasto Zabrze.

Istotnym źródłem finansowym wspierającym dziedzictwo kulturowe jest również Działanie 10.3. „Rewitalizacja obszarów zdegradowanych”, z którego już przyznano dofinansowanie dla zadania pn. „Rewitalizacja wieży ciśnień zlokalizowanej w Zabrzu przy ul. Zamoyskiego 2 na cele społeczne, edukacyjne, naukowe i kulturalne” (Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrzu).

- **Fundacja KGHM Polska Miedź**

KGHM Polska Miedź S.A. od 2003 r. prowadzi za pośrednictwem korporacyjnej Fundacji Polska Miedź działalność prospołeczną i wspiera różnorodne projekty regionalne, krajowe oraz międzynarodowe zgodnie z ustawą o pożytku publicznym i wolontariacie. Fundacja jest organizacją pożytku publicznego, prowadzi działalność społecznie użyteczną w sferze zadań publicznych, obejmującą m.in.:

- podtrzymywanie tradycji narodowej, pielęgnowanie polskości oraz rozwoju świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej;
- kulturę, sztukę, ochronę dóbr kultury i tradycji;
- ekologię i ochronę zwierząt oraz ochronę dziedzictwa przyrodniczego.

Szczegółowe informacje znajdują się na stronie Fundacji: www.fundaciakghm.pl.

- **Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej**

Jedną z dziedzin, będących w kręgu zainteresowania Fundacji jest ochrona i zachowanie wspólnego dziedzictwa kulturowego. Od 2012 r. wnioski o dotację mogą być przysyłane za pomocą Internetowego Systemu Obsługi Wniosków (ISOW).

Fundacja finansuje projekty, które są realizowane w ramach współpracy pomiędzy polskimi i niemieckimi partnerami. Jednym z priorytetów jest: „Kultura – Wspieranie wzajemnego porozumienia poprzez kulturę (w szczególności poprzez działalność literacką i artystyczną, dotyczącą Polski, Niemiec i UE) oraz działania na rzecz zachowania wspólnego dziedzictwa kulturowego”. Fundacja jednak nie wspiera robót budowlanych. Szczegółowe informacje znajdują się na stronie fundacji:

www.fwpn.org.pl.

- **Środki prywatne**

Sektor prywatny jest istotnym, ale jeszcze mało wykorzystanym źródłem wspomagania zadań publicznych sfery ochrony i opieki nad zabytkami, co jest uwarunkowane odpowiednimi rozwiązaniami prawnymi. Do zwiększenia udziału środków prywatnych w tym zakresie mogą przyczynić się działania państwa realizowane za pomocą tzw. partnerstwa publiczno-prywatnego (PPP) i pomocy publicznej (na podstawie *ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o partnerstwie publiczno-prywatnym*).

Istotą PPP jest współdziałanie w uzgadnianiu wspólnych celów i w skutecznej ich realizacji. Wspieranie działań przedsiębiorców i osób prywatnych na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami przez udzielenie pomocy ze środków publicznych jest dopuszczalna w Unii Europejskiej, lecz podlega zasadniczym ograniczeniom. Pomoc

publiczna to określone zasady wsparcia podmiotu gospodarczego przez państwo, władze samorządowe lub np. organizacje, które oferują pomoc na podstawie zleceń pochodzących od organów państwowych w jakiejkolwiek formie (np. dotacji, rozłożenia spłaty podatku na raty, zwolnienia z zaległości podatkowych, udzielenia preferencyjnej pożyczki lub kredytu).

11. Realizacja i finansowanie przez Miasto Zabrze zadań z zakresu ochrony zabytków

11.1. Ochrona zabytków

Ochrona zabytków znajdujących się na terenie miasta Zabrze, w rozumieniu *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, należy do jednych z obowiązków i kompetencji samorządu gminnego. Miasto Zabrze wraz z komórkami organizacyjnymi Urzędu Miasta wykazuje wielką dbałość o własne dziedzictwo kulturowe oraz realizuje szeroki wachlarz działań. Do podstawowych zadań należą:

- opracowanie i aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków,
- sporządzanie i uchwalanie Programu Opieki nad Zabytkami,
- monitoring realizacji Programu,
- udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków,
- umieszczanie na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków znaków informacyjnych o tym, iż podlegają one ochronie.

Podstawowym narzędziem określającym kierunki działań oraz szczegółowe zadania jest niniejszy dokument – *Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta Zabrze*, określający perspektywę realizacji na lata 2019-2022. Okres ten przypada na końcową fazę finansowania projektów ze środków unijnych, stąd niezwykle ważny jest ciągły monitoring wszystkich możliwych źródeł pozyskiwania pieniędzy, by optymalnie wykorzystać pozostałe fundusze strukturalne, co jest szczególnie istotne w perspektywie zmniejszonego unijnego finansowania po roku 2020.

Z realizacji poprzedniego *Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Zabrze na lata 2015-2018* zostało sporządzone sprawozdanie obejmujące lata 2015 i 2016.

Ochrona zabytków w tym najbardziej dosłownym znaczeniu to przede wszystkim określenie prawnych możliwości finansowania prac konserwatorskich oraz przekazywanie na te cele odpowiednich środków. Zasady udzielania dotacji celowych z budżetu Miasta Zabrze na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze Miasta Zabrze niestanowiących jego wyłącznej własności określone zostały na podstawie Uchwały Nr XXXIII/357/16 Rady Miasta Zabrze z dnia 14 listopada 2016 r.

Rada Miasta Zabrze w latach 2015-2018 na mocy tejże uchwały udzieliła wsparcia finansowego na łączną kwotę ponad **3,39 mln zł** dla następujących zadań przy zabytkach:

Lp.	Beneficjent	Obiekt	Nazwa zadania	Dotacja
2015				
1.	Parafia Rzymsko-katolicka pw. św. Wawrzyńca	Kościół par. pw. św. Wawrzyńca w Zabrze Mikulczycach	Remont elewacji kościoła św. Wawrzyńca w Zabrze Mikulczycach. Etap I.	312 130,05
2.	Parafia Rzymsko-katolicka pw. św. Anny	Kościół par. pw. św. Anny w Zabrze	Prace remontowo-konserwatorskie wieży i elewacji frontowej kościoła św. Anny w Zabrze. Etap I.	283 862,14
3.	Parafia Ewangelicko-Augsburska	Kościół Ewangelicko-Augsburski w Zabrze Mikulczycach	Przygotowanie inwentaryzacji i dokumentacji projektowej remontu drewnianego budynku kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Zabrze Mikulczycach przy ul. Brygadzystów	14 282,30
4.	SP Szpital Kliniczny Nr 1 im. prof. S. Szyszko ŚUM	Dawna Poliklinika obecnie budynek nr 4 w zespole Szpitala Klinicznego nr 1.	Remont dachu budynku nr 4 SP Szpitala Klinicznego Nr 1 im. prof. S. Szyszko Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Zabrze przy ul. 3 Maja 13-15	393 354,16
5.	Przedsiębiorstwo Górnicze Demex Sp. z o.o. w Zabrze	Szyb Maciej w Zabrze	Rewitalizacja zabytkowego zespołu Szyb Maciej - etap II. Remont budynku biurowego dla celów turystyki industrialnej przy ul. Srebrnej 6 w Zabrze. Budynek dawnej kuźni i magazynu chemicznego, późniejsze biuro.	50 024,83
6.	Wspólnota Mieszkaniowa Nieruchomości przy ul. Krakusa nr 4 w Zabrze	Budynek mieszkalny typu wielorodzinnego	Wymiana pokrycia dachowego w budynku mieszkalnym, wielorodzinnym przy ul. Krakusa 4 w Zabrze.	109 874,38
7.	Wspólnota Mieszkaniowa Nieruchomości przy ul. Szafarczyka nr 1-3 w Zabrze	Budynek mieszkalny typu wielorodzinnego	Remont elewacji wraz z wykonaniem drenażu opaskowego oraz pionowej izolacji przeciwwilgociowej przy ul. Szafarczyka 1-3 w Zabrze Rokitnicy	61 687,69
8.	osoba fizyczna	Budynek mieszkalny typu czterorodzinnego (1/4 obiektu)	Wymiana pokrycia dachowego nad częścią budynku mieszkalnego w Zabrze przy ul. Szafarczyka	19 052,36

Lp.	Beneficjent	Obiekt	Nazwa zadania	Dotacja
			30 wraz z wymianą obróbek blacharskich i orynnowania oraz montażem wyłazu dachowego	
9.	osoba fizyczna	Budynek mieszkalny typu czterorodzinnego (1/4 obiektu)	Remont dachu (wymiana dachówki) w zabytkowym budynku mieszkalnym przy ul. Komuny Paryskiej nr 7A.	17 191,61
RAZEM				1 261 459,52
2016				
1.	Parafia Rzymsko-katolicka św. Wawrzyńca w Zabrze	Kościół par. pw. św. Wawrzyńca w Zabrze Mikulczycach	Remont elewacji Kościoła św. Wawrzyńca w Zabrze Mikulczycach. Etap II.	328 557,95
2.	Parafia Rzymsko-katolicka pw. św. Anny w Zabrze	Kościół par. pw. św. Anny w Zabrze	Prace remontowo-konserwatorskie wieży i elewacji frontowej kościoła św. Anny w Zabrze. Etap II.	499 117,00
3.	Wspólnota Mieszkaniowa Nieruchomości w Zabrze przy ul. Piastowskiej 11	Budynek użyteczności publicznej	Renowacja i kolorystyka elewacji budynku usługowego zlokalizowanego przy ul. Piastowskiej 11 w Zabrze	53 555,76
4.	Wspólnota Mieszkaniowa w Zabrze ul. Stalmacha 20	Budynek mieszkalny typu wielorodzinnego	Remont pokrycia dachu budynku przy ul. Stalmacha 20 w Zabrze	48 065,93
5.	Wspólnota Mieszkaniowa Nieruchomości przy ul. Śniadeckich 1-3 w Zabrze	Budynek mieszkalny typu wielorodzinnego	Remont elewacji budynku mieszkalnego, wielorodzinnego położonego przy ul. Śniadeckich 1-3 w Zabrze	80 104,16
6.	osoba fizyczna	Budynek mieszkalny typu czterorodzinnego (1/4 obiektu)	Wykonanie izolacji fundamentów budynku mieszkalnego w Zabrze przy ul. Szafarczyka 30	4 615,30
RAZEM				1 014 016,10
2017				
1.	Parafia Rzymsko - katolicka św. Wawrzyńca w Zabrze	Kościół pw. św. Wawrzyńca w Zabrze Mikulczycach	Remont elewacji Kościoła św. Wawrzyńca w Zabrze Mikulczycach. Etap III ul. Mariacka 1	281 618,32
2.	Parafia Rzymsko - Katolicka św. Anny w Zabrze	Kościół św. Anny w Zabrze	Prace remontowo-konserwatorskie wieży i elewacji frontowej Kościoła św. Anny w Zabrze. Etap III	546 639,81

Lp.	Beneficjent	Obiekt	Nazwa zadania	Dotacja
3.	Fly Development Ireneusz Mucha	Dwór w Zabrze Mikulczycach ul. Kosynierów 19 / Lipowa	Wykonanie stolarki wewnętrznej (ościeżnice i drzwi) w budynku zabytkowego dworu w Zabrze Mikulczycach	56 350,00
4.	Zamlat S.A. z siedzibą w Gliwicach	Dawny dworek starosty bytomskiego	Odbudowa dachu wraz z wymianą uszkodzonych stropów poddasza dawnego budynku dworku starosty bytomskiego Adolfa von Tieschowitz, przy ul. Żniwiarzy 2 w Zabrze Rokitnicy	180 496,86
5.	osoba fizyczna	Budynek mieszkalny	Remont budynku mieszkalnego położonego w Zabrze przy ul. Komuny Paryskiej 18 - wymiana pokrycia dachu, stolarki okiennej, remont elewacji	50 827,56
RAZEM				1 115 932,55
2018				
1.	Parafia Rzymsko - katolicka św. Wawrzyńca w Zabrze	Kościół pw. św. Wawrzyńca w Zabrze Mikulczycach	Malowanie wnętrza kościoła św. Wawrzyńca w Zabrze Mikulczycach ul. Mariacka 1	243 120,01
2.	Przedsiębiorstwo Górnictwo- Budowlane i Produkcyjno- Handlowe "Poch" Sp. z o.o.	Budynek szatni i łazienki górnictwa byłej kopalni KWK Castellengo	Remont budynku szatni i łazienki górnictwa byłej kopalni KWK Castellengo. Etap I - Remont dachu i izolacja fundamentów budynku przy ul. Szybowej 2 w Zabrze	248 029,07
3.	Wspólnota Mieszkaniowa Nieruchomości przy ul. Bytomskiej 83	Budynek mieszkalny	Renowacja oraz wymiana drzwi zewnętrznych do klatek schodowych, Zabrze ul. Bytomska 83	8 245,17
4.	osoba fizyczna	Budynek mieszkalny	Remont budynku mieszkalnego położonego w Zabrze przy ul. Ks. Henryka Pobożnego 7A – wymiana pokrycia dachu, wymiana rynien i rur spustowych, malowanie elewacji	13 423,82

Lp.	Beneficjent	Obiekt	Nazwa zadania	Dotacja
5.	osoba fizyczna	Budynek mieszkalny	Remont budynku mieszkalnego położonego w Zabrze przy ul. Ks. Henryka Pobożnego 9A, polegający na wymianie pokrycia dachu, wymianie rynien i rur spustowych. Etap I	26 985,69
6.	osoba fizyczna	Budynek mieszkalny	Remont budynku mieszkalnego położonego w Zabrze przy ul. Komuny Paryskiej 15, polegający na wymianie pokrycia dachu, wymianie rynien, rur spustowych, remoncie komina	23 086,71
RAZEM				562 890,47
RAZEM 2015-2018				3 391 408,17

Tab. 5 Zestawienie udzielonych dotacji z budżetu Miasta Zabrze w latach 2015-2018

11.2. Opieka nad zabytkami – obiekty w rejestrze zabytków, będące własnością Gminy Zabrze

Drugim ustawowym zadaniem Miasta Zabrze jest opieka nad obiektami zabytkowymi, które są własnością samorządu. Łączy się to z obowiązkiem ich pielęgnowania i dbania o dobry stan techniczny, prowadzenie bieżących remontów, finansowanie prac konserwatorskich oraz pozyskiwanie na nie środków zewnętrznych.

Gmina Zabrze posiada prawo pełnej własności do siedmiu obiektów wpisanych do rejestru zabytków i jest współwłaścicielem kolejnych dwóch (części nadziemnej Głównej Kluczowej Sztolni Dziedzicznej oraz budynku przy ul. Piastowskiej 11). Ponadto, posiada różnej wielkości udziały w budynkach mieszkalnych na terenie całego miasta, ujętych zarówno wpisem do rejestru zabytków w ramach układów urbanistycznych osiedli, jak i wpisanych do ewidencji zabytków.

1. Park im. Poległych Bohaterów, zw. parkiem Dubiela

Założenie parkowe rozciąga się pomiędzy biegiem rzeki Bytomki od północy i dawnym biegiem Kanału Sztolniowego od południa, zasypanego w l. 1953-1956. Obecnie południową granicę parku wyznacza lipowa aleja. W latach 1924-30 wg planów G. Allingera powstało założenie zbliżone do prostokąta, po którego zachodniej stronie znajdował się plac z wodotryskiem i geometrycznym parterem. Od strony ul. Dubiela powstał mur oporowy oraz reprezentacyjne schody z tarasem – wejście na teren parku. Park był połączony osią kompozycyjną z zabudową placu Traugutta, współcześnie został przecięty został estakadą alei Korfantego. Wpis do rejestru zabytków obejmuje układ kompozycyjny parku wraz z alejkami i ścieżkami spacerowymi oraz zespół drzewostanu

parkowego (ok. 85 gatunków drzew i krzewów).

W 2018 r. rozpoczęto realizację działania pn. „Poprawa jakości terenów zielonych na obszarze miasta Zabrze- etap I. Rewitalizacja Parku im. Poległych Bohaterów, przy ul. Dubiela w Zabrzu”. W zakresie prac znalazły się odbudowa wodotrysku z niecką i brodzika fontanny wraz z instalacją elektryczną, a także oświetlenie parku i zasilanie imprez plenerowych. Przeprowadzona zostanie renowacja muru oporowego i schodów od strony ul. Dubiela, prac wymaga także nawierzchnia głównej alei parkowej.

Widok alei parkowej w kierunku zach.

2. Dawne kasyno huty Donnersmarck, ob. Teatr Nowy²⁴, ul. Plac Teatralny 1

Teatr mieści się w wybudowanym ok. 1900 r. budynku kasyna, należącym do kompleksu zabudowań mających służyć pracownikom huty von Donnersmarcka. Wzniesiony w stylu eklektycznym, łączącym rozcłonkowaną bryłę z secesyjnymi motywami dekoracyjnymi i ozdobną snycerką. Górne kondygnacje powstały w konstrukcji szkieletowej. W budynku od początku znajdowała się restauracja, biblioteka i sala teatralno-koncertowa. We wnętrzu przeważa styl secesyjny, m. in. stropy arkady balkonów i kapitele kolumn ozdobione były motywami kwiatów i roślin. Budynek w latach 1963-1967 poddany został przebudowany wg planów B. Jankowskiego i J. Grzegorzaka. Obiekt znajduje się w dobrym stanie technicznym.

²⁴ www.theatre-architecture.eu/pl/db/?theatreId=3044

Dawne kasyno, ob. Teatr Nowy

Willa, ob. bud. administracyjny Teatru Nowego

3. Willa, ob. siedziba dyrekcji Teatru, ul. Park Hutniczy 2

Willa położona w sąsiedztwie ob. Teatru Nowego, zamieszkiwana była przez lekarza zakładowego, a obecnie pełni funkcję budynku administracyjnego teatru. Powstała pod koniec XIX w. i niedługo potem została rozbudowana. Obecnie jest to budynek dwukondygnacyjny, z poddaszem, założony na rzucie prostokąta z okrągłym ryzalitem mieszczącym klatkę schodową po stronie wschodniej. Nakryte daszkami wejścia znajdują się po stronie wschodniej, w ryzalicie i zabudowanym ganku. Układ pomieszczeń nieregularny, częściowo zmodernizowany. Wewnątrz zachowany jest skromny, historyzujący wystrój. Budynek w stanie dobrym, wymaga przeprowadzenia okresowych prac konserwacyjnych (p. tynki zewnętrzne).

4. Budynek dyrekcji huty Donnersmarck, ob. Urząd Miejski, ul. Z. Religi

Monumentalny gmach wzniesiono w 1907 r. wg proj. A. Hartmanna i Grünewalda, na planie podkowy. Środkowa, dziewięcioosiowa część fasady dzielona jest pilastrami w wielkim porządku, zdobionymi alegoriami przemysłu i górnictwa. W środkowej osi znajduje się główne wejście, którego „strzegą” dwie żeliwne figury leżących lwów autorstwa J.G. Schadowa. Kamienny portal zwieńczony jest figurami cherubinów. Boczne części tworzą dwuosiowe, symetryczne ryzality. Ponad wysokim, mansardowym dachem wznosi się wieżyczka zegarowa. Po przeprowadzonym remoncie budynek jest w bardzo dobrym stanie²⁵.

Bud. dyrekcji huty, ob. Urząd Miasta

Środkowe osie fasady z wejściem głównym

²⁵ wyróżnienie w konkursie Najlepszego Przestrzeń Publiczną Województwa Śląskiego w 2013 r.

5. Ratusz, ob. Ośrodek Zdrowia, ul. Tarnopolska 80

Ratusz w Zabrze-Mikulczycach (1911) to druga budowla pełniąca tę funkcję, wzniesiona wg proj. A. Zehmanna i przebudowana w l. 30. XX w. Obecnie użytkowany jest jako Ośrodek Zdrowia, o dawnej funkcji świadczą jeszcze zachowane w Sali rajców niewielkie alegoryczne witraże. Budynek wymaga przeprowadzenia remontu, w niezadowalającym stanie są m.in. dekoracyjne tynki na zewnętrznych elewacjach.

Widok d. ratusza od strony ul. Tarnopolskiej

Wschodnia część budynku

6. Katolicka Szkoła Powszechna, ob. Szkoła Podstawowa nr 5, ul. Królewska 4

Widok od strony ul. Królewskiej

Północny portal

Budynek powstał w l. 1904-1905, wg proj. arch. E. Petzke, na wzór budynku szkoły powszechnej w Rybniku²⁶. Mieścił dwie odrębne katolickie szkoły dla dziewcząt i chłopców. Założony na rzucie wydłużonego prostokąta dłuższym bokiem zwróconym w stronę ulicy, o trzykondygnacyjnej, podpiwniczonej bryle, krytej dachem mansardowym. Po bokach symetrycznej fasady znajdują się dwa trójosiowe płytkie ryzality, zakończone ażurowymi szczytami schodkowymi, zdobione fryzem

²⁶ wg Monografii szkoły oprac. przez P. Szafarza z okazji 100-lecia szkoły.

i obramieniami z glazurowanej cegły. Wejścia do budynku znajdują się w ostrołucznych portalach, flankowanych pękatymi kolumnami z secesyjnymi motywami zdobniczymi na stylizowanych kapitelach i bazach. Ceglane elewacje zdobione są tynkowanymi blendami, fryzem kostkowym i z glazurowanych kształtek. Budynek wymaga przeprowadzenia okresowych prac remontowych.

7. Kaplica św. Jana Nepomucena, ul. Lipowa/ ul. św. Wawrzyńca

Kapliczka datowana jest na 1781 rok. Przypuszczalnie wzniesiona jest na miejscu wcześniejszej, zlokalizowanej w tym samym miejscu. Usytuowana naprzeciw mikulczyckiego dworu (ob. szkoły katolickiej). Bryła kapliczki w kształcie 1-kondygnacyjnego prostopadłościanu, krytego dwuspadowym daszkiem, z trójkątnymi szczykami na przednią i tylną elewacją. Otwór wejściowy jest zamknięty łukiem i poprzedzony kamiennymi stopniami. Kapliczkę obiega profilowany gzyms podokapowy, u dołu tynkowany cokół. W jednoprzestrzennym wnętrzu nie zachował się historyczny wystrój. Kapliczka znajduje się w bardzo dobrym stanie technicznym.

ZAŁ. 1. GMINNA EWIDENCJA ZABYTEKÓW MIASTA ZABRZE - OBIEKTY W REJESTRZE ZABYTEKÓW

Nr_ GEZ	Adres	Rodzaj	Rejestr zabytków	Data wpisu
1	KOSYNIERÓW_19	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE NR 6 :GRÓDEK ŚREDNIOWIECZNY TYPU STOŻKOWEGO	C/1164/70	29.12.1970
2	KOSYNIERÓW_19	ZESPÓŁ ZABUDOWY: PAŁAC, KUŹNIA, POZOSTAŁOŚCI PARKU POZA ZABUDOWANIAMI NA OBSZARZE OKOŁO 0,5 HA.	A/1214/75	31.07.1975
3	BOROWA/KRAKOWSKA	OSIEDLE SKŁADAJĄCE SIĘ Z 29 DOMÓW	A/1337/85	21.05.1985
4	3_MAJA_91	ZABUDOWANIA I WYROBISKA PODZIEMNE DAWNEJ KOPALNI GUIDO (OBECNIE KOPALNIA DOŚWIADCZALNA M-300)- ZABUDOWANIA NADSZYBIA Z WIEŻĄ I MASZYNOWNI SZYBU KOLEJOWEGO WRAZ Z ZESPOŁEM WYROBISK PODZIEMNYCH NA POZIOMIE 170 I 312 M	A/1342/87	26.02.1987
5	TEATRALNY_PLAC_1	TEATR "NOWY"	A/1397/90	25.06.1990
6	PARK_HUTNICZY_2	BUDYNEK ADMINISTRACJI TEATRU "NOWEGO"	A/1398/90	25.06.1990
7	3_MAJA_13-15	ZESPÓŁ ZABUDOWY PAŃSTWOWEGO SZPITALA KLINICZNEGO NR 1	A/1399/90	01.08.1990
8	3_MAJA_15	BUDYNEK KLINIKI PEDIATRII W ZESPOLE ZABUDOWY PAŃSTWOWEGO SZPITALA KLINICZNEGO NR 1	A/1400/90	01.08.1990
9	3_MAJA_13	BUDYNEK POLIKLINIKI PEDIATRII W ZESPOLE ZABUDOWY PAŃSTWOWEGO SZPITALA KLINICZNEGO NR 1	A/1401/90	01.08.1990
10	3_MAJA_13-15	WIEŻA KOMINOWA I CIŚNIEŃ W ZESPOLE ZABUDOWY PAŃSTWOWEGO SZPITALA KLINICZNEGO NR 1	A/1402/90	01.08.1990
11	3_MAJA_13-15	KUCHNIA W ZESPOLE ZABUDOWY PAŃSTWOWEGO SZPITALA KLINICZNEGO NR 1	A/1403/90	01.08.1990

12	3_MAJA_13-15	PORADNIA WIELOSPECJALISTYCZNA W ZESPOLE ZABUDOWY PAŃSTWOWEGO SZPITALA KLINICZNEGO NR 1	A/1404/90	01.08.1990
13	3_MAJA_13-15	PRALNIA W ZESPOLE ZABUDOWY PAŃSTWOWEGO SZPITALA KLINICZNEGO NR 1	A/1405/90	01.08.1990
14	3_MAJA_13-15	WOZOWNIA W ZESPOLE ZABUDOWY PAŃSTWOWEGO SZPITALA KLINICZNEGO NR 1	A/1406/90	01.08.1990
15	3_MAJA_53	WILLA (OBECNIE KOMISARIAT POLICJI).	A/1416/90	28.12.1990
16	SZAFARCZYKA 2_4-14_16_24_26-44_46_41_43-45_47/ NOWOWIEJSKIEGO 1_3-9_11_19_21-39_41_2_4-14_66 /KOMUNY PARYSKI EJ_1_3-21_3_2_4-18/ WIECZORKA_7_9-23_10_12-34/ MEDYKÓW_1_3-25_6_8-14_16/ ŚNIADECKICH_1_3-6_8/ ANDERSA_75_77-83_85	UKŁAD URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNY OSIEDLA MIESZKANIOWEGO, KTÓRY OBEJMUJE: 1. ROZPLANOWANIE OSIEDLA, NA KTÓRE SKŁADAJĄ SIĘ ULICE: REWOLUCJI PAŹDZIERNIKOWEJ (OB. MEDYKÓW), WIECZORKA (OB. H. POBOŻNEGO), KOMUNY PARYSKIEJ, DZIERŻYŃSKIEGO (OB. F. NOWOWIEJSKIEGO), ŚNIADECKIEGO, W OBRĘBIE ZAMKNIĘTEJ PĘTLI ULIC: SZAFARCZYKA, REWOLUCJI PAŹDZIERNIKOWEJ (OB. MEDYKÓW) I PIETRUSIŃSKIEGO (OB. ANDERSA). 2. ZABUDOWĘ MIESZKANIOWĄ: UL. SZAFARCZYKA 2, 4-14, 16, 24, 26-44, 46, 41, 43-45,47, UL. NOWOWIEJSKIEGO 1, 3-9, 11, 19, 21-39, 41, 2, 4-14, 66, UL. KOMUNY PARYSKIEJ 1, 3-21, 23, 2, 4-18, UL. WIECZORKA 7, 9-23, 10, 12-34, UL. MEDYKÓW 1, 3-25, 6, 8-14, 16, UL. ŚNIADECKICH 1, 3-6, 8, UL. ANDERSA 75, 77-83, 85, 3. BUDYNKI UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ SZKOŁĘ, PRZEDSZKOLE.	A/1435/91	05.09.1991
17	SZAFARCZYKA_2_2 A_4_4A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
18	SZAFARCZYKA_6_6 A_8_8A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
19	SZAFARCZYKA_10_10A_12_12A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991

20	SZAFARCZYKA_14_14A/PROSTA_2_2A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
21	SZAFARCZYKA_24_24A_26	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
22	SZAFARCZYKA_28_28A_30_30A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
23	SZAFARCZYKA_32_32A_34_34A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
24	SZAFARCZYKA_36_36A_38_38A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
25	SZAFARCZYKA_40_40A_42_42A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
26	SZAFARCZYKA_41_41A_43_43A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
27	SZAFARCZYKA_44_44A_46_46A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
28	SZAFARCZYKA_45_45A_47_47A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
29	NOWOWIEJSKIEGO_1_1A_3_3A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
30	NOWOWIEJSKIEGO_2_2A_4_4A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
31	NOWOWIEJSKIEGO_5_5A_7_7A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
32	NOWOWIEJSKIEGO_6_6A_8_8A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991

33	NOWOWIEJSKIEGO _9_9A/PROSTA_4_4 A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
34	NOWOWIEJSKIEGO _10_10A_12_12A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
35	NOWOWIEJSKIEGO _14-16	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
36	NOWOWIEJSKIEGO _19_19A_21_21A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
37	NOWOWIEJSKIEGO _23_23A_25_25A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
38	NOWOWIEJSKIEGO _27_27A_29_29A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
39	NOWOWIEJSKIEGO _31_31A_33_33A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
40	NOWOWIEJSKIEGO _35_35A_37_37A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
41	NOWOWIEJSKIEGO _39_39A_41_41A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
42	KOMUNY_PARYSKIE J_1_1A_3_3A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
43	KOMUNY_PARYSKIE J_2_2A_4_4A.	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
44	KOMUNY_PARYSKIE J_5_5A_7_7A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
45	KOMUNY_PARYSKIE J_6_6A_8_8A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991

46	KOMUNY_PARYSKIE J_9_9A_11_11A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
47	KOMUNY_PARYSKIE J_10_10A_12_12A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
48	KOMUNY_PARYSKIE J_13_13A_15_15A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
49	KOMUNY_PARYSKIE J_14_14A_16_16A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
50	KOMUNY_PARYSKIE J_17_17A_19_19A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
51	KOMUNY_PARYSKIE J_18,18A/ ANDERSA 70_70A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
52	KOMUNY_PARYSKIE J_21_21A_23_23A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
53	POBOŻNEGO_5	PRZEDSZKOLE NR 39 W UKŁADZIE URBANISTYCZNO- PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
54	POBOŻNEGO_7_7A_ 9_9A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
55	POBOŻNEGO_10_10 A_12_12A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
56	POBOŻNEGO_11_11 A_13_13A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
57	POBOŻNEGO_14_14 A_16_16A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
58	POBOŻNEGO_15_15 A_17_17A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991

59	POBOŻNEGO_18_18 A_20_20A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
60	POBOŻNEGO_19_19 A_21_21A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
61	POBOŻNEGO_22 - 22A_24_24A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
62	POBOŻNEGO_23_23 A/ANDERSA_72_72A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
63	POBOŻNEGO_26_26 A_28_28A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
64	POBOŻNEGO_30_30 A_32_32A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
65	POBOŻNEGO_34_34 A/ANDERSA_74_74A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
66	ŚNIADECKICH_1-3	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
67	ŚNIADECKICH_6-8	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
68	MEDYKÓW_1_1A_3_ 3A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
69	MEDYKÓW_5_5A_7_ 7A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
70	MEDYKÓW_6-8	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
71	MEDYKÓW_9_9A_11 _11A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991

72	MEDYKÓW_10-12	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
73	MEDYKÓW_13_13A_15_15A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
74	MEDYKÓW_14-16	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
75	MEDYKÓW_17_17A_19_19A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
76	MEDYKÓW_21_21A_23_23A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
77	MEDYKÓW_25_25A/ANDERSA_76_76A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
78	ANDERSA_75-77	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
79	ANDERSA_79-81	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
80	ANDERSA_83-85	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
81	JORDANA	SZKOŁA PODSTAWOWA W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/1435/91	05.09.1991
82	CMENTARNA_15	ZESPÓŁ CMENTARZA WYZNANIA MOJŻESZOWEGO, KTÓRY TWORZĄ: MUR KAMIENNY, UKŁAD CMENTARZA, UKŁAD ZIELENI, WSZYSTKIE ZLOKALIZOWANE NA CMENTARZU NAGROBKI, MACEWY I GROBOWCE POWSTAŁE PRZED 1945 ROKIEM.	A/1500/92	18.09.1992
83	3_MAJA_19	BUDYNEK DAWNEGO STAROSTWA (OBECNIE SIEDZIBA MUZEUM GÓRNICTWA WĘGLOWEGO).	A/1538/93	20.12.1993

84	WOLNOŚCI_402	ZESPÓŁ ZABUDOWY DAWNEJ KOPALNI KRÓLOWA LUIZA, KTÓRY TWORZĄ BUDYNEK NADSZYBIA SZYBU CARNALL (OBECNIE ZABRZE I) SZYBU CARNALL (OBECNIE ZABRZE II), BUDYNEK MASZYNOWNI SZYBU PRINZ SCHONAICH (OBECNIE ZABRZE I) DAWNY BUDYNEK W I ROZDZIELNI 6KV, 5) BUDYNEK DAWNEJ ŁAŻNI ŁAŃCUSZKOWEJ I MARKOWNI, BUDYNEK DAWNEJ SKRAPLARNI POWIETRZA (WARSZTAT ELEKTRYCZNY), BUDYNEK DAWNEGO MAGAZYNU (OBECNIE WARSZTAT, RO TM), BUDYNEK DAWNEJ CECHOWNI	A/1539/93	20.12.1993
85	WOLNOŚCI_387	CECHOWNIA	A/1539/93	20.12.1993
86	WOLNOŚCI_408	ŁAŻNIA ŁAŃCUSZKOWA I MARKOWNIA	A/1539/93	20.12.1993
87	WOLNOŚCI_410	MASZYNOWNIA SZYBU CARNALL (OBECNIE ZABRZE II)	A/1539/93	20.12.1993
88	WOLNOŚCI_412	KOMPRESORNIA I ROZDZIELNIA 6 KV	A/1539/93	20.12.1993
89	WOLNOŚCI_305	HOTELU ADMIRAL PALAST (PO WOJNIE PRZODOWNI, OBECNIE MONOPOL)	A/1652/97	15.12.1997
90	HAGERA_41	DAWNY HOTEL ROBOTNICZY KOPALNI LUDWIG	A/1648/97	29.10.1997
91	ROOSEVELTA_104	KOŚCIÓŁ PARAFIALNY POD WEZWANIEM ŚWIĘTEGO JÓZEFA	A/5/99	30.04.1999
92	STALMACHA_22	BUDYNEK SIEDZIBY GŁÓWNEJ FABRYCZNEJ STRAŻY POŻARNEJ	A/52/01	17.12.2001
93	KRAKOWSKA/OFIAR_KATYNIA	GRÓDEK STOŻKOWY	C/1/04	30.08.2004
94	MARCINA_LUTRA_2	KOŚCIÓŁ EWANGELICKO – AUGSBURSKI IMIENIA POKOJU	A/150/05	26.09.2005
95	SREBRNA_6	ZESPÓŁ ZABUDOWY SZYBU MACIEJ BUDYNEK NADSZYBIA Z WIEŻĄ WYCIĄGOWĄ SZYBU MACIEJ Z ZACHOWANYM STANOWISKIEM SYGNALISTY SZYBOWEGO, BUDYNEK WAGOWNI OBECNIE PORTIERNI, BUDYNEK MASZYNOWNI Z MASZYNĄ WYCIĄGOWĄ Z PRZEKŁADNIĄ, BĘBNOWYM NOŚNIKIEM LINY, WYPOSAŻENIEM ORAZ PRZETWORNICĄ	A/164/05	30.12.2005
96	TARNOPOLSKA_80	RATUSZ (OBECNIE SIEDZIBA SŁUŻBY ZDROWIA)	A/12/06	10.05.2006
97	PIASTOWSKA_11	BUDYNEK UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ	A/13/06	10.05.2006

98	HAGERA_43_43A_43 B	ZESPÓŁ ZABUDOWY KOPALNI LUDWIK W SKŁAD KTÓREGO WCHODZĄ: CECHOWNIA – ŁAŹNIA – SZATNIA, BUDYNEK BIUROWY, ŁAŹNIA – SZATNIA, MASZYNOWNIA SZYBU „KONRAD” HALA WARSZTATU ŚLUSARSKIEGO Z KUŹNIĄ.	A/204/06	29.12.2006
99	BYTOMSKA_28A	KOŚCIÓŁ POD WEZWANIEM ŚWIĘTEGO JANA CHRZCICIELA	A/209/07	20.06.2007
100	WOLNOŚCI_189	KOŚCIÓŁ POD WEZWANIEM ŚWIĘTEGO ANDRZEJA APOSTOŁA	A/210/07	27.06.2007
101	WYSZYŃSKIEGO_14	KOŚCIÓŁ POD WEZWANIEM NAJŚWIĘTSZEGO SERCA PANA JEZUSA	A/211/07	27.06.2007
102	RELIGI_1	BUDYNEK DYREKCJI HUTY DONNERSMARCK W ZABRZU	A/214/07	08.10.2007
103	KRÓLEWSKA_4	BUDYNEK KATOLICKIEJ SZKOŁY POWSZECHNEJ (OBECNIE SZKOŁY PODSTAWOWEJ NR 5 W ZABRZU.	A/215/07	08.10.2007
104	NA ODCINKU OD SZYBU „CARNALL” (SKANSEN KRÓLOWA LUIZA) DO DAWNEGO WYŁOTU PRZY UL. KAROLA MIARKI W ZABRZU WRAZ Z NAJBLIŻSZYM OTOCZENIEM MIEJSCA PRZY WYŁOCIE ORAZ SZYB „CARNALL” WRAZ Z WYROBISKAMI PRZYSZYBOWYMI SZYBU „CARNALL” DAWNEJ KOPALNI KRÓLOWA LUIZA	GŁÓWNA KLUCZOWA SZTOLNIA DZIEDZICZNA	A/220/07	11.12.2007
105	WOLNOŚCI_504	KOŚCIÓŁ PARAFIALNY POD WEZWANIEM ŚWIĘTEJ JADWIGI	A/225/08	18.06.2008

106	HAGERA	HALA DMUCHAW WIELKOPIECOWYCH (OBECNIE HALA NUMER 3) ZESPÓŁ ZABUDOWAŃ DAWNEJ DONNERSMACKHÜTTE AG W ZABRZU	A/234/09	18.02.2009
107	SIKORSKIEGO_67B	KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P.W. ŚWIĘTEGO PAWŁA APOSTOŁA.	A/253/09	07.07.2009
108	HAGERA	WIEŻA WODNA W ZESPOLE ZABUDOWAŃ DAWNEJ DONNERSMARCKHÜTTE AG W ZABRZU.	A/254/09	07.07.2009
109	HAGERA	MUR OPOROWY WRAZ Z PARTIAMI WIEŻ WSADOWYCH W ZESPOLE ZABUDOWAŃ DAWNEJ DONNERSMARCKHÜTTE AG W ZABRZU	A/255/09	07.07.2009
110	BYTOMSKA_111A	KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P.W. WNIEBOWZİĘCIA NAJSWIĘTSZEJ MARII PANNY	A/287/09	18.11.2009
111	3_MAJA_41_I_41OF	KAMIENICA	A/294/10	18.02.2010
112	MARIACKA_1	KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P.W. ŚWIĘTEGO WAWRZYŃCA	A/296/10	03.03.2010
113	BYTOMSKA_83	KAMIENICA	A/309/10	02.07.2010
114	TEATRALNY_PLAC	KAPLICA ŚW. FLORIANA W ZESPOLE ZABUDOWAŃ DAWNEJ DONNERSMARCKHÜTTE AG W ZABRZU.	A/312/10	19.08.2010
115	PIERUSZKI_PLAC	KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P.W. ŚWIĘTEJ ANNY	A/320/10	17.11.2010
116	SREBRNA_6	ZESPÓŁ SZYBU „MACIEJ”, W KTÓREGO SKŁAD WCHODZĄ: BUDYNEK ODŻELAZIACZA (PÓŹNIEJSZY WARSZTAT ELEKTRYCZNY Z LAT 1936-1938), BUDYNEK DAWNEJ KUŹNI I MAGAZYNU CHEMICZNEGO (PÓŹNIEJSZE BIURO POWSTAŁE W OKRESIE DO 1936 R.), ZESPÓŁ WENTYLATORA, OBECNIE ZAPLECZE WARSZTATOWO- MAGAZYNOWE ORAZ OBIEKTY EKSPOZYCJI ZEWNĘTRZNEJ Z BUDYNKIEM WENTYLATORA PROMIENIOWO-ODŚRODKOWEGO Z LAT 1922-1928), BUDYNEK SILNIKÓW I SZAFY PRZYŁĄCZY WENTYLATORÓW „JOY” WRAZ Z DYFUZOREM ORAZ BUDYNKIEM ŁAŹNI „NOWEJ” BUDYNEK ROZDZIELNI 6KV Z LAT 1955-1956	A/327/11	31.01.2011

117	LIPOWA_14	KAPLICA PRZYDROŻNA ŚW. JANA NEPOMUCENA	A/339/11	27.05.2011
118	3_MAJA_23	PROKURATURA	A/353/11	14.11.2011
119	3_MAJA_21	SĄD REJONOWY	A/354/11	14.11.2011
120	DUBIELA	PARK IM. POLEGŁYCH BOHATERÓW W ZABRZU	A/376/12	10.05.2012
121	BRYGADZISTÓW_4	KOŚCIÓŁ EWANGELICKO-AUGSBURSKI	A/378/12	18.05.2012
122	BOŃCZYKA_1_3- 3A_5-5A_7, BYTOMSKA_3_3A_3B, CMENTARNA_1_1A_1 B_1C_3A_7D, KRAKUSA_1_2_3_4_5_ 6_8_9_10_11_12_13_1 4_15_16_17_18_19_20 _21_22_23_24_25_26_ 28, FRANCISZKA_SIEDLE CKIEGO_1_2, PAWŁA_STALMACHA_ 9_11_13_15- 15A_16_18-18A_20_22	UKŁAD URBANISTYCZNY ZESPOŁU NA TERENIE WYZNACZONYM PRZEBIEGIEM ULIC: ZBIGNIEWA RELIGI, BYTOMSKIEJ, PAWŁA STALMACHA, KRAKUSA, NORBERTA BOŃCZYKA, CMENTARNEJ I ANDRZEJA BOBOLI	A/381/12	11.06.2012
123	BOŃCZYKA_1	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
124	BOŃCZYKA_3-3A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
125	BOŃCZYKA_5-5A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
126	BOŃCZYKA_7	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
127	BYTOMSKA_3	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012

128	BYTOMSKA_3A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
129	BYTOMSKA_3B	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
130	CMENTARNA_1	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
131	CMENTARNA_1A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
132	CMENTARNA_1B	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
133	CMENTARNA_1C	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
134	CMENTARNA_3A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
135	CMENTARNA_7D	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
136	KRAKUSA_1	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
137	KRAKUSA_2	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
138	KRAKUSA_3	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
139	KRAKUSA_4	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
140	KRAKUSA_5	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012

141	KRAKUSA_6	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
142	KRAKUSA_8	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
143	KRAKUSA_9	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
144	KRAKUSA_10	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
145	KRAKUSA_11	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
146	KRAKUSA_12	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
147	KRAKUSA_13	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
148	KRAKUSA_14	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
149	KRAKUSA_15	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
150	KRAKUSA_16	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
151	KRAKUSA_17	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
152	KRAKUSA_18	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
153	KRAKUSA_19	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012

154	KRAKUSA_20	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
155	KRAKUSA_21	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
156	KRAKUSA_22	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
157	KRAKUSA_23	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
158	KRAKUSA_24	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
159	KRAKUSA_25	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
160	KRAKUSA_26	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
161	KRAKUSA_28	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
162	SIEDLECKIEGO_1	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
163	SIEDLECKIEGO_2	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
164	STALMACHA_9	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
165	STALMACHA_11	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
166	STALMACHA_13	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012

167	STALMACHA_15-15A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
168	STALMACHA_16	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
169	STALMACHA/KRAKUSIA/ SIEDLECKIEGO/PIECHY	UKŁAD KOMPOZYCYJNY ZIELENI WYSOKIEJ - ALEJE PLATANÓW	A/381/12	11.06.2012
170	STALMACHA_18-18A	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
171	STALMACHA_20	DOM W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
172	STALMACHA_22	STRAŻ POŻARNA W UKŁADZIE URBANISTYCZNO-PRZESTRZENNYM OSIEDLA MIESZKANIOWEGO	A/381/12	11.06.2012
173	SZAFARCZYKA_1-3	DOM	A/400/13	05.02.2013
174	SIENKIEWICZA_43	SZYB WYZWOLENIE I CHODNIK PODSTAWOWY W POKŁADZIE 510	A/404/13	27.03.2013
175	WYROBISKA NA TERENIE GUIDO	ZESPÓŁ ZABUDOWAŃ I WYROBISK CHODNIKOWYCH DAWNEJ KOPALNI GUIDO. USYTUOWANYCH NA POZIOMIE 320M: KOMORA BADAWCZA NR 9, KOMORA NR 10, KOMORA NR 11, KOMORA NR 12, CHODNIK KAMIENNY, CHODNIK NADŚCIANOWY ŚCIANY NR 1, CHODNIK PODSTAWOWY W POKŁADZIE 620, CHODNIK ŁĄCZĄCY, CHODNIK PODŚCIANOWY ŚCIANY NR 2 CHODNIK GRANICZNY, CHODNIK NADŚCIANOWY ŚCIANY NR 4 I CHODNIK BADAWCZY NR 1, UPADOWA POSADZKOWA NR 2, CHODNIK PODŚCIANOWY ŚCIANY NR 3, UPADOWA POSADZKOWA NR 1, CHODNIK BADAWCZY, PRZECINKA ŁĄCZĄCA NR1, PRZECINKA ŁĄCZĄCA NR 2, CHODNIK NADŚCIANOWY ŚCIANY NR 3, CHODNIK NADŚCIANOWY ŚCIANY NR 2; WYROBISKA POŁOŻONE NA POZIOMIE 150M: PRZEKOP WENTYLACYJNY, POCHYLNIA Z PRZEKOPU WENTYLACYJNEGO, KOMORA ŚRODKOWA(HALA), KOMORA ZACHODNIA, KOMORA WSCHODNIA, POCHYLNIA SPOD STROPU HALI.	A/425/14	30.12.2014
176	SREBRNA	ZWAŁOWISKO SKAŁY PŁONNEJ - HAŁDA	A/432/15	13.02.2015

177	SIENKIEWICZA_43	WYROBISKA DAWNEJ KOPALNI LUIZA I ZABRZE-BIELSZOWICE	A/460/15	04.11.2015
178	SZYBOWA_2	BUDYNEK SZATNI I ŁAŻNI GÓRNICZEJ NA TERENIE DAWNEJ KOPALNI WĘGLA KAMIENNEGO CASTELLENGO	A/466/15	30.12.2015
179	ŻNIWIARZY_2	DWÓR W ZABRZU ROKITNICY (z uwagi na wpis do rejestru zabytków nr A/477/2016 z dnia 14.07.2016 r. przeniesiono z Załącznika nr 2 - pozycja GEZ 1453)	A/477/2016	14.07.2016
180	WYROBISKO NA TERENIE GUIDO	WYROBISKO KORYTARZOWE UPADOWA NR 1, NA POZIOMIE 320 - WCHODZĄCE W SKŁAD ZESPOŁU ZABUDOWAŃ I WYROBISK CHODNIKOWYCH DAWNEJ KOPALNI WĘGLA KAMIENNEGO "GUIDO"	A/491/2018	22.09.2017
181	CHEŁMOŃSKIEGO_6	KAMIENICA (z uwagi na wpis do rejestru zabytków nr A/500/2018 z dnia 08.06.2018 r. przeniesiono z Załącznika nr 2 - pozycja GEZ 210)	A/500/2018	08.06.2018

ZAŁĄCZNIK NR 2 – GMINNA EWIDENCJA ZABYTEKÓW MIASTA ZABRZE

Nr_ GEZ	Adres	Rodzaj	Uwagi
1	1_MAJA_10_12	BUDYNEK POLICJI	
2	1_MAJA_17_19_21_23	DOM	
3	1_MAJA_18	KAMIENICA	
4	3_MAJA_1	KAMIENICA	
5	3_MAJA_1A	KAMIENICA	
6	3_MAJA_2	KAMIENICA	
7	3_MAJA_3	KAMIENICA	
8	3_MAJA_5	KAMIENICA	
9	3_MAJA_5A/SZCZĘŚĆ_B OZE_2A	KAMIENICA	
10	3_MAJA_6	KAMIENICA	
11	3_MAJA_11_11A/KRASIŃ SKIEGO_2	KAMIENICA	
12	3_MAJA_12	KAMIENICA	
13	3_MAJA_14	KAMIENICA	
14	3_MAJA_18	PLEBANIA PARAFII ŚW. ANNY	
15	3_MAJA_20	DOM PARAFIALNY	
16	3_MAJA_22/URBANA_ŚW 2	KAMIENICA	
17	3_MAJA_25	KAMIENICA	
18	3_MAJA_27	KAMIENICA	
19	3_MAJA_28	KAMIENICA	
20	3_MAJA_29	KAMIENICA	
21	3_MAJA_30	KAMIENICA	
22	3_MAJA_31	KAMIENICA	
23	3_MAJA_33	KAMIENICA	
24	3_MAJA_34_34OF	KAMIENICA	
25	3_MAJA_35	KAMIENICA	
26	3_MAJA_35A_37_37A	ZESPÓŁ ZABUDOWY MIESZKANIOWEJ	
27	3_MAJA_36_36OF	KAMIENICA	
28	3_MAJA_38	KAMIENICA	
29	3_MAJA_39	KAMIENICA	
30	3_MAJA_40	KAMIENICA	
31	3_MAJA_42_44_46	KAMIENICA	
32	3_MAJA_45	KAMIENICA	
33	3_MAJA_47_47OF	KAMIENICA	
34	3_MAJA_48_48A	KAMIENICA	
35	3_MAJA_49	KAMIENICA	
36	3_MAJA_50	KAMIENICA	
37	3_MAJA_51	KAMIENICA	
38	3_MAJA_52	KAMIENICA	
39	3_MAJA_54_54OF	KAMIENICA	

40	3 MAJA 55	KAMIENICA	
41	3 MAJA 56	KAMIENICA	
42	3 MAJA 57	KAMIENICA	
43	3 MAJA 58	KAMIENICA	
44	3 MAJA 59 59OF	KAMIENICA	
45	3 MAJA 60	KAMIENICA	
46	3 MAJA 61	KAMIENICA	
47	3 MAJA 62/MARCINA_Ś W 1 3	KAMIENICA	
48	3 MAJA 63	WILLA, ob. budynek Medycznej Szkoły Policealnej	
49	3 MAJA 64	KAMIENICA	
50	3 MAJA 66	KRZYŻ PRZYDROŻNY	
51	3 MAJA 67	DOM	
52	3 MAJA 69	DOM	
53	3 MAJA 71	KAMIENICA	
54	3 MAJA 73	KAMIENICA	
55	3 MAJA 74	KAMIENICA	
56	3 MAJA 76	KAMIENICA	
57	3 MAJA 78	SZPITAL ZAKAŻNY	
58	3 MAJA 82	BUDYNEK MIESZKALNO-USŁUGOWY	
59	3 MAJA 84	WILLA MIEJSKA	
60	3 MAJA 86	WILLA	
61	3 MAJA 87A 87B	KAMIENICA	
62	3 MAJA 88	DOM	
63	3 MAJA 90	KAMIENICA	
64	3 MAJA 92	KAMIENICA	
65	3 MAJA 102	DOM	
66	3 MAJA 104	DOM	
67	3 MAJA 120	DOM	
68	3 MAJA 122	DOM	
69	3 MAJA 124	DOM	
70	3 MAJA 130	DOM	
71	3 MAJA 132	DOM	
72	3 MAJA 134	DOM	
73	ANDERSA 1 3	DOM	
74	ANDERSA 64	SZKOŁA	
75	ARMII KRAJOWEJ 1	WILLA	
76	ARMII KRAJOWEJ 1A	DOM	
77	ARMII KRAJOWEJ 6 6A	DOM	
78	ARMII KRAJOWEJ 8 8A	DOM	
79	ARMII KRAJOWEJ 18	DOM	
80	ARMII KRAJOWEJ 20	DOM	
81	ARMII KRAJOWEJ 22	KAMIENICA	
82	ARMII KRAJOWEJ 35	DOM	

83	BADESTINUSA_1	DOM	
84	BADESTINUSA_35	KRZYŻ PRZYDROŻNY	
85	BADESTINUSA_60	KRZYŻ PRZYDROŻNY	
86	BAŁTYCKA_1	KAMIENICA	
87	BARBARY_ŚW_2A	KAMIENICA	
88	BARLICKIEGO_12	DOM	
89	BOBOLI_1	KAMIENICA	
90	BOBOLI_2	DOM	
91	BOBOLI_4	WILLA, ob. budynek mieszkalno - usługowy	
92	BOHATERÓW_MONTE_C ASSINO_8_10	KAMIENICA	
93	BOHATERÓW_MONTE_C ASSINO_9	DOM, ob. restauracja	
94	BOHATERÓW_MONTE_C ASSINO_12	KAMIENICA	
95	BOHATERÓW_WARSZA WSKICH_2	KAMIENICA	
96	BOHATERÓW_WARSZA WSKICH_3	KAMIENICA	
97	BOHATERÓW_WARSZA WSKICH_4	KAMIENICA	
98	BOHATERÓW_WARSZA WSKICH_5_5OF	KAMIENICA	
99	BOHATERÓW_WARSZA WSKICH_7	KAMIENICA	
100	BOHATERÓW_WARSZA WSKICH_8	WILLA	
101	BOHATERÓW_WARSZA WSKICH_10	WILLA	
102	BOHATERÓW_WARSZA WSKICH_13	WILLA	
103	BOHATERÓW_WARSZA WSKICH_15_17	WILLA	
104	BOHATERÓW_WARSZA WSKICH_19	WILLA	
105	BOŃCZYKA_20	DOM	
106	BOŃCZYKA_30	KAMIENICA	
107	BOYA_ŻELEŃSKIEGO_3	DOM	
108	BOYA_ŻELEŃSKIEGO_4	DOM	
109	BOYA_ŻELEŃSKIEGO_5	DOM	
110	BOYA_ŻELEŃSKIEGO_6	DOM	
111	BOYA_ŻELEŃSKIEGO_8	DOM	
112	BRODZIŃSKIEGO_1_3	KAMIENICA	
113	BRODZIŃSKIEGO_5	KAMIENICA	
114	BRODZIŃSKIEGO_6	BLOK MIESZKALNY	
115	BRODZIŃSKIEGO_9	KAMIENICA	
116	BRONDERA_2	WILLA	
117	BRONDERA_6_8	DOM	

118	BRONDERA_7	DOM	
119	BRONDERA_9	DOM	
120	BRONDERA_10_12_14	DOM	
121	BRONDERA_16_18	DOM	
122	BRYGADZISTÓW	CMENTARZ	
123	BRYSA_4	WILLA ob. przedszkole	
124	BRYSA_6	BUDYNEK USŁUGOWY	
125	BRYSA_8	KAMIENICA	
126	BRZÓSKI_38_40	KAMIENICA	
127	BRZÓSKI_39_41	KAMIENICA	
128	BRZÓSKI_42	KAMIENICA	
129	BRZÓSKI_44_46_48	DOM	
130	BUCHENWALDCZYKÓW_5	KAMIENICA	
131	BUCHENWALDCZYKÓW_7	DOM	
132	BUCHENWALDCZYKÓW_9	KAMIENICA	Budynek wyburzony
133	BUCHENWALDCZYKÓW_22	KAMIENICA	
134	BUCHENWALDCZYKÓW_26	KAMIENICA	
135	BUCHENWALDCZYKÓW_32	WILLA ob. żłobek	
136	BUCHENWALDCZYKÓW_36	WILLA	
137	BUCHENWALDCZYKÓW_38	WILLA	
138	BUCHENWALDCZYKÓW_40	WILLA	
139	BUDOWLANA_9	KAMIENICA	
140	BYTOMSKA_6	KAMIENICA	
141	BYTOMSKA_7	KAMIENICA	
142	BYTOMSKA/KASPROWICZA	KRZYŻ PRZYDROŻNY	
143	BYTOMSKA_9	KAMIENICA	
144	BYTOMSKA_11	KAMIENICA	
145	BYTOMSKA_15	KAMIENICA	
146	BYTOMSKA_21	KAMIENICA	
147	BYTOMSKA_24	ZESPÓŁ SZKÓŁ NR 40: SZKOŁA PODSTAWOWA NR 40, GIMNAZJUM NR 40	
148	BYTOMSKA_25	KAMIENICA	
149	BYTOMSKA_26	SZKOŁA	
150	BYTOMSKA_28	RATUSZ ob. budynek mieszkalno - usługowy	
151	BYTOMSKA_28A	KAPLICZKA w zespole par. p.w. św. Jana Chrzyciela	
152	BYTOMSKA_30	KAMIENICA	

153	BYTOMSKA_32	KAMIENICA	
154	BYTOMSKA_36	KAMIENICA	
155	BYTOMSKA_37	PLEBANIA	
156	BYTOMSKA_37	FIGURA w zespole plebanii kościoła par. p.w. św. Jana Chrzciela	
157	BYTOMSKA_38_38A	KAMIENICA	
158	BYTOMSKA_39	KLASZTOR ZGROMADZENIA SIÓSTR MIŁOSIERDZIA ob. dom rekolekcyjny	
159	BYTOMSKA_41	DOM	
160	BYTOMSKA_42	DOM	
161	BYTOMSKA_43	DOM	
162	BYTOMSKA_44	HOTEL Z RESTAURACJĄ, ob. budynek mieszkalno - usługowy	
163	BYTOMSKA_45	KAMIENICA	
164	BYTOMSKA_47	KAMIENICA	
165	BYTOMSKA/JANA_ŚW	KAPLICA PRZYDROŻNA ŚWIĘTEGO JANA NEPOMUCENA	
166	BYTOMSKA_49	KAMIENICA	
167	BYTOMSKA_51	KAMIENICA	
168	BYTOMSKA_53_55_57	KAMIENICA	
169	BYTOMSKA_56	KAMIENICA	
170	BYTOMSKA_58	DOM	
171	BYTOMSKA_59_59A	KAMIENICA	
172	BYTOMSKA_61	KAMIENICA	
173	BYTOMSKA_62	DOM	
174	BYTOMSKA_63	KAMIENICA	
175	BYTOMSKA_64	KAMIENICA	
176	BYTOMSKA_65_67_69	KAMIENICA	
177	BYTOMSKA_68	PLEBANIA	
178	BYTOMSKA_73	KAMIENICA	
179	BYTOMSKA_74_76_78_80	BUDYNEK MIESZKALNY	
180	BYTOMSKA_75	KAMIENICA	
181	BYTOMSKA_87_89_91_93_95	DOM	
182	BYTOMSKA_90	DOM	
183	BYTOMSKA_92	DOM	
184	BYTOMSKA_94	SZKOŁA	
185	BYTOMSKA_96	BUDYNEK MIESZKALNY	
186	BYTOMSKA_97_99_101_103_105	DOM	
187	BYTOMSKA_109	DOM	
188	BYTOMSKA_111_111A	BUDYNEK MIESZKALNY	
189	BYTOMSKA_111A	PIETA w zespole kościoła par. p.w. WNMP	
190	BYTOMSKA_113	BUDYNEK MIESZKALNY	

191	BYTOMSKA/TRĘBACKA	KRZYŻ PRZYDROŻNY	
192	BYTOMSKA_137	CIEŻKI SCHRON BOJOWY ob. nie użytkowany	
193	BYTOMSKA	CMENTARZ	
194	BYTOMSKICH_STRZELCÓW_3	DOM	
195	BYTOMSKICH_STRZELCÓW_11	KAMIENICA	
196	BYTOMSKICH_STRZELCÓW_20	KAMIENICA	
197	BYTOMSKICH_STRZELCÓW_22	KAMIENICA	
198	BYTOMSKICH_STRZELCÓW_24_24A	KAMIENICA	
199	BYTOMSKICH_STRZELCÓW_26_26A	KAMIENICA	
200	BYTOMSKICH_STRZELCÓW_33_33A_33B_33C_33D_33E	DOM	
201	BYTOMSKICH_STRZELCÓW_40	KRZYŻ PRZYDROŻNY	
202	BYTOMSKICH_STRZELCÓW_49	DOM	
203	BYTOMSKICH_STRZELCÓW_49	KRZYŻ PRZYDROŻNY	
204	CECYLII ŚW_1	KAMIENICA	
205	CECYLII ŚW_2	KAMIENICA	
206	CECYLII ŚW_3	KAMIENICA	
207	CECYLII ŚW_4	KAMIENICA	
208	CECYLII ŚW_5	KAMIENICA	
209	CHEŁMOŃSKIEGO_4	KAMIENICA	
210	CHEŁMOŃSKIEGO_6	KAMIENICA	z uwagi na wpis do rejestru zabytków nr A/500/2018 z dnia 8.06.2018 r. przeniesiono do Załącznika nr 1 -pozycja GEZ 181/REJ
211	CHEŁMOŃSKIEGO_28	DOM	
212	CHMIELNA_1/STRUGA_85/LENARTOWICZA_50	DOM	
213	CHMIELNA_2_4	DOM	
214	CHMIELNA_3/LENARTOWICZA_53/SŁONECZNA_46	DOM	
215	CHMIELNA_6_8_10	DOM	
216	CHOJNICKIEGO/SZKOLNA	KRZYŻ PRZYDROŻNY	
217	CHOJNICKIEGO_4	DOM	
218	CHOJNICKIEGO_17	KAMIENICA	
219	CHOJNICKIEGO_19	KAMIENICA	
220	CHOPINA_26	SZKOŁA	

221	CHROBREGO_1	KAMIENICA	
222	CHROBREGO_6	KINO, ob. budynek usługowy	
223	CHROBREGO_16_18_20	DOM	
224	CHROBREGO_21	DOM	
225	CHROBREGO_23	DOM	
226	CHROBREGO_25	DOM	
227	CHROBREGO_27	DOM	
228	CIESZYŃSKA_2	KAMIENICA	
229	CIESZYŃSKA_4	KAMIENICA	
230	CIESZYŃSKA_8	WILLA	
231	CIESZYŃSKA_11	KAMIENICA	
232	CIESZYŃSKA_16_18_20	KAMIENICA	
233	CMENTARNA_7	SZKOŁA	
234	CMENTARNA_7C	DOM	
235	CMENTARNA	CMENTARZ PARAFIALNY EWANGELICKI	
236	CURIE_SKŁODOWSKIEJ_1	DOM	
237	CURIE_SKŁODOWSKIEJ_2	DOM	
238	CURIE_SKŁODOWSKIEJ_4	DOM	
239	CURIE_SKŁODOWSKIEJ_5	DOM	
240	CURIE_SKŁODOWSKIEJ_6	DOM	
241	CURIE_SKŁODOWSKIEJ_7	DOM	
242	CURIE_SKŁODOWSKIEJ_8	DOM	
243	CURIE_SKŁODOWSKIEJ_10	SZPITAL BUDYNEK GŁÓWNY	
244	CURIE_SKŁODOWSKIEJ_10	SZPITAL MIEJSKI - PAWILON IZOLATKI	
245	CURIE_SKŁODOWSKIEJ_10	SZPITAL MIEJSKI - BUDUNEK KUCHNI	
246	CURIE_SKŁODOWSKIEJ_10	SZPITAL MIEJSKI - KAPLICA Z KOSTNICĄ	
247	CURIE_SKŁODOWSKIEJ_15	WILLA	
248	CZARNIECKIEGO_13	BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG"	
249	CZARNIECKIEGO_14_16_18_20_22_24_26_28	DOM	
250	CZARNIECKIEGO_15	BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG"	
251	CZARNIECKIEGO_17	BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG"	

252	CZARNIECKIEGO_19	BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG"	
253	CZARNIECKIEGO_21	BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG"	
254	CZARNIECKIEGO_23	BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG"	
255	CZARNIECKIEGO_25	BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG"	
256	CZARNIECKIEGO_27	BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG"	
257	CZARNIECKIEGO_29	BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG"	
258	CZARNIECKIEGO_30_32 34 36 38 40 42 44	DOM	
259	CZARNIECKIEGO_31	BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG"	
260	CZARNIECKIEGO_33	BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG"	
261	CZARNIECKIEGO_35	BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG"	
262	CZĘSTOCHOWSKA_1	DOM	
263	CZĘSTOCHOWSKA_2_2A	BUDYNEK MIESZKALNY	
264	CZĘSTOCHOWSKA_4	BUDYNEK MIESZKALNY	
265	CZĘSTOCHOWSKA_5	BUDYNEK MIESZKALNY	
266	CZOŁGISTÓW_1_3	SZKOŁA	
267	CZOŁGISTÓW_6	DOM GRABARZA	
268	CZOŁGISTÓW_87_89	DOM	
269	CZOŁGISTÓW	CMENTARZ	
270	DAMROTA_7	KAMIENICA	
271	DAMROTA/ARMII_KRAJO WEJ	BUDYNEK_PRZEJŚCIA_PODZIEMNEGO	
272	DAMROTA_17_19_21_23 _25_27_29_31A/FREDRY _2B	DOM	
273	DAMROTA_33	SZKOŁA	
274	DAMROTA_35_37_39_41 _43_45_47_49	DOM	
275	DAMROTA_60_62	KAMIENICA	
276	DAMROTA_62A	KAMIENICA	
277	DAMROTA_64_64A	BLOK MIESZKALNY	
278	DĄBROWSKIEGO_2	WILLA	
279	DĄBROWSKIEGO_28	KAMIENICA	
280	DŁUGOSZA_1	DOM	
281	DŁUGOSZA_2_2A_4_6_8	DOM	
282	DŁUGOSZA_3	DOM	
283	DŁUGOSZA_5	DOM	

284	DRZYMAŁY_10	DOM	
285	DUBIELA_1	KAMIENICA	
286	DUBIELA_2	KAMIENICA	
287	DUBIELA_3_3A	WILLA	
288	DUBIELA_5	KAMIENICA	
289	DUBIELA_7	KAMIENICA	
290	DUBIELA_10	KOŚCIÓŁ	
291	DUBIELA_10	ZAKŁAD OPIEKUŃCZO - LECZNICZY	
292	DWORCOWA_3	KAMIENICA	
293	DWORCOWA_4	KAMIENICA	
294	DWORCOWA_5	KAMIENICA	
295	DWORCOWA_6	KAMIENICA	
296	DWORCOWA_7	KAMIENICA	
297	DWORCOWA_8_8A	KAMIENICA	
298	DWORCOWA_9	KAMIENICA	
299	DWORCOWY_PLAC_1	BUDYNEK POCZTY GŁÓWNEJ	
300	DWORCOWY_PLAC_3	KAMIENICA	
301	DWORCOWY_PLAC_5	KAMIENICA	
302	DWORCOWY_PLAC_6	HOTEL, ob. budynek usługowy	
303	DWORCOWY_PLAC_8	KAMIENICA	
304	DWORCOWY_PLAC_10	KAMIENICA	
305	DWORSKA_19_20_21	DOM	
306	DYBOSKIEGO_1	KAMIENICA	
307	FLORIANA_ŚW_2	BUDYNEK WIELORODZINNY	
308	FLORIANA_ŚW_4	BUDYNEK WIELORODZINNY	
309	FLORIANA_ŚW_6	BUDYNEK WIELORODZINNY	
310	FLORIANA_ŚW_8_10	BUDYNEK WIELORODZINNY	
311	FLORIANA_ŚW_9	BUDYNEK MIESZKALNO-USŁUGOWY	
312	FLORIANA_ŚW_9A	KAMIENICA	
313	FLORIANA_ŚW_12	BUDYNEK WIELORODZINNY	
314	FLORIANA_ŚW_14	BUDYNEK WIELORODZINNY	
315	FLORIANA_ŚW_16	BUDYNEK WIELORODZINNY	
316	FLORIANA_ŚW_18	BUDYNEK WIELORODZINNY	
317	FLORIANA_ŚW_22	KAMIENICA	
318	FLORIANA_ŚW_24	KAMIENICA	
319	FLORIANA_ŚW_26	KAMIENICA	
320	FONTANUSA_6	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	
321	FONTANUSA_12A	DOM	
322	FONTANUSA_13/OBJAZD OWA	KRZYŻ PRZYDROŻNY	
323	FRANCISZKAŃSKA/GRU NWALDZKA	KRZYŻ PRZYDROŻNY	
324	GAŁCZYŃSKIEGO_7_9_9 A_11	FOLWARK, ob. dom	
325	GARIBALDIEGO_3	DOM	

326	GARIBALDIEGO_5	DOM	
327	GAWRONA_2	DOM	
328	GAWRONA_3	DOM	
329	GAWRONA_4	DOM	
330	GAWRONA_5	DOM	
331	GAWRONA_6	DOM	
332	GEN._DE_GAULLE'A_2_4_6_8_10	DOM	
333	GEN._DE_GAULLE'A_12_14_16	DOM	
334	GEN._DE_GAULLE'A_24_26_26A_28_28A	DOM	
335	GEN._DE_GAULLE'A_30_30A	BLOK MIESZKALNY	
336	GEN._DE_GAULLE'A_34_34A	DOM	
337	GEN._DE_GAULLE'A_36_36A_36B	DOM	
338	GEN._DE_GAULLE'A_38_38A_38B_38C	DOM	
339	GEN._DE_GAULLE'A_40	DOM	
340	GEN._DE_GAULLE'A_43_45	KAMIENICA	
341	GEN._DE_GAULLE'A_46	WILLA	
342	GEN._DE_GAULLE'A_47	KAMIENICA	
343	GEN._DE_GAULLE'A_49/ BRODZIŃSKIEGO_2	KAMIENICA	
344	GEN._DE_GAULLE'A_51_53	KAMIENICA	
345	GEN._DE_GAULLE'A_52	DOM	
346	GEN._DE_GAULLE'A_54_56	DOM	
347	GEN._DE_GAULLE'A_60	DOM	
348	GEN._DE_GAULLE'A_62	WILLA	
349	GEN._DE_GAULLE'A_65_67_69	BLOK MIESZKALNY	
350	GEN._DE_GAULLE'A_64	WILLA	
351	GEN._DE_GAULLE'A_66	WILLA	
352	GEN._DE_GAULLE'A_68	WILLA	
353	GEN._DE_GAULLE'A_71_73	BUDYNEK POLICJI ob. dom	
354	GLIWICKA_2_4	DOM	
355	GLIWICKA_6_8	DOM	
356	GŁOWACKIEGO_1	DOM	
357	GŁOWACKIEGO_3_5	DOM	
358	GŁOWACKIEGO_4_6	DOM	
359	GŁOWACKIEGO_7_9	DOM	
360	GŁOWACKIEGO_8_10	DOM	
361	GŁOWACKIEGO_11_13	DOM	

362	GŁOWACKIEGO_12_14	DOM	
363	GŁOWACKIEGO_15_17	DOM	
364	GŁOWACKIEGO_16_18	DOM	
365	GŁOWACKIEGO_19/LELE WELA_12	DOM	
366	GŁOWACKIEGO_20/LELE WELA_14	DOM	
367	GNIĘŻNIEŃSKA/POLNA	KRZYŻ PRZYDROŻNY	
368	GOETHEGO_22	KAMIENICA	
369	GOETHEGO_24	KAMIENICA	
370	GOETHEGO_28	KAMIENICA	
371	GOETHEGO_30	KAMIENICA	
372	GOETHEGO_32	KAMIENICA	
373	GOETHEGO_34	KAMIENICA	
374	GOGOLA_1	KAMIENICA	
375	GOGOLA_2	KAMIENICA	
376	GOGOLA_3	KAMIENICA	
377	GOGOLA_4	KAMIENICA	
378	GOGOLA_5	KAMIENICA	
379	GOGOLA_6	KAMIENICA	
380	GOGOLA_7	KAMIENICA	
381	GOGOLA_8	KAMIENICA	
382	GOGOLA_9	KAMIENICA	
383	GOGOLA_10	KAMIENICA	
384	GOGOLA_12	KAMIENICA	
385	GOGOLIŃSKA_2	KAMIENICA	
386	GOGOLIŃSKA_4	KAMIENICA	
387	GOGOLIŃSKA_6	KAMIENICA	
388	GOGOLIŃSKA_8	KAMIENICA	
389	GOGOLIŃSKA_10	KAMIENICA	
390	GOŁY_1	DOM	
391	GOŁY_2	KAMIENICA	
392	GOŁY_3	KAMIENICA	
393	GOŁY_4	KAMIENICA	
394	GOŁY_5	KAMIENICA	
395	GÓRY_ŚW._ANNY_7_9_11_ 13_15_17_19/DUBIELA_8	BUDYNEK MIESZKALNY	
396	GRAŻYŃSKIEGO_23	KAMIENICA	
397	GRAŻYŃSKIEGO_25	KAMIENICA	
398	GRUNWALDZKA_2	KAMIENICA	
399	GRUNWALDZKA_5	KAMIENICA	
400	GRUNWALDZKA_6	KAMIENICA	
401	GRUNWALDZKA_46	SZKOŁA ob. budynek usługowy	
402	GWARECKA_15	SZKOŁA	

403	HAGERA_6	BUDYNEK KOPALNI - CECHOWNIA - ob. budynek usługowy	
404	HAGERA_7	DOM	
405	HAGERA_9	DOM	
406	HAGERA_11	DOM	
407	HAGERA_13	DOM	
408	HAGERA_24	BUDYNEK MIESZKALNY	
409	HUTNICZA_4	DOM	
410	HUTNICZA_6	DOM	
411	HUTNICZA_8	DOM	
412	HUTNICZA_10	DOM	
413	HUTNICZA_11	DOM	
414	HUTNICZA_12	DOM	
415	HUTNICZA_13	DOM	
416	HUTNICZA_15	DOM	
417	JAGIELLOŃSKA_1	KAMIENICA	
418	JAGIELLOŃSKA_7	DOM	
419	JAGIELLOŃSKA_13	DOM	
420	JAGIELLOŃSKA_17_17A	BUDYNEK MIESZKALNY	
421	JAGIELLOŃSKA_18	DOM	
422	JAGIELLOŃSKA_19	DOM	
423	JAGIEŁŁY_5	KAMIENICA	
424	JAGIEŁŁY_7	KAMIENICA	
425	JAGIEŁŁY_9	KAMIENICA	
426	JAGIEŁŁY_11	KAMIENICA	
427	JAGIEŁŁY_12	KAMIENICA	
428	JANA_ŚW_1	KAMIENICA	
429	JANA_ŚW_3	KAMIENICA	
430	JANA_ŚW_5	DOM	
431	JANA_ŚW_7	DOM	
432	JANA_ŚW_9	DOM	
433	JANIKA_4	CIEŻKI SCHRON BOJOWY ob. nie użytkowany	
434	JASKÓŁCZA_1_3_5_7_9	DOM	
435	JAŚTRZĘBIA_1_2_3	DOM	
436	JERZEGO_ŚW_1_3	DOM	
437	JERZEGO_ŚW_2_4_6/PO ŚPIECHA_11	DOM	
438	JODŁOWA_59	SZKOŁA ob. siedziba zabytkowej kopalni Guido	
439	JORDANA_2	RATUSZ ob. budynek usługowy	
440	JORDANA_17	WILLA	
441	JORDANA_19	PORTIERNIA W ZESPOLE D. SZPITALA	
442	JORDANA_19	PAWILON II W ZESPOLE SZPITALA, ob. budynek mikrobiologii	

443	JORDANA_19	BUDYNEK GOSPODARCZY w Zespole Ośrodka Wypoczynkowego i Szpitala Spółki Brackiej ob. stolarnia w zespole Śląskiego Uniwersytetu Medycznego	
444	JORDANA_19	BUDYNEK GOSPODARCZY w Zespole Ośrodka Wypoczynkowego i Szpitala Spółki Brackiej ob. zwierzętarnia w zespole Śląskiego Uniwersytetu Medycznego	
445	JORDANA_19	WOZOWNIA I STAJNIA, ob. garaże	
446	JORDANA_19	KAPLICA POGRZEBOWA w Zespole Ośrodka Wypoczynkowego i Szpitala Spółki Brackiej ob. kaplica pogrzebowa kościoła p.w. NMP Matki Kościoła	
447	JORDANA_19A	PAWILON GŁÓWNY w Zespole Ośrodka Wypoczynkowego i Szpitala Spółki Brackiej	
448	JORDANA_19B	DOM w Zespole Ośrodka Wypoczynkowego i Szpitala Spółki Brackiej	
449	JORDANA_19C	SZPITAL WOJSKOWY w Zespole Ośrodka Wypoczynkowego i Szpitala Spółki Brackiej ob. Dom Studenta nr 1 w zespole Śląskiego Uniwersytetu Medycznego	
450	JORDANA_19D	WILLA w Zespole Ośrodka Wypoczynkowego i Szpitala Spółki Brackiej	
451	JORDANA_19E	KOTŁOWNIA I PRALNIA w Zespole Ośrodka Wypoczynkowego i Szpitala Spółki Brackiej ob. budynek dydaktyczny w zespole Śląskiego Uniwersytetu Medycznego	
452	JORDANA_19F	BUDYNEK ADMINISTRACYJNY w Zespole Ośrodka Wypoczynkowego i Szpitala Spółki Brackiej ob. Budynek administracyjny w zespole Śląskiego Uniwersytetu Medycznego	
453	JORDANA_38	PAWILON GŁÓWNY w Zespole Ośrodka Wypoczynkowego i Szpitala Spółki Brackiej	
454	JORDANA_38	PAWILON BOCZNY w Zespole Ośrodka Wypoczynkowego Spółki Brackiej - FARMAKOLOGIA	
455	JORDANA_38	BUDYNEK GOSPODARCZY w Zespole Ośrodka Wypoczynkowego i Szpitala Spółki Brackiej	
456	JORDANA_38	PORTIERNIA w Zespole Ośrodka Wypoczynkowego i Szpitala Spółki Brackiej ob. Zwierzętarnia w zespole Śląskiego Uniwersytetu Medycznego	
457	JORDANA_38	BUDYNEK KACZARNI w Zespole Ośrodka Wypoczynkowego i Szpitala Spółki Brackiej ob. nie użytkowany	

458	JORDANA_38	BUDYNEK GOSPODARCZY w Zespole Ośrodka Wypoczynkowego i Szpitala Spółki Brackiej ob. nie użytkowany	
459	JORDANA_53_53A	DOM	
460	KARCZEWSKIEGO_2	KAMIENICA	
461	KARŁOWICZA_5/PLAC_K RAKOWSKI_4	KAMIENICA	
462	KARŁOWICZA_7/PLAC_K RAKOWSKI_5	KAMIENICA	
463	KARŁOWICZA_9	KAMIENICA	
464	KARŁOWICZA_10	SZKOŁA ŻYDOWSKA ob. budynek handlowo - usługowy	
465	KARŁOWICZA_11	KAMIENICA	
466	KARŁOWICZA_13	KAMIENICA	
467	KARŁOWICZA_15/FLORI ANA_ŚW_30	KAMIENICA	
468	KASPROWICZA_2	DOM	
469	KASPROWICZA_4	DOM	
470	KASPROWICZA_6	DOM	
471	KASPROWICZA_7	SZKOŁA	
472	KAZIMIERZA_WIELKIEG O_PLAC_3_4_5	KAMIENICA	
473	KAZIMIERZA_WIELKIEG O_PLAC_6_7	DOM	
474	KEMPKI_1/OKRZEI_5	DOM	
475	KEMPKI_2	DOM	
476	KEMPKI_3_5	DOM	
477	KEMPKI_4_6	DOM	
478	KEMPKI_7_9	DOM	
479	KEMPKI_8_10	DOM	
480	KEMPKI_11_13	DOM	
481	KEMPKI_12_14	DOM	
482	KEMPKI_15_17	DOM	
483	KEMPKI_16_18	DOM	
484	KEMPKI_20/LELEWELA_2	DOM	
485	KEMPKI_27_29	DOM	
486	KLIMASA_1	KAMIENICA	
487	KLIMASA_2	KAMIENICA	
488	KLIMASA_20F	BUDYNEK MIESZKALNY	
489	KLIMASA_3	PLEBANIA	
490	KLIMASA_4	DOM	
491	KLIMASA_4A	OFICyna	
492	KLIMASA_6	KAMIENICA	
493	KNOSAŁY_7	DOM	
494	KNOSAŁY_13	DOM	
495	KOCHANOWSKIEGO_3	DOM	

496	KOCHANOWSKIEGO_5	DOM	
497	KOCHANOWSKIEGO_17	KAMIENICA	
498	KOCHANOWSKIEGO_19	KAMIENICA	
499	KOCHANOWSKIEGO_25	KAMIENICA	
500	KOŁŁATAJA_2	KAMIENICA	
501	KOŁŁATAJA_4	KAMIENICA	
502	KOŁŁATAJA_5	KAMIENICA	
503	KOŁŁATAJA_6	KAMIENICA	
504	KONDRATOWICZA_1	OBIEKT MIESZKALNO - USŁUGOWY	
505	KONDRATOWICZA_1A_1 B	DOM	
506	KONDRATOWICZA_1C	OBIEKT MIESZKALNO - USŁUGOWY	
507	KONDRATOWICZA_2	KAMIENICA	
508	KONDRATOWICZA_8	DOM	
509	KONDRATOWICZA_15A	KOŚCIÓŁ	
510	KONOPNICKIEJ_1	WILLA OB. PRZEDSZKOLE	
511	KONOPNICKIEJ_2	DOM	
512	KONOPNICKIEJ_4_4A	DOM	
513	KONOPNICKIEJ_5	DOM	
514	KONOPNICKIEJ_7	BUDYNEK MIESZKALNY	
515	KOPALNIANA_1	DOM	
516	KOPALNIANA_3	DOM	
517	KOPALNIANA_7	WILLA ob. Przedszkole	
518	KOPALNIANA_7A	BUDYNEK CECHOWNI Z ŁAŻNIĄ I SZATNIĄ w zespole dawnej KWK "PSTROWSKI"	
519	KOPALNIANA_7D	MASZYNOWNIA SZYBU JAN w zespole dawnej KWK "PSTROWSKI"	
520	KOPALNIANA_9	KOMPRESOROWNIA, HALA NAPRAW I ROZDZIELNIA w zespole dawnej KWK "PSTROWSKI"	
521	KOPALNIANA_9A	KOTŁOWNIA Z SIŁOWNIĄ w zespole dawnej KWK "PSTROWSKI"	
522	KOPALNIANA_9D	ŁAŻNIA w zespole dawnej KWK "PSTROWSKI"	
523	KORCZOKA_33	DOM ob. dom i bar	
524	KORCZOKA/ROLNIKA	KRZYŻ PRZYDROŻNY	
525	KORCZOKA_36	KAMIENICA	
526	KORCZOKA	KRZYŻ PRZYDROŻNY	
527	KORWINA_1	DOM	
528	KORWINA_2	KAMIENICA	
529	KORWINA_3	DOM	
530	KORWINA_4	DOM	
531	KORWINA_5	KAMIENICA	
532	KORWINA_6	DOM	
533	KORWINA_7	KAMIENICA	

534	KORWINA_8	DOM	
535	KORWINA_12	KAMIENICA	
536	KOSSAKA_23	REMIZA ob. Dzielnicowy Ośrodek Kultury	
537	KOSSAKA_58	KAMIENICA	
538	KOSSAKA_60	KAMIENICA	
539	KOŚCIUSZKI_9	DOM	
540	KOŚCIUSZKI_16	KAMIENICA	
541	KOŚCIUSZKI_28	DOM	
542	KOŚCIUSZKI_42	KRZYŻ PRZYDROŻNY	
543	KOZIOŁKA_1	SZPITAL	
544	KOZIOŁKA_1	BUDYNEK GOSPODARCZY w zespole Szpitala Klinicznego nr 3	
545	KOZIOŁKA_2	DOM	
546	KOZIOŁKA_4	BLOK MIESZKALNY	
547	KOZIOŁKA_6	DOM	
548	KRAKOWSKA_13	DOM	
549	KRAKOWSKA_15	DOM	
550	KRAKOWSKA_17	DOM	
551	KRAKOWSKA_19	DOM	
552	KRAKOWSKA_20A	DOM	
553	KRAKOWSKA_25	KAMIENICA	
554	KRAKOWSKA_27	DOM	
555	KRAKOWSKA_27A_27B_27C_27D	DOM	
556	KRAKOWSKA_40	DOM	
557	KRAKOWSKA_48	KAPLICZKA p.w. Matki Boskiej Bolesnej	
558	KRAKOWSKA_52	DOM	
559	KRAKOWSKA_79	DOM	
560	KRAKOWSKA_81	DOM	
561	KRAKOWSKA_83	DOM	
562	KRAKOWSKA_85	DOM	
563	KRAKOWSKA_87	DOM	
564	KRAKOWSKA_89	DOM	
565	KRAKOWSKA_91	DOM	
566	KRAKOWSKA_93	DOM	
567	KRAKOWSKA_95	DOM	
568	KRAKOWSKA_97	DOM	
569	KRAKOWSKA_99	DOM	
570	KRAKOWSKA_101	DOM	
571	KRAKOWSKI_PLAC_1/LUTRA_6	KAMIENICA	
572	KRAKOWSKI_PLAC_2	KAMIENICA	
573	KRAKOWSKI_PLAC_3	KAMIENICA	
574	KRAKOWSKI_PLAC_6	KAMIENICA	
575	KRAKOWSKI_PLAC_7	KAMIENICA	

576	KRAKOWSKI_PLAC_8/FLORIANA_ŚW_20	KAMIENICA	
577	KRAKOWSKI_PLAC_9	BUDYNEK MUZEUM MIEJSKIEGO	
578	KRAKOWSKI_PLAC_10	MIEJSKI ZAKŁAD KĄPIELOWY	
579	KRASIŃSKIEGO_3/BUCHENWALDCZYKÓW_1	BUDYNEK MIESZKALNY	
580	KRASIŃSKIEGO_4	BUDYNEK MIESZKALNY	
581	KRASIŃSKIEGO_6	KAMIENICA	
582	KRASIŃSKIEGO_8	KAMIENICA	
583	KRASIŃSKIEGO_18	KAMIENICA	
584	KRASIŃSKIEGO_36	DOM	
585	KRAWCZYKA_1	BUDYNEK MIESZKALNY	
586	KRAWCZYKA_3	BUDYNEK MIESZKALNY	
587	KRAWCZYKA_5	BUDYNEK MIESZKALNY	
588	KRAWCZYKA_7	BUDYNEK MIESZKALNY	
589	KROCZKA_PLAC_2	KAMIENICA	
590	KROCZKA_PLAC_3	KAMIENICA	
591	KROCZKA_PLAC_4	KAMIENICA	
592	KROCZKA_PLAC_5	KAMIENICA	
593	KROCZKA_PLAC_6	BUDYNEK KLASZTORU	
594	KRÓLEWSKA_17	DOM	
595	KRÓTKA_26	DOM	
596	KRUCZKA_3	KAMIENICA	
597	KRUSZYNY_1_1A	DOM OB. DOM I BIBLIOTEKA	
598	KUPCA_5_7	BUDYNEK MIESZKALNY	
599	KUPCA_9	BUDYNEK MIESZKALNY	
600	KUPCA_11	BUDYNEK MIESZKALNY	
601	KUPCA_13	BUDYNEK MIESZKALNY	
602	KUPCA_15	BUDYNEK MIESZKALNY	
603	KUPCA_17	BUDYNEK MIESZKALNY	
604	KUPCA_19	BUDYNEK MIESZKALNY	
605	KUPKI_1_3_5_7	DOM	
606	KUPKI_2_4_6_8	DOM	
607	KUPKI_9_11	DOM	
608	KUPKI_10_12_14_16	DOM	
609	KUPKI_13_15_17_19	DOM	
610	KUPKI_18_20_22_24	DOM	
611	LECHA_2_4	BUDYNEK MIESZKALNY	
612	LEGNICKA_4	KAMIENICA	
613	LEGNICKA_10	KRZYŻ PRZYDROŻNY	uległ zniszczeniu
614	LELEWELA	KAPLICA	
615	LELEWELA_1	CIEŻKI SCHRON BOJOWY ob. nie użytkowany	
616	LELEWELA_1	PRZEDSZKOLE	
617	LELEWELA	CMENTARZ	

618	LEŚNA_19	KRZYŻ PRZYDROŻNY	
619	LEŚNA_75	KAPLICZKA NISZOWA	
620	LEŚNA_103	CHAŁUPA	
621	LIGONIA_2	DOM	
622	LIGONIA_4	DOM	
623	LIGONIA_5	DOM	
624	LIGONIA_7	DOM	
625	LIGONIA_10	DOM	
626	LIGONIA_23	DOM	
627	LIGONIA_24	DOM	
628	LIGONIA_26	DOM	
629	LIGONIA_28	DOM	
630	LIGONIA_30	DOM	
631	LIGONIA_32	DOM	
632	LOMPY_31	KAMIENICA	
633	LOMPY_34	KAMIENICA	
634	LOMPY_48	KAMIENICA	
635	LONDZINA_2	SZKOŁA	
636	LONDZINA_3	WILLA	
637	LONDZINA_5	DOM	
638	LONDZINA_6	DOM	
639	LONDZINA_7	KAMIENICA	
640	LONDZINA_8	DOM	
641	LONDZINA_10	DOM	
642	LONDZINA_11	DOM	
643	LONDZINA_12	DOM	
644	LONDZINA_13	DOM	
645	LONDZINA_15	DOM	
646	LOTNICZA_1	DOM	
647	LOTNICZA_3	DOM	
648	LOTNICZA_5	DOM	
649	LOTNICZA_7	DOM	
650	LUBUSKA	KRZYŻ PRZYDROŻNY	
651	LUTRA_1	KAMIENICA	
652	LUTRA_3	KAMIENICA	
653	LUTRA_8/KLIMASA_5	DOM	
654	ŁOKIETKA_2_4	BLOK MIESZKALNY	
655	ŁOKIETKA_6_8_10	DOM	
656	ŁOKIETKA_18	DOM	
657	ŁOKIETKA_20	DOM	
658	ŁOKIETKA_22_24	DOM	
659	ŁOKIETKA_26_28/RÓŻAŃ SKIEGO_32	DOM	
660	MAKOSZOWSKA_24	SIŁOWNIA ENERGETYCZNA ob. sprężarkownia i rozdzielnia	

661	MARIACKA_1	FIGURA w zespole kościoła par. p.w. św. Wawrzyńca	
662	MARIACKA_1	FIGURA w zespole kościoła par. p.w. św. Wawrzyńca	
663	MARIACKA_1	KAPLICA w zespole kościoła par. p.w. św. Wawrzyńca	
664	MARIACKA_1	KRZYŻ w zespole kościoła par. p.w. św. Wawrzyńca	
665	MARIACKA_1	KRZYŻ w zespole kościoła par. p.w. św. Wawrzyńca	
666	MARIACKA_1	PLEBANIA	
667	MARIACKA_2_2A	DOM PARAFIALNY	
668	MEHOFFERA_2/SZCZĘŚĆ_BOŻE_27	DOM	
669	MEHOFFERA_4	DOM	
670	MEHOFFERA_6	DOM	
671	MEHOFFERA_8	DOM	
672	MEHOFFERA_10	DOM	
673	MENDEGO_10	DOM	
674	MENDEGO_29	DOM	
675	MĘCZENNIKÓW_MAJDANKA_3_4	KAMIENICA	
676	MIARKI_1	KAMIENICA	
677	MIARKI_3	KAMIENICA	
678	MIARKI_5	RATUSZ ob. budynek usługowy	
679	MIARKI_7	KAMIENICA	
680	MIARKI_22	KAMIENICA	
681	MICKIEWICZA_42	KAMIENICA	
682	MICKIEWICZA_44	KAMIENICA	
683	MICKIEWICZA_46	KAMIENICA	
684	MICKIEWICZA_50	KAMIENICA	
685	MICKIEWICZA_59	KAMIENICA	
686	MICKIEWICZA_68	DOM	
687	MICKIEWICZA_70	DOM	
688	MIECZYŚLAWA_I_1_3	DOM	
689	MIECZYŚLAWA_I_5_7	DOM	
690	MIECZYŚLAWA_I_9_11	DOM	
691	MIECZYŚLAWA_I_13_15	DOM	
692	MIKULCZYCKA_1	DOM OPIEKI ob. budynek mieszkalno - usługowy	
693	MIKULCZYCKA_2	KAMIENICA	
694	MIKULCZYCKA_5	Hala w zespole zabudowań gazowni	
695	MIŁA_4	DOM ob. dom i siedziba Caritas	
696	MIŁA_11	KAMIENICA	
697	MŁYŃSKA_13	KAMIENICA	

698	MŁYŃSKA_19/MROZKA_6	DOM	
699	MŁYŃSKA_21/MROZKA_8	DOM	
700	MOCHNACKIEGO_1	KAMIENICA	
701	MOCHNACKIEGO_6	DOM	
702	MODRZEWSKIEGO_6	DOM	
703	MODRZEWSKIEGO_8	DOM	
704	MODRZEWSKIEGO_32	KAMIENICA	
705	MONIUSZKI_1_3	DOM	
706	MONIUSZKI_5_7_9_11	DOM	
707	MONIUSZKI_13_15	DOM	
708	MONIUSZKI_17	DOM	
709	MONIUSZKI_18	DOM	
710	MONIUSZKI	STACJA TRAF	
711	MONIUSZKI_19	DOM	
712	MONIUSZKI_104	WILLA	
713	MORAWSKIEGO_1	BUDYNEK MIESZKALNY	
714	MORAWSKIEGO_3	BUDYNEK MIESZKALNY	
715	MORAWSKIEGO_5	BUDYNEK MIESZKALNY	
716	MORAWSKIEGO_7	BUDYNEK MIESZKALNY	
717	MORAWSKIEGO_9	BUDYNEK MIESZKALNY	
718	MORAWSKIEGO_11	BUDYNEK MIESZKALNY	
719	MORAWSKIEGO_14	BUDYNEK MIESZKALNY	
720	MORAWSKIEGO_16	BUDYNEK MIESZKALNY	
721	MORAWSKIEGO_18	BUDYNEK MIESZKALNY	
722	MROZKA_1	KAMIENICA	
723	MROZKA_2/MŁYŃSKA_15	DOM	
724	MROZKA_3	KAMIENICA	
725	MROZKA_5	KAMIENICA	
726	MROZKA_7	KAMIENICA	
727	MROZKA_9	KAMIENICA	
728	MROZKA_11	KAMIENICA	
729	MROZKA_13	KAMIENICA	
730	MROZKA_15	KAMIENICA	
731	NA_PIASKACH_7A	KAMIENICA	
732	NA_PIASKACH_8	DOM	
733	NADRZECZNA_31	KAMIENICA	
734	NADRZECZNA_31A	KAMIENICA	
735	NAWRATA_1	KAMIENICA	
736	NAWRATA_6	KAMIENICA	
737	NAWRATA_9	KAMIENICA	
738	NIEDZIAŁKOWSKIEGO_1	SZKOŁA	
739	NIEDZIAŁKOWSKIEGO_2	WILLA	
740	NIEDZIAŁKOWSKIEGO_3	DOM	
741	NIEDZIAŁKOWSKIEGO_4	KAMIENICA	

742	NIEDZIAŁKOWSKIEGO_5	DOM	
743	NIEDZIAŁKOWSKIEGO_9	DOM	
744	NIEDZIAŁKOWSKIEGO_1 4	KAMIENICA	
745	NIEDZIAŁKOWSKIEGO_1 5	KAMIENICA	
746	NIEDZIAŁKOWSKIEGO_1 9	DOM	
747	NIEDZIAŁKOWSKIEGO/D UBIELA	KRZYŻ PRZYDROŻNY	
748	NIEDZIAŁKOWSKIEGO_3 7	KAMIENICA	
749	NIEDZIAŁKOWSKIEGO_3 8	KAMIENICA	
750	NIEDZIAŁKOWSKIEGO_3 9_39A	KAMIENICA	
751	NIEDZIAŁKOWSKIEGO_4 0	KAMIENICA	
752	NIEDZIAŁKOWSKIEGO_4 3	KAMIENICA	
753	NIEDZIAŁKOWSKIEGO_4 7	KAMIENICA	
754	NIEDZIAŁKOWSKIEGO_6 3	KAMIENICA	
755	NOCZNICKIEGO_1	KAMIENICA	
756	NOCZNICKIEGO_1A	KAMIENICA	
757	NOCZNICKIEGO_2	KAMIENICA	
758	NOCZNICKIEGO_4	KAMIENICA	
759	NOCZNICKIEGO_4A	KAMIENICA	
760	NOCZNICKIEGO_5	KAMIENICA	
761	NOCZNICKIEGO_6	KAMIENICA	
762	NOCZNICKIEGO_10	KAMIENICA	
763	NOCZNICKIEGO_12	DOM	
764	NOCZNICKIEGO_25	KAMIENICA	
765	NOCZNICKIEGO_26	KAMIENICA	
766	NOCZNICKIEGO_27	KAMIENICA	
767	NORWIDA_12	FOLWARK ob. dom	
768	NOWODWORSKA_2	DOM	
769	NOWODWORSKA_3	KAMIENICA	
770	NOWODWORSKA_4_6	DOM	
771	NOWODWORSKA_8_10_ 12	DOM	
772	NOWODWORSKA_11	DOM	
773	OFIAR_KATYNIA_43_45	DOM	
774	OFIAR_KATYNIA_58	KAMIENICA	
775	OFIAR_KATYNIA_66	KAMIENICA	
776	OFIAR_KATYNIA_70	DOM	
777	OFIAR_KATYNIA_75	DOM	

778	OGÓRKA_STACJA TRAFO	STACJA TRAFO	
779	OGÓRKA_9	SZKOŁA	
780	OGRODOWA_3	DOM	
781	OKRZEI_1	KRZYŻ PRZYDROŻNY	
782	OKRZEI_1_1A	GOSPODA I SKLEP HUTNICZY	
783	OKRZEI_1B	BUDYNEK GOSPODARCZY ob. dom	
784	OKRZEI_2	DOM	
785	OKRZEI_4_6	BUDYNEK MIESZKALNY	
786	OPOLSKA_2_2A	KAMIENICA	
787	OPOLSKA_2B	KAMIENICA	
788	OPOLSKA_4	BUDYNEK MIESZKALNY	
789	OPOLSKA_5	KAMIENICA	
790	OPOLSKA_8	KAMIENICA	
791	OPOLSKA_11/SZRAMKA_ 13	KAMIENICA	
792	OPOLSKA_13	KAMIENICA	
793	OPOLSKA_14	KAMIENICA	
794	OPOLSKA_18	KAMIENICA	
795	ORŁĄT_LWOWSKICH_3	KAMIENICA	
796	ORŁĄT_LWOWSKICH_4	DOM	
797	ORŁĄT_LWOWSKICH_8	DOM	
798	ORŁĄT_LWOWSKICH_9	DOM	
799	OSIEDLEŃCZA_2	KAMIENICA	
800	OŚWIĘCIMSKA_12	DOM	
801	OŚWIĘCIMSKA_15/LOTNI CZA_9	DOM	
802	OŚWIĘCIMSKA_17/RYBN A_8	DOM	
803	OŚWIĘCIMSKA_19/RYBN A_17	DOM	
804	PADEREWSKIEGO_7	KAMIENICA	
805	PADEREWSKIEGO_18_2 0	DOM	
806	PADEREWSKIEGO_31	KAMIENICA	
807	PADEREWSKIEGO_35	KAMIENICA	
808	PADEREWSKIEGO_53	KRZYŻ PRZYDROŻNY	
809	PADEREWSKIEGO_53	SZKOŁA	
810	PADEREWSKIEGO_57	DOM	
811	PADEREWSKIEGO_70	KAMIENICA	
812	PADEREWSKIEGO_99	DOM	
813	PADEREWSKIEGO	CMENTARZ	
814	PADLEWSKIEGO_1A	KAMIENICA	
815	PADLEWSKIEGO_2	KAMIENICA	
816	PADLEWSKIEGO_4	KINO "ROMA"	
817	PARK_HUTNICZY_3_5	SZKOŁA	

818	PARK HUTNICZY_6	SZKOŁA ob. budynek usługowy	
819	PARK HUTNICZY_7	BUDYNEK BIBLIOTEKI LUDOWEJ ob. Filharmonia	
820	PARK HUTNICZY_9	BUDYNEK SZKOŁY ob. nie użytkowany	
821	PARK HUTNICZY_10	BUDYNEK PŁYWALNI ob. restauracja	
822	PARK HUTNICZY_11	BUDYNEK SALI GIMNASTYCZNEJ ob. nie użytkowany	
823	PARK HUTNICZY_12	WILLA ob. przedszkole	
824	PARK HUTNICZY_15	WILLA ob. Dom dziecka	
825	PAWLICZKA_2	KAMIENICA	
826	PAWLICZKA_5	KAMIENICA	
827	PAWLICZKA_7	BUDYNEK MIESZKALNY	
828	PAWLICZKA_8	WILLA	
829	PAWLICZKA_9A	BUDYNEK MIESZKALNY	
830	PAWLICZKA_9B_9C_9D	BUDYNEK MIESZKALNY	
831	PAWLICZKA_9E_9F	BUDYNEK MIESZKALNY	
832	PAWLICZKA_10	KAMIENICA	
833	PAWLICZKA_12	KAMIENICA	
834	PAWLICZKA_14	KAMIENICA	
835	PAWLICZKA_22	KAMIENICA	
836	PESTALOZZIEGO_3	KRZYŻ PRZYDROŻNY	
837	PESTALOZZIEGO_5	DOM	
838	PESTALOZZIEGO_16	SZKOŁA	
839	PIŁSUDSKIEGO_12D	KAMIENICA	
840	PIŁSUDSKIEGO_29	SZKOŁA	
841	PŁASKOWICKIEJ_2	SZKOŁA Z SALĄ GIMNASTYCZNĄ	
842	PŁASKOWICKIEJ_3	PRZEDSZKOLE	
843	POD_BOREM_1	LEŚNICZÓWKA	
844	PODGÓRNA_1	KAMIENICA	
845	PODGÓRNA_4	KAMIENICA	
846	PODGÓRNA_6	KAMIENICA	
847	PODGÓRNA_8	KAMIENICA	
848	PODLEŚNA_1	DOM	
849	PODLEŚNA_2	DOM	
850	PODLEŚNA_3	DOM	
851	PODLEŚNA_4	DOM	
852	PODLEŚNA_5	DOM	
853	PODLEŚNA_6	DOM	
854	PODLEŚNA_7	DOM	
855	PODLEŚNA_8	DOM	
856	PODLEŚNA_9	DOM	
857	PODLEŚNA_10	DOM	
858	PODLEŚNA_11	DOM	
859	PODLEŚNA_12	DOM	

860	PODLEŚNA_13	DOM	
861	PODLEŚNA_14	DOM	
862	POKOJU_3_5	DOM	
863	POKOJU	CMENTARZ	
864	POLEGŁYCH_GÓRNIKÓ W_1	DOM	
865	POLEGŁYCH_GÓRNIKÓ W_2	KAMIENICA	
866	POLEGŁYCH_GÓRNIKÓ W_3	DOM	
867	POLEGŁYCH_GÓRNIKÓ W_4	DOM	
868	POLEGŁYCH_GÓRNIKÓ W_5	DOM	
869	POLEGŁYCH_GÓRNIKÓ W_6	DOM	
870	POLEGŁYCH_GÓRNIKÓ W_7	DOM	
871	POLEGŁYCH_GÓRNIKÓ W_9	DOM	
872	POLEGŁYCH_GÓRNIKÓ W_11	DOM	
873	POLEGŁYCH_GÓRNIKÓ W_13	DOM	
874	PONIATOWSKIEGO_4	DOM	
875	PONIATOWSKIEGO_14	KAMIENICA	
876	PONIATOWSKIEGO_16	KAMIENICA	
877	PONIATOWSKIEGO_37	KAMIENICA	
878	PONIATOWSKIEGO	KRZYŻ PRZYDROŻNY	
879	POŚPIECHA_1_1A	KAMIENICA	
880	POŚPIECHA_3_3A	KAMIENICA	
881	POŚPIECHA_5_5A	KAMIENICA	
882	POŚPIECHA_6	DOM	
883	POŚPIECHA_7	BUDYNEK MIESZKALNY	
884	POŚPIECHA_8	KAMIENICA	
885	POŚPIECHA_9	DOM	
886	POŚPIECHA_13_13A	BLOK MIESZKALNY	
887	POŚPIECHA_14	KAMIENICA	
888	POŚPIECHA_15_15A	KAMIENICA	
889	POŚPIECHA_17	KAMIENICA	
890	POŚPIECHA_21	KAMIENICA	
891	POWSTAŃCÓW_ŚLĄSKI CH_5_7	URZĄD MIASTA	
892	PRUSA_2_4	DOM	
893	PRUSA_6_8	DOM	
894	PRUSA_13_15	DOM	
895	PRUSA_17_19	DOM	
896	PRUSA_22_24	DOM	

897	PRUSA_42_44	DOM	
898	PRUSA_46_48	DOM	
899	PRZY_PROCHOWNI_1	DOM	
900	PRZY_PROCHOWNI_2_2 A_2B	DOM	
901	PRZY_PROCHOWNI_3_3 A_3B	DOM	
902	PRZY_PROCHOWNI_4_4 A	DOM	
903	PRZY_PROCHOWNI_5	DOM	
904	PRZYSTANKOWA_2_4	DOM	
905	PRZYSTANKOWA_6_8	DOM	
906	PSZCZYŃSKA_41	DOM	
907	PTASIA_1	DOM	
908	PTASIA_3	DOM	
909	PTASIA_5_7_9	DOM	
910	PUŁASKIEGO_7	KAMIENICA	
911	PUŁASKIEGO_10	KAMIENICA	
912	PUŁASKIEGO_17_BUDY NEK_ADMINISTRACYJNY	BUDYNEK ADMINISTRACYJNY W ZESPOLE RZEŻNI MIEJSKIEJ	
913	PUŁASKIEGO_17_HALA	HALA W ZESPOLE RZEŻNI MIEJSKIEJ	
914	PUŁASKIEGO_17_WIEŻA	WIEŻA WODNA (CHŁODNIA?) W ZESPOLE RZEŻNI MIEJSKIEJ	
915	PUŁASKIEGO_17_WILLA DYREKTORA	WILLA DYREKTORA W ZESPOLE RZEŻNI MIEJSKIEJ ob. budynek usługowy	
916	PURKOPA_PLAC_4	PRZEDSZKOLE ob. dom	
917	RAJSKA_2_2A_2B	DOM	
918	RATAJA_18	DOM ROBOTNICZY	
919	RATAJA_24	DOM	
920	RATUSZOWA_1	DOM	
921	RATUSZOWA_2	KAMIENICA	
922	RATUSZOWA_3	DOM	
923	RATUSZOWA_4	KAMIENICA	
924	RATUSZOWA_5	KAMIENICA	
925	RATUSZOWA_6	DOM	
926	REYMONTA_1	KAMIENICA	
927	REYMONTA_2	KAMIENICA	
928	REYMONTA_3	KAMIENICA	
929	REYMONTA_6_6OF	KAMIENICA	
930	RODZIEWICZÓWNY_1	DOM	
931	RODZIEWICZÓWNY_2/O KRZEI_7	DOM	
932	RODZIEWICZÓWNY_3_5	DOM	
933	RODZIEWICZÓWNY_4_6	DOM	
934	RODZIEWICZÓWNY_7_9	DOM	

935	RODZIEWICZÓWNY_8_1 0	DOM	
936	RODZIEWICZÓWNY_11_ 13	DOM	
937	RODZIEWICZÓWNY_12_ 14	DOM	
938	RODZIEWICZÓWNY_15_ 17	DOM	
939	RODZIEWICZÓWNY_16_ 18	DOM	
940	RODZIEWICZÓWNY_19/L ELEWELA_4	DOM	
941	RODZIEWICZÓWNY_20/L ELEWELA_6	DOM	
942	ROGOŹNICKA	CMENTARZ	
943	ROLNIKA_2	KAMIENICA	
944	ROLNIKA_30	KAPLICA p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP	
945	ROLNIKA_33	PRZEDSZKOLE	
946	ROOSEVELTA_1/SPICHR ZOWA_1	KAMIENICA	
947	ROOSEVELTA_3	KAMIENICA	
948	ROOSEVELTA_4	KAMIENICA	
949	ROOSEVELTA_5	KAMIENICA	
950	ROOSEVELTA_6	KAMIENICA	
951	ROOSEVELTA_7	DOM	
952	ROOSEVELTA_9	DOM	
953	ROOSEVELTA_11	DOM	
954	ROOSEVELTA_13	BUDYNEK MIESZKALNY	
955	ROOSEVELTA_15	WILLA	
956	ROOSEVELTA_21	WILLA	
957	ROOSEVELTA_23	WILLA	
958	ROOSEVELTA_24_24A	BUDYNKI POLICJI ob. dom	
959	ROOSEVELTA_25	BUDYNEK MIESZKALNY	
960	ROOSEVELTA_26	BUDYNEK POLICJI ob. Politechnika Śląska	
961	ROOSEVELTA_35	DOM	
962	ROOSEVELTA_41_41OF	KAMIENICA	
963	ROOSEVELTA_45A	BUDYNEK MIESZKALNY	
964	ROOSEVELTA_55	KAMIENICA	
965	ROOSEVELTA_57_59_61 _63	BUDYNEK WIELORODZINNY tzw. "GALERIOWIEC"	
966	ROOSEVELTA_65	BLOK MIESZKALNY	
967	ROOSEVELTA_70	DOM	
968	ROOSEVELTA_72	DOM	
969	ROSTKA_4	DOM	
970	ROSTKA_6_6A_6B_6C_6 D_6E	BUDYNEK MIESZKALNY	

971	RÓŻAŃSKIEGO_4_6	BUDYNEK W ZESPOLE MIESZKANIOWYM	
972	RYBNA_4	DOM	
973	RYBNA_6	DOM	
974	RYBNA_13	DOM	
975	RYBNA_15	DOM	
976	RYBNICKA_1	KAMIENICA	
977	RYBNICKA_3	KAMIENICA	
978	RYBNICKA_4	KAMIENICA	
979	RYMERA_1/3_MAJA_100	BUDYNEK MIESZKALNY	
980	RYMERA_1A	BUDYNEK MIESZKALNY	
981	RYMERA_16	KOŚCIÓŁ	
982	RYMERA_18	DOM	
983	SĄDOWA_1	WIĘZIENIE, ob. Budynek Aresztu Śledczego	
984	SĄDOWA_2	KAMIENICA	
985	SĄDOWA_4	KAMIENICA	
986	SĄDOWA_8	KAMIENICA	
987	SĄDOWA_9_11	DOM	
988	SĄDOWA_22	DOM	
989	SEJMOWA_39	DOM OB. RESTAURACJA	
990	SIENKIEWICZA_1	KAMIENICA	
991	SIENKIEWICZA_2	KAMIENICA	
992	SIENKIEWICZA_3	KAMIENICA	
993	SIENKIEWICZA_12	KAMIENICA	
994	SIENKIEWICZA_13	BUDYNEK MIESZKALNO-USŁUGOWY	
995	SIENKIEWICZA_14	KAMIENICA	
996	SIENKIEWICZA_21A	BUDYNEK MIESZKALNY	
997	SIENKIEWICZA_24	KAMIENICA	
998	SIENKIEWICZA_28	URZĄD PRACY ob. przychodnia	
999	SIENKIEWICZA_30	RESTAURACJA OB. SIEDZIBA "CARITAS"	
1000	SIENKIEWICZA_33	SZKOŁA	
1001	SIENKIEWICZA_37	BUDYNEK MIESZKALNY	
1002	SIENKIEWICZA_40	WILLA	
1003	SIENKIEWICZA_41_41A_41B_41C	DOM	
1004	SIENKIEWICZA_44	BUDYNEK MIESZKALNY	
1005	SIENKIEWICZA_45	DOM	
1006	SIERAKOWSKIEGO_1	DOM	
1007	SIERAKOWSKIEGO_2	DOM	
1008	SIERAKOWSKIEGO_3	DOM	
1009	SIERAKOWSKIEGO_4	DOM	
1010	SIKORSKIEGO	KRZYŻ PRZYDROŻNY	
1011	SIKORSKIEGO_62	DOM	
1012	SIKORSKIEGO_64	DOM	

1013	SIKORSKIEGO/PSZCZYŃSKA	KRZYŻ PRZYDROŻNY	
1014	SIKORSKIEGO_72	POSTERUNEK POLICJI ob. dom	
1015	SIKORSKIEGO_74	SZKOŁA	
1016	SIKORSKIEGO_78	KAMIENICA	
1017	SIKORSKIEGO_114_114 OF	GOSPODA ob. budynek usługowo - mieszkalny	
1018	SITKI_7	KAMIENICA	
1019	SITKI_9	KAMIENICA	
1020	SITKI_13	KAMIENICA	
1021	SITKI_15	DOM	
1022	SITKI_17	DOM	
1023	SITKI_51	KRZYŻ PRZYDROŻNY	
1024	SITKI_55	SZKOŁA	
1025	SITKI_66	DOM	
1026	SKARBNIKA	KRZYŻ PRZYDROŻNY	
1027	SKARGI_5	DOM	
1028	SKALISTA_1_3	DOM	
1029	SKALISTA_5_7	DOM	
1030	SŁOWACKIEGO_12_14_16	DOM	
1031	SŁOWIAŃSKI_PLAC_1_2_3	DOM	
1032	SŁOWIAŃSKI_PLAC_4_5	DOMY WRAZ Z PRZEJAZDEM	
1033	SOBIESKIEGO_2A	DOM	
1034	SOBIESKIEGO_3	KAMIENICA	
1035	SOBIESKIEGO_34	DOM	
1036	SOBIESKIEGO_38_38A	KAMIENICA	
1037	SOBIESKIEGO_51A_53	DOM	
1038	SPICHRZOWA_3	SPICHLERZ ob. budynek usługowy	
1039	STALMACHA_7	GAZOWNIA	
1040	STALMACHA_14	DOM	
1041	STAROMIEJSKA_2	KAMIENICA	
1042	STAROMIEJSKA_4	KAMIENICA	
1043	STAROMIEJSKA_15	KAMIENICA	
1044	STAROMIEJSKA_25	DOM	
1045	STAROMIEJSKA_37	DOM	
1046	STAROMIEJSKA_44	KAMIENICA	
1047	STAROMIEJSKA_47A	KAMIENICA	
1048	STAROMIEJSKA_47B	KAMIENICA	
1049	STAROMIEJSKA_51	KAMIENICA	
1050	STAROMIEJSKA_55A	KAMIENICA	
1051	STAROMIEJSKA_59	DOM	
1052	STAROMIEJSKA_64	KAMIENICA	
1053	STAROMIEJSKA_70	KAPLICZKA	

1054	STAROMIEJSKA	KAPLICZKA SŁUPOWA tzw."morowa"	
1055	STAROMIEJSKA_74a	DOM	
1056	STAROMIEJSKA	KRZYŻ PRZYDROŻNY	
1057	STAROMIEJSKA_86	DOM	
1058	STAROMIEJSKA_100	KAMIENICA	
1059	STAROMIEJSKA_112	KAMIENICA	
1060	STAROMIEJSKA_114	DOM	
1061	STAROMIEJSKA	CMENTARZ	
1062	STAROMIEJSKA	FIGURA w zespole cmentarza kościoła par. p.w. św. Andrzeja	
1063	STASZICA_1	KAMIENICA	
1064	STASZICA_2	KAMIENICA	
1065	STASZICA_8	KAMIENICA	
1066	STASZICA_10	KAMIENICA	
1067	STRAŻACKA_1	KAMIENICA	
1068	STRAŻACKA_3	REMIZA	
1069	STYKI_6	KRZYŻ PRZYDROŻNY	
1070	STYKI	CMENTARZ	
1071	SZCZEPANIAKOWEJ_24	KAMIENICA	
1072	SZCZEPANIAKOWEJ_26	DOM	
1073	SZCZEPANIAKOWEJ_28	DOM	
1074	SZCZEPANIAKOWEJ_30	DOM	
1075	SZCZĘŚĆ_BOŻE_1A	KAMIENICA	
1076	SZCZĘŚĆ_BOŻE_2	KAMIENICA	
1077	SZCZĘŚĆ_BOŻE_9	KAMIENICA	
1078	SZCZĘŚĆ_BOŻE_12	KAMIENICA	
1079	SZCZĘŚĆ_BOŻE_17_17A	KAMIENICA	
1080	SZCZĘŚĆ_BOŻE_19	KAMIENICA	
1081	SZCZĘŚĆ_BOŻE_25	DOM	
1082	PILECKIEGO (SZENWALDA)_1	KAMIENICA	Zmiana nazwy ulicy
1083	PILECKIEGO (SZENWALDA)_2	SZKOŁA	Zmiana nazwy ulicy
1084	SZKOLNA_5	BUDYNEK MIESZKALNY	
1085	SZKOLNA_7	BUDYNEK MIESZKALNY	
1086	SZKOLNA_26	BUDYNEK MIESZKALNY	
1087	SZRAMKA_7	KAMIENICA	
1088	SZRAMKA_10	KAMIENICA	
1089	SZRAMKA_12	KAMIENICA	
1090	SZRAMKA_16	KAMIENICA	
1091	SZRAMKA_18	BUDYNEK MIESZKALNY	
1092	SZTYGARÓW_1	BUDYNEK MIESZKALNY	
1093	SZTYGARÓW_2	PRZEDSZKOLE	
1094	SZTYGARÓW_4	BUDYNEK MIESZKALNY	
1095	SZTYGARÓW_5	BUDYNEK MIESZKALNY	

1096	SZTYGARÓW_6	BUDYNEK MIESZKALNY	
1097	SZTYGARÓW_7	BUDYNEK MIESZKALNY	
1098	SZTYGARÓW_8	WILLA	
1099	SZYBOWA_7	DOM	
1100	SZYBOWA_9_9A	DOM	
1101	SZYBOWA_11_11A	DOM	
1102	SZYBOWA_13_13A	DOM	
1103	SZYBOWA_17	DOM	
1104	SZYMANOWSKIEGO_3	KAMIENICA	
1105	SZYMANOWSKIEGO_5	KAMIENICA	
1106	ŚCIEGIENNEGO_1	PRZEDSZKOLE	
1107	ŚLĘCZKA_1	KAMIENICA	
1108	ŚMIAŁEGO_1	BUDYNEK W ZESPOLE MIESZKANIOWYM	
1109	ŚMIAŁEGO_3	BUDYNEK W ZESPOLE MIESZKANIOWYM	
1110	ŚMIAŁEGO_5	BUDYNEK W ZESPOLE MIESZKANIOWYM	
1111	ŚMIAŁEGO_7	BUDYNEK W ZESPOLE MIESZKANIOWYM	
1112	ŚMIAŁEGO_9	BUDYNEK W ZESPOLE MIESZKANIOWYM	
1113	ŚMIAŁEGO_11	BUDYNEK W ZESPOLE MIESZKANIOWYM	
1114	ŚMIAŁEGO_13	BUDYNEK W ZESPOLE MIESZKANIOWYM	
1115	ŚMIAŁEGO_15	BUDYNEK W ZESPOLE MIESZKANIOWYM	
1116	ŚMIAŁEGO_17	BUDYNEK W ZESPOLE MIESZKANIOWYM	
1117	ŚMIAŁEGO_19	BUDYNEK W ZESPOLE MIESZKANIOWYM	
1118	TARGOWA_1	BUDYNEK MIESZKALNY	
1119	TARNOGÓRSKA_11_11A 11B_11C	DOM	
1120	TARNOGÓRSKA_13_13A 13B_13C	DOM	
1121	TARNOPOLSKA_23	KAMIENICA	
1122	TARNOPOLSKA_26	KAMIENICA	
1123	TARNOPOLSKA_37	KAMIENICA	
1124	TARNOPOLSKA_51	WILLA	
1125	TARNOPOLSKA_55	DOM	
1126	TARNOPOLSKA_60	KAMIENICA	
1127	TARNOPOLSKA_62	DOM	
1128	TARNOPOLSKA_64	DOM	
1129	TARNOPOLSKA_66	KAMIENICA	
1130	TARNOPOLSKA_68	KAMIENICA	
1131	TARNOPOLSKA_70	KAMIENICA	

1132	TARNOPOLSKA_72	KAMIENICA	
1133	TARNOPOLSKA_73	WILLA	
1134	TARNOPOLSKA_76	KAMIENICA	
1135	TARNOPOLSKA_77	KAMIENICA	
1136	TARNOPOLSKA_85	SZKOŁA	
1137	TARNOPOLSKA_87	SZKOŁA	
1138	TEATRALNY_PLAC_10	BUDYNEK MIESZKALNY	
1139	TERESY_ŚW_2	KOŚCIÓŁ	
1140	TERESY_ŚW_2	PLEBANIA	
1141	TORUŃSKA_2	DOM	
1142	TRAUGUTTA_PLAC_1	SZKOŁA	
1143	TRAUGUTTA_PLAC_2	SZKOŁA	
1144	TRAUGUTTA_PLAC_6	SZPITAL	
1145	TROCERA_31	WILLA	
1146	TROCERA_32A_32B_32C	KAMIENICA	
1147	TROCERA_34	KAMIENICA	
1148	TROCERA_53	KAMIENICA	
1149	TUWIMA_2	BUDYNEK MIESZKALNY	
1150	TUWIMA_18	KAMIENICA	
1151	TUWIMA_20	KAMIENICA	
1152	TUWIMA_32_34_36_38_40_42_42A	DOM	
1153	UCHODŹCÓW_1_1A	DOM	
1154	UCHODŹCÓW_2_2A	DOM	
1155	UCHODŹCÓW_3_3A	DOM	
1156	UCHODŹCÓW_4_4A	DOM	
1157	UCHODŹCÓW_5_5A	DOM	
1158	UCHODŹCÓW_6_6A	DOM	
1159	UCHODŹCÓW_7_7A	DOM	
1160	UCHODŹCÓW_8_8A	DOM	
1161	UCHODŹCÓW_9_9A	DOM	
1162	UCHODŹCÓW_10_10A	DOM	
1163	UCHODŹCÓW_11_11A	DOM	
1164	UCHODŹCÓW_12_12A	DOM	
1165	UCHODŹCÓW_13_13A	DOM	
1166	UCHODŹCÓW_14_14A	DOM	
1167	UCHODŹCÓW_15_15A	DOM	
1168	UCHODŹCÓW_16_16A	DOM	
1169	UCHODŹCÓW_17_17A	DOM	
1170	UCHODŹCÓW_18_18A	DOM	
1171	UCHODŹCÓW_19_19A	DOM	
1172	UCHODŹCÓW_20_20A	DOM	
1173	UCHODŹCÓW_21_21A	DOM	
1174	UCHODŹCÓW_23	DOM	
1175	UCHODŹCÓW_24	DOM	

1176	UCHODŹCÓW_25	DOM	
1177	UCHODŹCÓW_26	DOM	
1178	UCHODŹCÓW_27	DOM	
1179	UCHODŹCÓW_28	DOM	
1180	URBANA_ŚW_2a	KAMIENICA	
1181	URBANA_ŚW_2b	WILLA ob. przedszkole	
1182	URBANA_ŚW_3	KAMIENICA	
1183	URBANA_ŚW_6	KAMIENICA	
1184	URBANA_ŚW_7	KAMIENICA	
1185	URBANA_ŚW_10	KAMIENICA	
1186	URBANA_ŚW_11	KAMIENICA	
1187	URBANA_ŚW_13	KAMIENICA	
1188	URBANA_ŚW_13A	KAMIENICA	
1189	URBANA_ŚW_13B	KAMIENICA	
1190	URBANA_ŚW_18A_18B	KAMIENICA	
1191	WAJDY_1A	KAMIENICA	
1192	WAJDY_3	KAMIENICA	
1193	WAJDY_4	KAMIENICA	
1194	WAJDY_5	KAMIENICA	
1195	WAJDY_6	KAMIENICA	
1196	WAJDY_7	SZKOŁA	
1197	WALLEK_WALEWSKIEG O_4	KAMIENICA	
1198	WALLEK_WALEWSKIEG O_12	KAMIENICA	
1199	WALLEK_WALEWSKIEG O_14	KAMIENICA	
1200	WALLEK_WALEWSKIEG O_24	DOM	
1201	WALLEK_WALEWSKIEG O_27	DOM	
1202	WALLEK_WALEWSKIEG O_29	WILLA	
1203	WALLEK_WALEWSKIEG O_31	WILLA	
1204	WALLEK_WALEWSKIEG O_33	WILLA	
1205	WALLEK_WALEWSKIEG O_38	WILLA	
1206	WALLEK_WALEWSKIEG O_40	WILLA	
1207	WANDY_1	KAMIENICA	
1208	WANDY_1A	KAMIENICA	
1209	WANDY_2	KAMIENICA	
1210	WANDY_5	DOM	
1211	WANDY_7	BUDYNEK MIESZKALNO-USŁUGOWY	
1212	WANDY_8	BUDYNEK MIESZKALNO-USŁUGOWY	
1213	WANDY_10	KAMIENICA	

1214	WARSZAWSKI_PLAC_1	KAMIENICA	
1215	WARSZAWSKI_PLAC_4	KAMIENICA	
1216	WARSZAWSKI_PLAC_5	KAMIENICA	
1217	WARSZAWSKI_PLAC_6	SZKOŁA	
1218	WARSZAWSKI_PLAC_7	BUDYNEK MIESZKALNY	
1219	WARSZAWSKI_PLAC_8	BUDYNEK MIESZKALNY	
1220	WARSZAWSKI_PLAC_9	BUDYNEK MIESZKALNO-USŁUGOWY	
1221	WARSZAWSKI_PLAC_10	BUDYNEK BIUROWY	
1222	WAWELSKA_1	BUDYNEK MIESZKALNY	
1223	WAWELSKA_2	BUDYNEK MIESZKALNY	
1224	WAWELSKA_3	BUDYNEK MIESZKALNY	
1225	WAWELSKA_4	BUDYNEK MIESZKALNY	
1226	WAWELSKA_5	BUDYNEK MIESZKALNY	
1227	WAWELSKA_6	BUDYNEK MIESZKALNY	
1228	WAWRZYŃCA_ŚW_2	KAMIENICA	
1229	WAWRZYŃCA_ŚW_4	KAMIENICA	
1230	WAWRZYŃCA_ŚW_6	KAMIENICA	
1231	WAWRZYŃCA_ŚW_7	KAMIENICA	
1232	WAWRZYŃCA_ŚW_10	KAMIENICA	
1233	WAWRZYŃCA_ŚW_12	KAMIENICA	
1234	WAWRZYŃCA_ŚW_15	DOM	
1235	WAWRZYŃCA_ŚW_38	DOM	
1236	WAWRZYŃCA_ŚW_39	KAMIENICA	
1237	WAWRZYŃCA_ŚW_40	KAMIENICA	
1238	WAWRZYŃCA_ŚW_45	DOM	
1239	WITKACEGO_2_4	DOM	
1240	WITKACEGO_5_7	DOM	
1241	WITKACEGO_6_8	DOM	
1242	WITKACEGO_29_31	DOM	
1243	WITOSA/SPÓŁDZIELCZA	KAPLICA PRZYDROŻNA P.W. ŚW. JANA	
1244	WŁADYSŁAWA_IV_1/OKR ZEI_9	NEPOMUCENA DOM	
1245	WŁADYSŁAWA_IV_2/OKR ZEI_11	DOM	
1246	WŁADYSŁAWA_IV_3_5	DOM	
1247	WŁADYSŁAWA_IV_4_6	DOM	
1248	WŁADYSŁAWA_IV_7_9	DOM	
1249	WŁADYSŁAWA_IV_8_10	DOM	
1250	WŁADYSŁAWA_IV_11_13	DOM	
1251	WŁADYSŁAWA_IV_12_14	DOM	
1252	WŁADYSŁAWA_IV_15_17	DOM	
1253	WŁADYSŁAWA_IV_16_18	DOM	
1254	WŁADYSŁAWA_IV_19/LE LEWELA_8	DOM	

1255	WŁADYSŁAWA_IV_20/LE LEWELA_10	DOM	
1256	WOJCIECHA_ŚW_1/OKR ZEI_3	DOM	
1257	WOJCIECHA_ŚW_2_3	DOM	
1258	WOJCIECHA_ŚW_4_5	DOM	
1259	WOJCIECHA_ŚW_6_7	DOM	
1260	WOJCIECHA_ŚW_8_9	DOM	
1261	WOJCIECHA_ŚW_8A	HALA SPORTOWA	
1262	WOJCIECHA_ŚW_10_11	DOM	
1263	WOJCIECHA_ŚW_12_13	DOM	
1264	WOLNOŚCI_2	KAMIENICA	
1265	WOLNOŚCI_4	KAMIENICA	
1266	WOLNOŚCI_11	KAMIENICA	
1267	WOLNOŚCI_13	KAMIENICA	
1268	WOLNOŚCI_15	KAMIENICA	
1269	WOLNOŚCI_21	KAMIENICA	
1270	WOLNOŚCI_36_36A	DOM	
1271	WOLNOŚCI_47	DOM	
1272	WOLNOŚCI_98_100	DOM	
1273	WOLNOŚCI_99_101	DOM	
1274	WOLNOŚCI_102_104	DOM	
1275	WOLNOŚCI_130_132	DOM	
1276	WOLNOŚCI_134	DOM	
1277	WOLNOŚCI_135	DOM	
1278	WOLNOŚCI_136	DOM	
1279	WOLNOŚCI_138	DOM	
1280	WOLNOŚCI_140	DOM	
1281	WOLNOŚCI_143_145_147	KAMIENICA	
1282	WOLNOŚCI_149	KAMIENICA	
1283	WOLNOŚCI_152	KAMIENICA	
1284	WOLNOŚCI_160	KAMIENICA	
1285	WOLNOŚCI_163_163A	KAMIENICA	
1286	WOLNOŚCI_164_164A	KAMIENICA	
1287	WOLNOŚCI_165_165A	KAMIENICA	
1288	WOLNOŚCI_168	DOM	
1289	WOLNOŚCI_170	BUDYNEK MIESZKALNY	
1290	WOLNOŚCI_173	KAMIENICA	
1291	WOLNOŚCI_175	KAMIENICA	
1292	WOLNOŚCI_177	KAMIENICA	
1293	WOLNOŚCI_183	KAMIENICA	
1294	WOLNOŚCI	KAPLICA CMENTARNA RODZ.DEICHSEL	
1295	WOLNOŚCI_189	CMENTARZ	
1296	WOLNOŚCI_192	DOM PARAFIALNY	
1297	WOLNOŚCI_194	DOM	

1298	WOLNOŚCI_196	DOM PARAFIALNY	
1299	WOLNOŚCI_196_158	CMENTARZ	
1300	WOLNOŚCI_198	ZAKŁAD WYCHOWAWCZY "CARITAS"	
1301	WOLNOŚCI_198	KALWARIA	
1302	WOLNOŚCI_201	KAMIENICA	
1303	WOLNOŚCI_203	KAMIENICA	
1304	WOLNOŚCI_207	KAMIENICA	
1305	WOLNOŚCI_209	KAMIENICA	
1306	WOLNOŚCI_215	SZKOŁA	
1307	WOLNOŚCI_215A	DOM OB. PRZEDSZKOLE	
1308	WOLNOŚCI_224	DOM	
1309	WOLNOŚCI_228_228A	KAMIENICA	
1310	WOLNOŚCI_230	KAMIENICA	
1311	WOLNOŚCI_231_233_235	DOM	
1312	WOLNOŚCI_232	KAMIENICA	
1313	WOLNOŚCI_237	KAMIENICA	
1314	WOLNOŚCI_239	KAMIENICA	
1315	WOLNOŚCI_241	KAMIENICA	
1316	WOLNOŚCI_243	KAMIENICA	
1317	WOLNOŚCI_245	KAMIENICA	
1318	WOLNOŚCI_246	KAMIENICA	
1319	WOLNOŚCI_247	KAMIENICA	
1320	WOLNOŚCI_248_248OF	KAMIENICA	
1321	WOLNOŚCI_249	KAMIENICA	
1322	WOLNOŚCI_250	KAMIENICA	
1323	WOLNOŚCI_252	KAMIENICA	
1324	WOLNOŚCI_252OF	OFICYNA KAMIENICY	
1325	WOLNOŚCI_254	KAMIENICA	
1326	WOLNOŚCI_254OF	OFICYNA KAMIENICY	
1327	WOLNOŚCI_256	KAMIENICA	
1328	WOLNOŚCI_256OF	OFICYNA KAMIENICY	
1329	WOLNOŚCI_258	KAMIENICA	
1330	WOLNOŚCI_258OF	OFICYNA KAMIENICY	
1331	WOLNOŚCI_260	KAMIENICA	
1332	WOLNOŚCI_262	BIUROWIEC MOSTOSTALU	
1333	WOLNOŚCI_263	KAMIENICA	
1334	WOLNOŚCI_264	KAMIENICA	
1335	WOLNOŚCI_266/MIARKI_25	KAMIENICA	
1336	WOLNOŚCI_268	KAMIENICA	
1337	WOLNOŚCI_269	KAMIENICA	
1338	WOLNOŚCI_270	KAMIENICA	
1339	WOLNOŚCI_271	KAMIENICA	
1340	WOLNOŚCI_272	KAMIENICA	
1341	WOLNOŚCI_274	KAMIENICA	

1342	WOLNOŚCI_276	KAMIENICA	
1343	WOLNOŚCI_278	KAMIENICA	
1344	WOLNOŚCI_280	KAMIENICA	
1345	WOLNOŚCI_281	KAMIENICA	
1346	WOLNOŚCI_283	DOM	
1347	WOLNOŚCI_286	HOTEL, ob. budynek administracyjny	
1348	WOLNOŚCI_288	DOM	
1349	WOLNOŚCI_289	BUDYNEK MIESZKALNO-USŁUGOWY	
1350	WOLNOŚCI_292_292A	KAMIENICA	
1351	WOLNOŚCI_293	KAMIENICA	
1352	WOLNOŚCI_294	DOM	
1353	WOLNOŚCI_294A	DOM	
1354	WOLNOŚCI_295	KAMIENICA	
1355	WOLNOŚCI_296	KAMIENICA	
1356	WOLNOŚCI_301	DOM	
1357	WOLNOŚCI_302	KAMIENICA	
1358	WOLNOŚCI_303	KAMIENICA	
1359	WOLNOŚCI_304	KAMIENICA	
1360	WOLNOŚCI_306	KAMIENICA	
1361	WOLNOŚCI_307	KAMIENICA	
1362	WOLNOŚCI_308	KAMIENICA	
1363	WOLNOŚCI_309	DOM	
1364	WOLNOŚCI_311	KAMIENICA	
1365	WOLNOŚCI_313_313A_3 13B	BUDYNEK WIELORODZINNY	
1366	WOLNOŚCI_315	KAMIENICA	
1367	WOLNOŚCI_319	DOM	
1368	WOLNOŚCI_321	KAMIENICA	
1369	WOLNOŚCI_323	SZKOŁA	
1370	WOLNOŚCI_327	ZABUDOWA BROWARU	
1371	WOLNOŚCI_328	KAMIENICA	
1372	WOLNOŚCI_335	DOM	
1373	WOLNOŚCI_336	KAMIENICA	
1374	WOLNOŚCI_337_337A	BUDYNEK BIUROWY	
1375	WOLNOŚCI_338	DOM	
1376	WOLNOŚCI_360	KAMIENICA	
1377	WOLNOŚCI_362	BUDYNEK BIUROWY	
1378	WOLNOŚCI_363	BUDYNEK MIESZKALNY	
1379	WOLNOŚCI_364	DOM	
1380	WOLNOŚCI_367	BUDYNEK MIESZKALNY	
1381	WOLNOŚCI_370	WILLA	
1382	WOLNOŚCI_372	WILLA	
1383	WOLNOŚCI_374	WILLA	
1384	WOLNOŚCI_377	DOM	
1385	WOLNOŚCI_391	WILLA	

1386	WOLNOŚCI_438	RATUSZ, ob. budynek policji	
1387	WOLNOŚCI	KOŚCIÓŁ	
1388	WOLNOŚCI_446	CMENTARZ	
1389	WOLNOŚCI_446	KAPLICA	
1390	WOLNOŚCI_446	KRZYŻ w zespole kościoła par. p.w. św. Franciszka z Asyżu	
1391	WOLNOŚCI_446	PLEBANIA	
1392	WOLNOŚCI_448	SZPITAL	
1393	WOLNOŚCI_450	BUDYNEK MIESZKALNY	
1394	WOLNOŚCI_450	FIGURA PRZYDROŻNA	
1395	WOLNOŚCI_452	WILLA	
1396	WOLNOŚCI_582	DOM	
1397	WOLNOŚCI_584	DOM	
1398	WOLNOŚCI_586	URZĄD CELNY ob. Dom Dziennego Pobytu "Rodzina" Caritas Diecezji Gliwickiej	
1399	WOLNOŚCI	CIEŻKI SCHRON BOJOWY	
1400	WOLNOŚCI/BIELSZOWICKA	KRZYŻ PRZYDROŻNY	
1401	WOLNOŚCI_PLAC_6	KINO OB. OBIEKT USŁUGOWY	
1402	WOLNOŚCI_PLAC_8	BUDYNEK MIESZKALNO - USŁUGOWY	
1403	WOLSKIEGO_6	KAMIENICA	
1404	WOLSKIEGO_10	SZKOŁA	
1405	WOLSKIEGO_12	KAMIENICA	
1406	WOLSKIEGO_16	KAMIENICA	
1407	WYCISKA_1	SZKOŁA GOSPODARSTWA DOMOWEGO OB. HOTEL I RESTAURACJA	
1408	WYSPIAŃSKIEGO_1	DOM	
1409	WYSPIAŃSKIEGO_2	DOM	
1410	WYSPIAŃSKIEGO_3	DOM	
1411	WYSPIAŃSKIEGO_4	DOM	
1412	WYSPIAŃSKIEGO_5	DOM	
1413	WYSPIAŃSKIEGO_6	DOM	
1414	WYSPIAŃSKIEGO_7	DOM	
1415	WYSPIAŃSKIEGO_8	DOM	
1416	WYSPIAŃSKIEGO_9	DOM	
1417	WYSZYŃSKIEGO_1	DOM	
1418	WYSZYŃSKIEGO_3_5	DOM	
1419	WYSZYŃSKIEGO_3A_3B	DOM	
1420	WYSZYŃSKIEGO_7	DOM	
1421	WYSZYŃSKIEGO_14	PLEBANIA	
1422	WYSZYŃSKIEGO_19A	DOM	
1423	WYSZYŃSKIEGO_22	KAMIENICA	
1424	WYSZYŃSKIEGO_22	KRZYŻ PRZYDROŻNY	
1425	WYSZYŃSKIEGO_26	KAMIENICA	

1426	WYSZYŃSKIEGO_28	DOM	
1427	WYSZYŃSKIEGO	CMENTARZ	
1428	WYSZYŃSKIEGO	KRZYŻ w zespole cmentarza kościoła par. p.w. NSPJ	
1429	WYZWOLENIA_2	KAMIENICA	
1430	WYZWOLENIA_4	KAMIENICA	
1431	WYZWOLENIA_5	KAMIENICA	
1432	WYZWOLENIA_7	KAMIENICA	
1433	WYZWOLENIA_9	KAMIENICA	
1434	ZABRZE_PORĘBA	CIEŻKI SCHRON BOJOWY ob. nie użytkowany	
1435	ZAMKOWA_1	BUDYNEK MIESZKALNY	
1436	ZAMKOWA_3	BUDYNEK MIESZKALNY	
1437	ZAMKOWA_5	BUDYNEK MIESZKALNY	
1438	ZAMKOWA_8	WILLA	
1439	ZAMOYSKIEGO_2	WIEŻA CIŚNIEŃ	
1440	ZAMOYSKIEGO_5	KAMIENICA	
1441	ZAMOYSKIEGO_9	KAMIENICA	
1442	ZAPOLSKIEJ	KRZYŻ	
1443	ZGODY_1	KAMIENICA	
1444	ZGRZEBNIOKA_6	DOM	
1445	ZGRZEBNIOKA_7_9	DOM	
1446	ZWROTNICZA_1	DOM	
1447	ZWROTNICZA_2	NIECZYNNY DWORZEC I BUDYNEK MIESZKALNY	
1448	ZWROTNICZA_3_5_7_9	DOM	
1449	ZWYCIĘSTWA_1	DOM	
1450	ZWYCIĘSTWA_3	DOM	
1451	ZWYCIĘSTWA_5	DOM	
1452	ŻMUDY_2_2A_2B_2C	SZKOŁA EWANGELICKA Z KAPLICĄ OB. DOM Z KAPLICĄ	
1453	ŻNIWIARZY_2	DWÓR	z uwagi na wpis do rejestru zabytków nr A/477/2016 z dnia 14.07.2016r. przeniesiono do Załącznika nr 1 - pozycja GEZ 179/REJ
1454	ŻÓŁKIEWSKIEGO_1	BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG"	
1455	ŻÓŁKIEWSKIEGO_2	BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG"	
1456	ŻÓŁKIEWSKIEGO_3	BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG"	
1457	ŻÓŁKIEWSKIEGO_4	BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG"	
1458	ŻÓŁKIEWSKIEGO_5	BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG"	

1459	ŻÓŁKIEWSKIEGO_6	BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG"	
1460	ŻÓŁKIEWSKIEGO_7	BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG"	
1461	ŻÓŁKIEWSKIEGO_8	BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG"	
1462	ŻÓŁKIEWSKIEGO_9	BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG"	
1463	ŻÓŁKIEWSKIEGO_9_PA WILON	PAWILON USŁUGOWY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG"	
1464	ŻÓŁKIEWSKIEGO_10	BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG"	
1465	ŻÓŁKIEWSKIEGO_12	BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG"	
1466	ŻÓŁKIEWSKIEGO_12_PA WILON	PAWILON USŁUGOWY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG"	
1467	ŻÓŁKIEWSKIEGO_13	BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG"	
1468	ŻÓŁKIEWSKIEGO_13_PA WILON	PAWILON USŁUGOWY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG"	
1469	ŻÓŁKIEWSKIEGO_15	BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG"	
1470	ŻÓŁKIEWSKIEGO_16	BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG"	
1471	ŻÓŁKIEWSKIEGO_16_PA WILON	PAWILON USŁUGOWY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG"	
1472	ŻÓŁKIEWSKIEGO_17	BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG"	
1473	ŻÓŁKIEWSKIEGO_18	BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG"	
1474	ŻÓŁKIEWSKIEGO_19	BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG"	
1475	ŻÓŁKIEWSKIEGO_20	BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG"	
1476	ŻÓŁKIEWSKIEGO_21	BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG"	
1477	ŻÓŁKIEWSKIEGO_22	BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG"	
1478	ŻÓŁKIEWSKIEGO_24	BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG"	
1479	ŻÓŁKIEWSKIEGO_26	BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG"	
1480	MAKOSZOWSKA	BUDYNEK DYREKCJI w zespole KWK "SOŚNICA - MAKOSZOWY" RUCH "MAKOSZOWY"	

1481	MAKOSZOWSKA	BUDYNEK CECHOWNI w zespole KWK "SOŚNICA - MAKOSZOWY" RUCH "MAKOSZOWY"	
1482	MAKOSZOWSKA	ZESPÓŁ ZABUDOWY ŁAŻNI (ŁAŻNIA I i IV) w zespole KWK "SOŚNICA - MAKOSZOWY" RUCH "MAKOSZOWY"	
1483	MAKOSZOWSKA	BUDYNEK ADMINISTRACYJNY PRZY CECHOWNI I ŁAŻNI w zespole KWK "SOŚNICA - MAKOSZOWY" RUCH "MAKOSZOWY"	
1484	MAKOSZOWSKA	BUDYNEK MASZYNOWNI SZYBU "IA" w zespole KWK "SOŚNICA - MAKOSZOWY" RUCH "MAKOSZOWY"	
1485	MAKOSZOWSKA	BUDYNEK MASZYNOWNI SZYBU "IB" w zespole KWK "SOŚNICA - MAKOSZOWY" RUCH "MAKOSZOWY"	
1486	MAKOSZOWSKA	BUDYNEK MASZYNOWNI SZYBU "IIA" w zespole KWK "SOŚNICA - MAKOSZOWY" RUCH "MAKOSZOWY"	
1487	MAKOSZOWSKA	BUDYNEK MASZYNOWNI SZYBU "IIB" w zespole KWK "SOŚNICA - MAKOSZOWY" RUCH "MAKOSZOWY"	
1488	MAKOSZOWSKA	BUDYNEK NADSZYBIA DAWNYCH SZYBÓW "I" I "II" Z WIEŻĄ WYCIĄGOWĄ SZYBU "IA" w zespole KWK "SOŚNICA - MAKOSZOWY" RUCH "MAKOSZOWY"	
1489	MAKOSZOWSKA	ZABUDOWA DAWNYCH STAJNI, MAGAZYNU I KUŻNI w zespole KWK "SOŚNICA - MAKOSZOWY" RUCH "MAKOSZOWY"	
1490	BYTOMSKA_106	BUDYNEK BIUR w zespole dawnej KWK "PSTROWSKI". SZYB "STANISŁAW"	
1491	BYTOMSKA_108	BUDYNEK MASZYNOWNI SZYBU "STANISŁAW" w zespole dawnej KWK "PSTROWSKI" SZYB "STANISŁAW"	
1492	BYTOMSKA	BUDYNEK KOTŁOWNI w zespole dawnej KWK "PSTROWSKI". SZYB "STANISŁAW"	
1493	BYTOMSKA_112A	BUDYNEK ADMINISTRACYJNY w zespole dawnej KWK "PSTROWSKI". SZYB "STANISŁAW"	
1494	BYTOMSKA	HALA HUTY w zespole dawnej KWK "PSTROWSKI".SZYB "STANISŁAW"	
1495	BYTOMSKA_112C	BUDYNEK BIUR KOKSOWNI w zespole dawnej KWK "PSTROWSKI". SZYB "STANISŁAW"	
1496	BYTOMSKA_108A	BUDYNEK KOTŁOWNI w zespole dawnej KWK "PSTROWSKI". SZYB "STANISŁAW"	

1497	SZYBOWA	BUDYNEK CECHOWNI Z ŁAŻNIĄ I SZATNIĄ w zespole dawnej KWK "PSTROWSKI"	
1498	SZYBOWA	BUDYNEK SIŁOWNI ENERGETYCZNEJ w zespole dawnej KWK "PSTROWSKI"	
1499	SZYBOWA	BUDYNEK KOTŁOWNI w zespole dawnej KWK "PSTROWSKI"	
1500	SZYBOWA_14C	BUDYNEK ŁAŻNI I SZATNI w zespole dawnej KWK "PSTROWSKI"	
1501	SZYBOWA	BUDYNEK MASZYNOWNI SZYBU "STASZIC" Z MASZYNĄ WYCIĄGOWĄ Z NAPEDEM ELEKTRYCZNYM w zespole dawnej KWK "PSTROWSKI"	
1502	SZYBOWA	BUDYNEK NADSZYBOWY Z WIEŻĄ WYCIĄGOWĄ SZYBU "STASZIC" w zespole dawnej KWK "PSTROWSKI"	obiekt wyburzony
1503	SZYBOWA	BUDYNEK MASZYNOWNI SZYBU "MIECZYŚLAW" w zespole dawnej KWK "PSTROWSKI"	
1504	SZYBOWA	BUDYNEK SORTOWNI w zespole dawnej KWK "PSTROWSKI"	
1505	SZYBOWA	BUDYNEK MASZYNOWNI SZYBU "KOŚCIUSZKO" w zespole dawnej KWK "PSTROWSKI"	
1506	SZYBOWA	BUDYNEK WARSZTATU MECHANICZNEGO, KUŹNI I WARSZTATU ELEKTRYCZNEGO w zespole dawnej KWK "PSTROWSKI"	
1507	SZYBOWA	BUDYNEK STACJI RATOWNICTWA w zespole dawnej KWK "PSTROWSKI"	
1508	KOPALNIANA	BUDYNEK PORTIERNI Z WAGĄ w zespole dawnej KWK "PSTROWSKI"	
1509	KOPALNIANA	ZESPÓŁ BUDYNKÓW WARSZTATOWO-MAGAZYNOWYCH w zespole dawnej KWK "PSTROWSKI"	
1510	WOLNOŚCI_412	BUDYNEK KOTŁOWNI w zespole dawnej KWK "KRÓLOWA LUIZA"	
1511	WOLNOŚCI	ZESPÓŁ BUDYNKÓW PAROWOZOWNI, KUŹNI I WARSZTATÓW w zespole dawnej KWK "KRÓLOWA LUIZA"	
1512	WOLNOŚCI_406	POZOSTAŁOŚCI SORTOWNI ob. hala sportowa w zespole dawnej KWK "KRÓLOWA LUIZA"	
1513	WOLNOŚCI_395A_397	BUDYNEK CECHOWNI w zespole dawnej KWK "KRÓLOWA LUIZA" ob. KLUB CK "WIATRAK"	
1514	OSIEDLE_BORSIG_W_ZA BRZU	ZESPÓŁ_ZABUDOWY_OSIEDLA_BORSIG W_ZABRZU	
1515	PADEREWSKIEGO_34	ZAJAZD OBECNIE BUDYNEK HANDLOWO - USŁUGOWY	

ZAŁĄCZNIK NR 3 – GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW MIASTA ZABRZE – STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE

Nr GEZ	MIEJSCOWOŚĆ	NR OBSZARU I STANOWISKA	CHRONOLOGIA - FUNKCJA	UWAGI
1	ZABRZE_HELENKA	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE NR OBSZARU AZP: 95-45; nr stanowiska w miejscowości: 1; nr stanowiska na obszarze: 18	EPOKA KAMIENIA - OSADA, ŚREDNIOWIECZE -OSADA	
2	ZABRZE_GRZYBOWICE (dawniej_Świątoszowice_ gmina_Zbrostawice)	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE NR OBSZARU AZP: 96-45; nr stanowiska w miejscowości: 1; nr stanowiska na obszarze: 5	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE -OSADA	
3	ZABRZE_GRZYBOWICE	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE NR OBSZARU AZP: 96-45; nr stanowiska w miejscowości: 37; nr stanowiska na obszarze: 6	ŚREDNIOWIECZE -ŚLAD OSADNICTWA	
4	ZABRZE_GRZYBOWICE	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE NR OBSZARU AZP: 96-45; nr stanowiska w miejscowości: 38; nr stanowiska na obszarze: 7	ŚREDNIOWIECZE -OSADA	
5	ZABRZE_ROKITNICA	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE NR OBSZARU AZP: 96-45; nr stanowiska w miejscowości: 22; nr stanowiska na obszarze: 9	EPOKA KAMIENIA - ŚLAD OSADNICTWA, ŚREDNIOWIECZE -OSADA	

6	ZABRZE_ROKITNICA	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE NR OBSZARU AZP: 96-45; nr stanowiska w miejscowości: 28; nr stanowiska na obszarze: 10	ŚREDNIOWIECZE -ŚLAD OSADNICTWA	
7	ZABRZE_ROKITNICA	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE NR OBSZARU AZP: 96-45; nr stanowiska w miejscowości: 21; nr stanowiska na obszarze: 11	EPOKA KAMIENIA - ŚLAD OSADNICTWA	
8	ZABRZE_ROKITNICA	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE NR OBSZARU AZP: 96-45; nr stanowiska w miejscowości: 20; nr stanowiska na obszarze: 12	EPOKA KAMIENIA - ŚLAD OSADNICTWA	
9	ZABRZE_ROKITNICA	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE NR OBSZARU AZP: 96-45; nr stanowiska w miejscowości: 19; nr stanowiska na obszarze: 13	EPOKA KAMIENIA - ŚLAD OSADNICTWA, ŚREDNIOWIECZE -ŚLAD OSADNICTWA	
10	ZABRZE_ROKITNICA	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE NR OBSZARU AZP: 96-45; nr stanowiska w miejscowości: 25; nr stanowiska na obszarze: 15	EPOKA KAMIENIA - ŚLAD OSADNICTWA, PRADZIEJE - ŚLAD OSADNICTWA	
11	ZABRZE_ROKITNICA	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE NR OBSZARU AZP: 96-45; nr stanowiska w miejscowości: 24; nr stanowiska na obszarze: 16	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE -ŚLAD OSADNICTWA, ŚREDNIOWIECZE -ŚLAD OSADNICTWA	

12	ZABRZE_ROKITNICA	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE NR OBSZARU AZP: 96-45; nr stanowiska w miejscowości: 29; nr stanowiska na obszarze: 17	EPOKA KAMIENIA - ŚLAD OSADNICTWA, ŚREDNIOWIECZE -ŚLAD OSADNICTWA	
13	ZABRZE_ROKITNICA	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE NR OBSZARU AZP: 96-45; nr stanowiska w miejscowości: 26; nr stanowiska na obszarze: 18	ŚREDNIOWIECZE -ŚLAD OSADNICTWA	
14	ZABRZE_ROKITNICA	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE NR OBSZARU AZP: 96-45; nr stanowiska w miejscowości: 30; nr stanowiska na obszarze: 19	NEOLIT - ŚLAD OSADNICTWA	Stanowisko o nieoznaczonej lokalizacji
15	ZABRZE_ROKITNICA (Grabowiec)	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE NR OBSZARU AZP: 96-45; nr stanowiska w miejscowości: 23; nr stanowiska na obszarze: 20	EPOKA KAMIENIA - ŚLAD OSADNICTWA	
16	ZABRZE_MIKULCZYCE	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE NR OBSZARU AZP: 96-45; nr stanowiska w miejscowości: 12; nr stanowiska na obszarze: 21	EPOKA KAMIENIA - ŚLADY OSADNICTWA	
17	ZABRZE_MIKULCZYCE	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE NR OBSZARU AZP: 96-45; nr stanowiska w miejscowości: 11; nr stanowiska na obszarze: 22	EPOKA KAMIENIA - ŚLAD OSADNICTWA, WCZESNE ŚREDNIOWIECZE -ŚLAD OSADNICTWA, ŚREDNIOWIECZE -ŚLAD OSADNICTWA	

18	ZABRZE_MIKULCZYCE	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE NR OBSZARU AZP: 96-45; nr stanowiska w miejscowości: 10; nr stanowiska na obszarze: 23	EPOKA KAMIENIA - ŚLAD OSADNICTWA, Wczesne Średniowiecze - ŚLAD OSADNICTWA, Średniowiecze - ŚLAD OSADNICTWA	
19	ZABRZE_MIKULCZYCE	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE NR OBSZARU AZP: 96-45; nr stanowiska w miejscowości: 9; nr stanowiska na obszarze: 24	Średniowiecze - ŚLAD OSADNICTWA	
20	ZABRZE_MIKULCZYCE	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE NR OBSZARU AZP: 96-45; nr stanowiska w miejscowości: 13; nr stanowiska na obszarze: 25	EPOKA KAMIENIA - ŚLAD OSADNICTWA, Średniowiecze - ŚLAD OSADNICTWA	
21	ZABRZE_MIKULCZYCE	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE NR OBSZARU AZP: 96-45; nr stanowiska w miejscowości: 18; nr stanowiska na obszarze: 27	Średniowiecze - ŚLAD OSADNICTWA	Stanowisko o nieoznaczonej lokalizacji
22	ZABRZE_MIKULCZYCE	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE NR OBSZARU AZP: 96-45; nr stanowiska w miejscowości: 15; nr stanowiska na obszarze: 28	EPOKA KAMIENIA - ŚLAD OSADNICTWA, Średniowiecze - ŚLAD OSADNICTWA	
23	ZABRZE_MIKULCZYCE	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE NR OBSZARU AZP: 96-45; nr stanowiska w miejscowości: 16; nr stanowiska na obszarze: 29	EPOKA KAMIENIA - ŚLAD OSADNICTWA, Średniowiecze - ŚLAD OSADNICTWA	

24	ZABRZE_MIKULCZYCE	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE NR OBSZARU AZP: 96-45; nr stanowiska w miejscowości: 17; nr stanowiska na obszarze: 30	EPOKA KAMIENIA - ŚLAD OSADNICTWA	
25	ZABRZE_NOWY_DWÓR	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE NR OBSZARU AZP: 97-45; nr stanowiska w miejscowości: 1; nr stanowiska na obszarze: 7	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE - ŚLAD OSADNICTWA	
26	ZABRZE_BISKUPICE	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE NR OBSZARU AZP: 97-45; nr stanowiska w miejscowości: 1; nr stanowiska na obszarze: 14	EPOKA KAMIENIA - ŚLAD OSADNICTWA, STAROŻYTNOŚĆ - ŚLAD OSADNICTWA	
27	ZABRZE_BISKUPICE	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE NR OBSZARU AZP: 97-45; nr stanowiska w miejscowości: 2; nr stanowiska na obszarze: 15	EPOKA KAMIENIA - ŚLAD OSADNICTWA	
28	ZABRZE_BISKUPICE	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE NR OBSZARU AZP: 97-45; nr stanowiska w miejscowości: 3; nr stanowiska na obszarze: 16	OKRES MEZOLIT ATLANTYCKI - OBOZOWISKO, NEOLIT - OSADA OTWARTA	
29	ZABRZE_BISKUPICE	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE NR OBSZARU AZP: 97-46; nr stanowiska w miejscowości: 4; nr stanowiska na obszarze: 6	ŚREDNIOWIECZE-OSADA OTWARTA	
30	ZABRZE_PORĘBA	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE NR OBSZARU AZP: 97-46; nr stanowiska w miejscowości: 1; nr stanowiska na obszarze: 7	ŚREDNIOWIECZE-ŚLAD OSADNICTWA	

31	ZABRZE_MAKOSZOWY	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE NR OBSZARU AZP: 98-45; nr stanowiska w miejscowości: 1; nr stanowiska na obszarze: 14	EPOKA KAMIENIA (NEOLIT?) - ŚLAD OSADNICTWA	
32	ZABRZE_MAKOSZOWY	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE NR OBSZARU AZP: 98-45; nr stanowiska w miejscowości: 2; nr stanowiska na obszarze: 15	EPOKA KAMIENIA -ŚLAD OSADNICTWA	
33	ZABRZE_MAKOSZOWY	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE NR OBSZARU AZP: 98-45; nr stanowiska w miejscowości: 3; nr stanowiska na obszarze: 16	NIEOKREŚLONY -ŚLAD OSADNICTWA	Stanowisko o nieoznaczonej lokalizacji
34	ZABRZE_MAKOSZOWY	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE NR OBSZARU AZP: 98-45; nr stanowiska w miejscowości: 4; nr stanowiska na obszarze: 17	ŚREDNIOWIECZE LUB NOWOŻYTNOŚĆ -ŚLAD OSADNICTWA	Stanowisko o nieoznaczonej lokalizacji
35	ZABRZE_MAKOSZOWY	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE NR OBSZARU AZP: 98-45; nr stanowiska w miejscowości: 5; nr stanowiska na obszarze: 18	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE -ŚLAD OSADNICTWA	Stanowisko o nieoznaczonej lokalizacji

Uzasadnienie

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jedn. Dz. U. z 2018 r., poz. 2067) nakłada obowiązek opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami. Zgodnie z art. 87 ust. 1 ww. ustawy „Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami”. Program ma na celu, zgodnie z art. 87 ust. 2 ustawy:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Powyższy program przyjmuje rada miasta, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 87 ust. 3) oraz jest on ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym (art. 87 ust. 4).

Program opieki nad zabytkami dla Miasta Zabrze na lata 2019-2022 został opracowany przez Ewę Kalbarczyk-Klak, ul. Dambonia 11/1, 45-861 Opole, na podstawie umowy nr CRU/521/2018 z dnia 28.02.2018 r. oraz Aneksu nr 1 z dnia 27.03.2018 r. i Aneksu nr 2 z dnia 27.09.2018 r. Program został pozytywnie zaopiniowany przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach pismem nr K-NR.5183.854.2018.RR z dnia 02.11.2018 r.

Mając na uwadze powyższe przyjęcie niniejszej uchwały jest uzasadnione.